zetel gentbrugge

1989 - 1990

11de jaarboek

van het
Heemkundig Genootschap
van het Land van Rode

1989 - 1990

Emiel Hullebroeck

Zijn liederen getuigenissen voor het verleden

door Roger De Vocht, architect,
voorzitter Heemkundig Genootschap
Land van Rode

komen samen tot de mens als lied. Men zal het lied zingen en als het goed is, blijven zingen. Het lied blijft terwijl teksten meestal opgeborgen worden in archieven of bibliotheken, waar zij hoe ouder, hoe minder gelezen worden.

De muziek is dus de bewaarder van de tekst. Bepaalde liederen zijn van groot belang voor de heemkundige, zowel als voor de folklorist, van zodra die liederen, toestanden, aktiviteiten en handelingen of het milieu beschrijven.

Wij zijn dan ook dankbaarheid verschuldigd aan allen die het lied verder propageren. Iemand die in Vlaanderen stimuleerde tot zingen was Emiel Hullebroeck. Die wij ter gelegenheid van de 25ste verjaardag van zijn overlijden nader willen belichten,

"In het begin van deze eeuw werden er in Vlaanderen twee soorten liederen gezongen:
- de gewone man zong banale en soms triviale straatdeuntjes
- de geëdukeerde standen zongen sentimentele franse chansons."

Clem De Ridder
26.10.1975

Wij willen Hullebroeck benaderen als de componist aan wie de heemkunige veel heeft te danken, niet de componist van gevoelsliederen, doch de componist van sfeerbeschrijvende liederen die men blijft zingen, omdat die liederen zingbaar zijn en omdat door het zingen de getuigenissen uit het verleden bewaard blijven.

In de bijgaande 445 titels van de bij Sabam ingeschreven liederen,(5) zijn beschrijvende liederen zeer talrijk. Voor deze zijn niet alleen de componist, doch vooral de tekstdichters van groot belang. Hullebroeck was echter niet alleen componist, en zoeker naar de beste zingbare teksten, doch was zelf een schrijver van sfeerbeelden. Nemen wij "Gaaischietinge",(7) een tekst uit 1917, waarin wij alles vinden wat betrekking heeft tot het onderwerp, en waardoor de heemkundige en folklorist, de betekenis vinden van zo bepalende woorden als: gaaiperse, kallen, gaaien, hoogvogel, pijlraper, en waarin wij de manier vinden van het bevestigen van gaaien en het verloop van de schieting beschreven wordt. Overlo-

(5) Cijferaanduiding tussen haakjes verwijst naar het desbetreffend bijlagenummer.

pen wij de tekst 6 juni (8) dan beschrijft Hullebroeck hier een deel van Gentbrugge.

Dat een man, met dergelijke vertelkunst dan ook teksten wist te kiezen met beschrijvingen van toestanden is dan ook meer dan normaal, nemen wij als voorbeeld dit eenvoudig "Klompenliedeke".(9)

In 1903 schreef hij een dertiental korte schetsen over wandelingen en gebeurtenissen die hij beleefde tussen 20 april en 11 juli, waarin hij blijk geeft van een diep natuurgevoel, vlotte vertelkunst en grondige verknochtheid aan zijn geboortegrond (in handschrift opgenomen in het gouwdagboek van de 23e gouwdag). En tijdens zijn verblijf in Nederland gedurende de oorlogsjaren 14/18, schreef hij een aantal herinneringen aan het volksleven in zijn geboortestreek: Gaaischietingen, Loting, Op de Kouter, Ne primus, Nen boerenheer, Gentse fieste enz. (integraal opgenomen in het gouwdagboek bij de 23e gouwdag).

Jozef Van Overstraeten verklaarde: "waarom overleven de liederen van Hullebroeck, en zijn zij het mooist in hun oorspronkelijke vorm, want Hullebroeckliederen mogen niet verwerkt of aangepast worden. Zij overleven om hun gezonde, meestal frisse en blijmoedige inhoud. Omdat zij berekend zijn op volksverbeelding en op volkszangvermogen, om de rijke afwisseling in onderwerpen en muzikale motieven, maar vooral om de zuivere melodie, het oorspronkelijk ritme en een buitengewone zeggingskracht."

Over Hullebroeck vinden wij twee belangrijke werken:
- Hullebroeck en zijn betekenis, van Piet Nuten (1939)
en een biografie:
- Zang en strijd, levensherinneringen van Emiel Hullebroeck zelf, met een inleiding van Prof. Dr. Floris Van Der Mueren, (1952).

Doch in beide werken ontbreken de gegevens die voor de heemkundige of folklorist van primordiaal belang zijn, gegevens over afstamming, woonplaatsen enz.. Wij hebben getracht deze gegevens te achterhalen, en danken allen die ons bij deze zoektocht hebben geholpen, of die ons na lezing nog zullen kunnen dokumenteren over deze voor Vlaanderen zo belangrijke figuur.

AFKOMST

Emiel Hullebroeck overleed in het Sint-Rafaël-Instituut te Liede-

kerke op 26 maart 1965, 25 jaar geleden, en werd bijgezet in de grafkelder op het kerkhof te Gentbrugge.(20-21-22-23)

Zijn ouders waren eenvoudige en zeker geen muzikaal aangelegde mensen.

Zijn vader Francies Hullebroeck, beeldhouwer, geboren te Heusden (O.Vl.) op 4.2.1845 en overleden op 12.2.1912.
Zijn moeder Marie Saligo, naaister, huishoudster, geboren te Heusden op 13.5.1846 en overleden op 28.5.1926.

Het gezin telde 5 kinderen:
- Joseph, geboren te Gentbrugge op 15.2.1876, later beeldhouwer.
- Emile Leopold, geboren te Gentbrugge 20.2.1878, later toonkundige.
- Marie, geboren te Gentbrugge op 21.2.1880, later muzieklerares en begijntje.
- Adolf, geboren te Gentbrugge op 21.2.1884, later fabrieksbestuurder te Oudenaarde vanaf 1907.
- Alphonsus, geboren te Gentrugge op 25.11.1898, later bediende bij het Ministerie van Arbeid.

WOONPLAATSEN

De ouders van Emiel, woonden tot 10 november 1873 te Gent, en kwamen op die dag te Gentbrugge wonen, in de Sasstraat nummer 9, waar zij woonden tot 30 juli 1878, daarna vestigden zij zich met hun twee kinderen Joseph Mathias en Emile Leopold, in de Brusselseaardeweg 20 (later werd de Brusselseaardeweg: Oude Brusselseweg 23).

Emiel Hullebroeck werd geboren in de Sasstraat, nummer 9 op 20 februari 1878 om 2 uur 's morgens,(10-11) als tweede zoon in het gezin. Hij is dus niet geboren in de woning met huisnummer 20 Brusselseaardeweg te Gentbrugge (nu Oude Brusselseweg 23) zoals verkeerdelijk vermeld op de herdenkingsplaat, op de gevel van dat huis aangebracht.

Op 8 juli 1906,(12) vierde hij zijn verloving, en huwde op 29 december 1906 (13-14) op het Stadhuis te Gent met Anna, Charlotte, Marie De Vos, geboren te Gent op 23 februari 1887, dochter van Francois, Henri De Vos en Hortence, Seraphine, Marie Perre-

man. Zij bewoonden tot 6.1.1907 het ouderlijk huis van Emiel, en vestigden zich vervolgens in de Van Lokerenstraat met huisnummer 3, waar zij woonden tot 28.1.1916.

Op 28.1.1916 werd hij ingeschreven te Gent aan de Albrechtlaan 104, (later werd de Albrechtlaan, de Koning Albertlaan).

Op 19.5.1919 werd hij ingeschreven te Elsene aan de Rue Orge 28. Op 14.5.1925 verhuisde hij naar de Woudlaan 107 (18) te Bosvoorde waar hij zou wonen tot op 16.5.1962 als hij zich met zijn echtgenote terugtrekt te Denderleeuw in het Instituut Sint-Rafaël,(19) dat bij beslissing van de Raad van State Liedekerke werd op 10.12.1963, waar hij op 26.3.1965 om 20 uur zou overlijden.(20-21-22-23) De Eucharistieviering had plaats in de kapel van het Instituut op donderdag 1 april 1965 te 11 uur waarna hij werd bijgezet in de grafkelder te Gentbrugge.

LEVENSBESCHRIJVING

Zijn eerste onderricht ontving hij bij de Broeders in de L. Van Houttestraat te Gentbrugge, waarna hij verder de lessen volgde aan het Sint-Gregorius-college te Ledeberg.

1887 - Koorknaap in de Sint-Annakerk te Gent, waar hij tevens de eerste begrippen leerde over de Gregoriaanse muziek.

1890 - Ingeschreven in het Conservatorium te Gent, volgde hij de lessen van: solfège, orgel, harmonie, compositie, contrapunt en fuga, onder leiding van O. Roels, Tilborghs, Lebrun en Samuel.

1898 - Einde van zijn muziekstudies, en om in zijn onderhoud te voorzien, daar hij wegens zijn jeudige leeftijd nergens een vaste betrekking kon bekomen, gaf hij privaat lessen, ging hij koorverenigingen dirigeren, richtte muziekavonden in enz..

1898 - Hij behaalde aan het Conservatorium te Gent, de 1ste prijs orgel, en de 1ste prijs harmonie met de grootste onderscheiding en toejuichingen van de jury.

Gaf vele concerten waarvan zeker te vermelden zijn:

8.1.1899 - In het Stadhuis te Gent, met werk van Wagner, Franck, Schumann, Berlioz, Grieg, Haendel, Mendelssohn, Benoit, Samuel, De Swert, Blockx, Tinel en Oscar Roels.

3.4.1899 - Concert bij de 1e steenlegging van de H. Antonius-van-Padua-kerk in het Heirniskwartier.

Hij richtte in augustus 1899 het A Cappellakoor (24) op, waarmede hij nog meer belangrijke concerten zal inrichten, o.a.

1.2.1900 - In de Cercle Artistique et Litteraire te Gent, voor de 1ste maal een concert met werk van eigen bodem nl. werk van K. Mestdagh, Lebrun, Blockx, Waelput en Mathieu.

6.3.1900 - Eerste opvoering van Marie Madeleine van J. Massenet te Ledeberg met de liefhebberskringen: Vriendenkoor en Gemengd koor.

2.9.1900 - Op de Vooruitgangplaats (heden Ledebergplein) te Ledeberg opvoering van de kantate "De wereld in" van P. Benoit op initiatief van de Bond van Oud-Leerlingen van de Gemeentescholen te Ledeberg.

Met groot succes nam zijn koor deel aan 5 internationale wedstrijden: Rijsel (1902), Brest (1905), Parijs (1906), Reims (1910) en Parijs (1912).

11.9.1902 tot 1938 - Muziekleraar aan de Staatsnormaalschool te Gent.(26)

1914 - Hullebroeck wijkt uit naar Nederland om er te zingen ten bate van de Belgische vluchtelingen. Wat C. Huysmans in de zitting van de Kamer op dinsdag 21 februari 1920 zou verklaren: (25) "M. Hullebroeck n'appartient pas à mon opinion, mais je l'ai rencontré souvent en Hollande pendant la guerre. Je l'ai vu allant de ville en ville chanter ses chansons, recueillir de l'argent pour les internés et pour cette oeuvre de solidarité, je lui ai exprimé plus d'une fois ma vive reconnaissance".

Op 15.3.1915 te Hilversum, telde hij reeds zijn 138ste liederavond.

Hullebroeck was ook een verwoed reiziger:
Van 11 september 1915 tot 24 mei 1916 was hij in Nederlands Indië. In augustus 1920 maakte hij een rondreis in Zuid-Afrika en in april 1923 in Amerika.

Samen met zijn echtgenote stichtte hij in Nederland het werk der Vlaamse oorlogsmeters. Toen hij naar huis kwam na de oorlog was zijn woning vernield. Op 15 mei 1919 zong hij te Brussel. Van 1930 tot februari 1943 was hij Algemeen Inspecteur van het Muziekonderwijs.

Hij richte het muziektijdschrift "De Muziekwarande" op dat hij zou uitgeven tot 1 december 1931, en samen met Jef Denijn was hij de oprichter van "Onze Beiaard".

Zijn levenswerk echter, was Navea (Nationale Vereniging Voor

Auteurechten) die hij oprichtte op 29.1.1922, en waaraan hij zijn beste zorgen besteedde.

Zijn grote vriend Clem. De Ridder, toenmalig Direkteur van het Contact- en cultuurcentrum te Brussel, verklaarde op 26 oktober 1975 bij de nationale Emiel Hullebroeckviering in de Handelsbeurs te Antwerpen:
"... Toen Emiel Hullebroeck op 87-jarige leeftijd overleed, heeft hij ons met zijn dood verrast. Wie het voorrecht had hem in zijn laatste levensjaar van nabij te volgen, wie hem over zijn werk en zijn plannen hoorde spreken, wie kon waarnemen met welke scherpe geest hij het kulturele en politieke leven in Vlaanderen volgde zelfs wie alleen maar getuige was hoe de meer dan 80 jaren oude komponist met een vinnig en krachtig gebaar de zingende massa dirigeerde op de Zangfeesten, ging denken dat de jaren geen vat hadden op Hullebroeck en was geneigd een versregel uit zijn lied "Marleentje" te parafraseren: "hij meende dat hij niet sterven kon". En dan is het bijna plots gebeurd; precies op een dag dat de lente over Vlaanderen openbrak, maart 1965."

NAVEA(27)

Hullebroeck was lid van SACEM (Société des Auteurs, Compositeurs et editeurs de musique) te Parijs, hij had ingezien dat het werk van de Vlamingen in het buitenland weinig kon gespeeld worden, en dat zij bijgevolg zouden bedot worden indien zij er zelf hun belangen niet konden verdedigen.. Sacem deed de belangen van onze kunstenaars tekort. Negeerde het bestaan van een Vlaamse cultuur en bezat niet het minste besef van de culturele tweeledigheid van ons land.

Hullebroeck nam op 29.1.1922 het initiatief en ging over tot de stichting van het Genootschap van Vlaamse Componisten, en op 1 augustus 1922 tot de stichting van een Nationale Vereniging voor Auteursrechten (Navea). Op 19.5.1927 vertegenwoordige hij te Rome, Navea op het Internationaal Congres voor Auteursrecht. De pioniers van Navea waren naast Hullebroeck, L. Mortelmans, Jan Broeckx, Frans Van Dijck, Flor Alpaerts, Lode Baekelmans, Lode Monteyne en Edward Verheyden.

Eind 1923 had Navea reeds 101 aangeslotenen, tegen eind 1930: 500 en in 1939 meer dan 1800.

In 1934 stichtte Hullebroeck de Bestendige Raad en was hij Belgisch Afgevaardigde in dit internationaal gebeuren, waarvan hij in 1938 secretaris zou worden, nadat hij ook in België in datzelfde jaar voorzitter was geworden van de Nationale Vereniging van Auteursrecht het latere Sabam.(1946) Société des Auteurs Belges - Belgische Auteurs Maatschappij, waarvan hij in 1952 tot erevoorzitter werd benoemd.

EMIEL HULLEBROECK TIJDENS DE TWEE WERELDOORLOGEN

Zowel na de eerste- als na de tweede wereldoorlog werd de houding, de werking en het Vlaams bewustzijn van Hullebroeck tijdens de oorlogsjaren, hem niet met dank afgenomen en werd het hem dan ook lastig gemaakt, doch zowel na 14-18 als na 40-45, werd Hullebroeck achteraf in ere hersteld.

In de zitting van de Kamer van volksvertegenwoordigers, dd. 24.2.1920, was het Emiel Braun, toenmalig burgemeester van Gent, die Hllebroeck verdacht, te behoren tot een groep die Vlaanderen bij Holland wilde zien: (25)

M. Braun - on cherche à créer un mouvement en faveur de l'annexion de la Flandre à la Hollande.
En het was niemand minder dan C. Huysmans die de verdediging opnam van Hullebroeck; en zijn interpellatie antwoord besloot met de woorden:
M. Huysmans - je pense bien qu'il (Hullebroeck) n'y a rien à lui reprocher pour le travail qu'il a accompli en Hollande.(25)

Want Huysmans verbleef in Nederland tijdens de jaren 14-18. Op 16 februari 1938 benoemde Wilhelmina, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, Emiel Hullebroeck tot Officier in de Orde Van Oranje-Nassau,(28) onderscheiding waarop Hullebroeck uitermate fier was.

Ook na de oorlog 40-45 kreeg Hullebroeck het te verduren en werd hij opgesloten in de gevangenis van Sint-Gillis waar hij een prachtig gedicht schreef over zijn verblijf aldaar.(29) Doch eens te meer diende men Hullebroeck's onschuld te bevestigen. Nu was het de Krijgsauditeur die op 5.8.1947 verklaarde: "dat er geen reden bestaat tot rechtsvervolging".(30) En nu 1990, of 25 jaar na zijn overlijden, is iedereen, van welke overtuiging ook, fier, deel te mogen uitmaken van het Erecomité voor het Hullebroeckjaar.(31)

EMIEL HULLEBROECK LID VAN DE EUROPESE ERESENAAT

Zaterdag 17 februari 1990 had te Antwerpen de 29ste plechtige zitting plaats van de Europese Eresenaat. De jaarlijkse zittingen hebben een weergaloze betekenis verworven. De inzet voor vrede en éénheid in Europa werd een stevige brug tussen mensen van verschillende politieke en filosofische overtuigingen, tussen mandataris en burger. Eresenatoren werden voor het eerst vermeld in het blad "Europa Één" van juni 1963.

In het nummer 8 van de vierde jaargang, 18 april 1964, ziet men een foto van de eresenatoren:
Mon De Clopper, Emiel Hullebroeck, Willem De Meyer en Armand Preudhomme.
Ook hier werd hulde gebracht aan Emiel Hullebroeck.

ZANGSPELEN

De Varende Zanger - muziekspel in één bedrijf.
Alcidis - 1912 - lyrisch drama in één bedrijf.
Kunstvisioen - 1913 - oratorium voor soli, koor, en orkest.
Seppl - 1926 - operette.
Ad Ulter - 1927 - mimodrama.
Cupido Dictator - 1927 - operette.
Miranda - 1928 - sprookjesoperette.
Knokkelbeen - 1930 - operette.
Neger - 1932 - operette.
Het meisje van Zaventem - 1934 - operette.
Drie hartjes verliefd - 1946 - operette.

TONEEL

Bosmoedertje door Yvonne Waegemans, muziek E. Hullebroeck.

INSTRUMENTAAL WERK

Meisymphonie - voor harpsolo.
Melodie - voor cello en orkest.
Legende - voor cello en klavier.
Lentelust - wals intermezzo voor orkest.
Melodie - voor hoorn en klavier.
Symphonische Schets - groot orkest.

THEORETISCHE WERKEN

Oefeningboek ten dienste van het Muziekonderwijs (5 delen)
De Notenleer door het Lied.
Beiaarden.
Insulinde.
Zuid-Afrika.

Bijlage 1

Foto Cinetex.

DE MEESTER EN ZIJN LIEVE ECHTGENOTE (MARLEENTJE)

Emiel Hullebroeck

De Voorzienigheid heeft als het ware Hullebroeck bij zijn roeping geleid.

Na schitterende studies aan het konservatorium, droomde de twintigjarige jongeman ervan eens een groot orgelist te worden, waartoe hij overigens alle aanleg bezat. Daar wordt hij echter gevraagd om een muziekvoordracht over Peter Benoit te houden en meteen ziet hij een nieuwe baan voor zich open liggen.

Hullebroeck wordt de « reizende passant », die in honderden steden en dorpen van Vlaanderen en Nederland de schoonheid van het lied gaat brengen. En ook in ettelijke steden buiten de Lage Landen, te Rijsel, Berlijn, Praag, Zurich, Londen, Sint-Petersburg, Rome, ja tot in Nederlands-Indië, Zuid-Afrika en Amerika toe laat hij het warme Vlaamse woord en de mooie Vlaamse klanken horen, doet hij de mensen ons Vlaamse lied genieten en zingen.

Meer dan 30 jaar lang is Hullebroeck op die wijze « rondgegaan », al was hij ondertussen nog bedrijvig op vele andere terreinen — Hullebroeck is ook koorleider geweest, muziekleraar en -inspekteur, schrijver van verscheidene boeken, stichter van een muziektijdschrift en van verenigingen, inz. van de vereniging voor auteursrechten, waarvan hij thans nog de ere-voorzitter is. En bovenal toondichtte hij hele reeksen liederen, die tot de populairste Vlaamse volksliederen behoren : Moederken alleen, Hemelhuis, de Blauwvoet, Tinneke van Heule, De gi de viert, Het liedje van de beiaardier, Klompenliedeke, Lapper Krispijn, enz., enz.

Een voorname rol in het leven en het werk van Emiel Hullebroeck speelde zijn lieve echtgenote. De Meester bekent dat ieder van zijn liederen zonder haar medewerking ondenkbaar is. Bovendien kreeg Mevrouw Hullebroeck tijdens de oorlog 1914-18 nog een andere rol toebedeeld, toen ze met haar echtgenoot het Werk der Vlaamse Oorlogsmeters stichtte om het zware lot van onze IJzersoldaten wat draaglijker te maken.

Het is voor Vlaanderen een zoete plicht zijn erkentelijkheid en dank te betonen aan Meester en Mevrouw Hullebroeck, die het beste uit hun geest en hart aan Vlaanderen gaven.

Moge de Heer hen nog vele jaren die dank van hun volk laten genieten.

Clem DE RIDDER.

Bijlage 2

Emiel Hullebroeck aan het klavier.

Bijlage 3

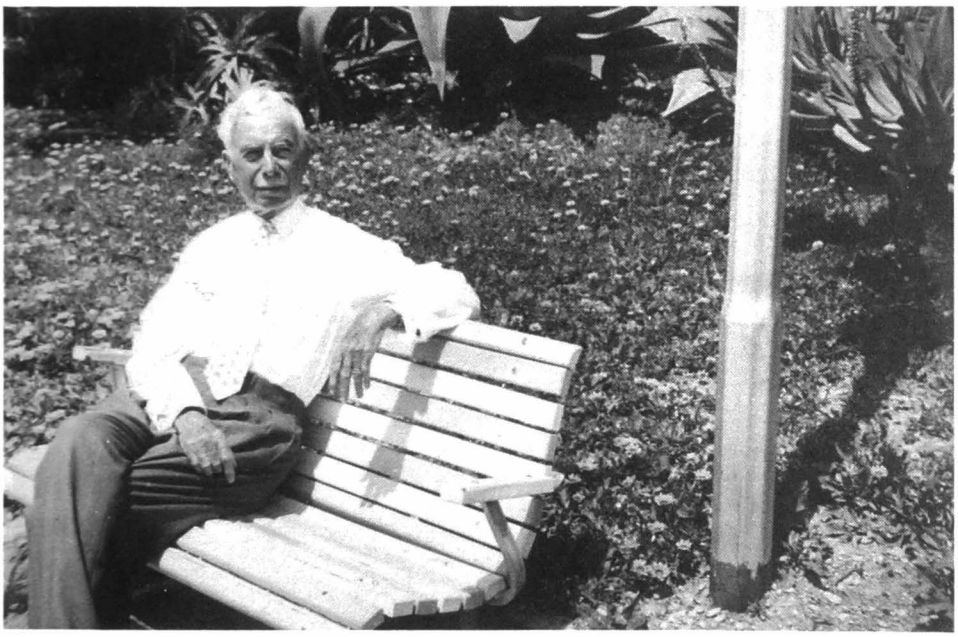

Bijlage 4

Bijlage 5

LIJST VAN DE WERKEN VAN EMIEL HULLEBROECK NEERGELEGD BIJ SABAM

met vermelding van de auteur of tekstdichter.
Arr. werk van ander componist met arrangementen van E. Hullebroeck.

A

001.- AAN MIJN BELGEN - Karel Van Den Oever.
002.- AAN U ALLEN - Willem Frans H. Gijssels.
003.- ACHTER OP DE KAR - Rentier Lambert Lambrechts.
004.- ADESTE - René De Clercq.
005.- AFRIKAANSE WIEGELIEDJE - C.J. Langenhoven.
006.- ALCIDIS -
007.- ALLELUJA - Lambrecht Lambrechts.
008.- ALS HET KERMIS WORDT - Antonius Cornelius Melis.
009.- ALS IK WAT NAAR HUIS TOE - Frans Willem Gijssels.
010.- ALS 'T KERMIS WORDT - Antonius Cornelius Melis.
011.- ALS 'T VAANTJE WAPPERT - Herman Broeckaert.
012.- ALS 'T ZONDAG IS - Willem Frans Gijssels.
013.- ANTWERPEN - Tijl Van Brabant.
014.- ASAM KANA - Dp.
015.- AVOND BIJ HULLEBROECK -
016.- AVONDLIED - uit Seppl - Lambrecht Lambrechts.
017.- AVONDLIED - Steven Debroey.
018.- AVONDLIEDJE - Dp.

B

019.- BALLING - Steven Debroey.
020.- BELIJDENIS - Hullebroeck.
021.- BEMINT - Felix Gal.
022.- BEMINT DE DIEREN - Lambrecht Lambrechts.
023.- BEVRIJDING - August Peeters-Nicasie.
024.- BEZEMBOEREKERMIS - René De Clercq.
025.- BIETEBAUW - René De Clercq.
026.- BIJ 'T KANTKUSSEN - René De Clercq.
027.- BLAUWVOET - Albrecht Rodenbach.
028.- BLOEMPJES - A. Callant.
029.- BLOMMEKENS LIEF - Maria Burvenich.
030.- BLOND MARIEKE - Eugeen Domien De Ridder.
031.- BOEKWEIT - K. L. Ledeganck.
032.- BOERENMEISJE - Willem Frans Gijssels.
033.- BOEVEN VAN FRESNES -
034.- BONDSLIED O.VL. - Omer Andries Waegeman.
035.- BOORLINGSKEN - Frans Willem Gijssels.
036.- BOORTMEERBEEK VOORUIT - Frans Willem Gijssels.
037.- BORDENDANS - Hullebroeck.
038.- BRABANT - Clem. De Ridder.

039. BRABANTLIED - Omer Andries Waegeman.
040. BRABANTS BALLET (MEISJE VAN ZAVENTHEM) - Hendrik Leonard Caspeele
041. BRAND LOS - Clem. De Ridder.
042. BREYDELVOLK - Eugeen Domien De Ridder.
043. BRIEF AAN SINT NIKLAAS - August Clement De Ridder.
044. BRIEF UIT CEZEMBRE -
045. BRIEF UIT FRANKRIJK - Theo Braekels.
046. BRIEF UIT VLAANDEREN - Theo Braekels.
047. BRIEF VAN DE SCHACHT - Jan Elinckx.
048. BRIEF VAN EEN SOLDAAT - Willem Frans Gijssels.
049. BRIEF VAN LEENTJE - Willem Frans Gijssels.
050. BRIGANDS - Eugeen Domien De Ridder.
051. BROUWERKEN BROUW - Renaat Achiel Van Daele.
052. BROUWERSLIED - Herman Broeckaert.
053. BRUILOFTSLIED - John Ossenblok.
054. BRUSSEL RIJS OP - Tijl Van Brabant.

C

055. CERES-LIED - Beerchem.
056. CHAMPAGNE - August Cuppens.
057. CHS DE FLANDRE - May Derudder.
058. CHS DU FLAMAND - May Derudder.
059. COMMUNIELIED - Lambrecht Lambrechts.
060. CUPIDO DICTATOR (OPERETTE FRAGM.) - Gaston Abel Marie Martens.

D

061. DAAR STAA OP 'N MORGEND - Herman Broeckaert.
062. DAHLIA - Lambrecht Lambrechts.
063. DANS L'AZUR IL FAIT SI - Marcel De Ridder.
064. DANSLIEDJE -
065. DEFTIG DRINKLIED - Tijl Van Brabant.
066. DES VLAMINGS LIED - A. V. Bultynck.
067. DES WINTERS ALS HET REGENT - Emiel Leopold Hullebroeck.
068. DIE NORDSEE - Emmanuel Hiel.
069. DIERENTUINTJE - Clem. De Ridder.
070. DIE SLAAPT IN ZIJN BEDJE - A. Callant.
071. DIE STERRETJIE - Louis Leipoldt.
072. DIE STUDENTJARE GAAN VOORBIJ - C.F. Visser.
073. DIETSCHE JEUGD - Fonne Mannaerts.
074. DIETSE HOOP - Jef Lesage.
075. DI LANG IT - Arr. Hullebroeck.
076. DI LANGT BANJAK BIENTANG - Arr. Hullebroeck.
077. DIT VOLK - Renaat Achiel Van Daele.
078. DJIKA BEGINI - Arr. Hullebroeck.
079. DOOR DE BERGEN - Lambert Renier Lambrechts.
080. DOOR MIJN WONING - René De Clercq.
081. DOOR WEL EN WEE - Herman Broeckaert.

082. DORI LAUT - Arr. Hullebroeck.
083. DORPKEN IN VLAANDEREN - Eugeen Domien De Ridder.
084. DRIEKLEUR - Lambrecht Lambrechts.
085. DRINKELIEDJE - Tijl Van Brabant.
086. DROOM VAN 'T KOSTERKEN - Lambert Renier Lambrechts.
087. DUINEN - Lambrecht Lambrechts.
088. DUO LORI EN SEPPL. - Louis De Vriendt.

E

089. ECHTBREUK - Louis De Vriendt.
090. EENDRACHTROEP - Renaat Achiel Van Daele.
091. EERSTE MISSIELIED - O. Hanssens.
092. ER STAAT EEN HUIS - Lambert Renier Lambrechts.

F

093. FABRIEKSJEUGD - Hubert Leynen.
094. FEESTLIED - G. Peleman.
095. FIJNPROEVERS - Lambrecht Lambrechts.

G

096. GAF - Louis De Vriendt.
097. GEBED - Clement De Ridder.
098. GENTBRUGGE - Clem. De Ridder.
099. GEZELLE CANTATE - Clem. De Ridder.
100. GEZELSCHAPSLIEDJES - Dp.
101. GILDE VIERT - René de Clercq.
102. GILDE VIERT HULLEBROECK - Willem Frans Gijssels.
103. GOEDE RAAD - Lambert Renier Lambrechts.
104. GOEDHEIL - Pierre Joseph Fassotte.
105. GRIETJE - Lambrecht Lambrechts.
106. GROET AAN DE VLAG - A Callant.

H

107. HART OMHOOG - Willem Frans Gijssels.
108. HEER HALEWIJN - Arr. Hullebroeck.
109. HEER JEZUS HEEFT EEN HOF - Dp.
110. HELA ROTAN -
111. HEMELHUIS - René De Clercq.
112. HEMELSE LIEFDE - René De Clercq.
113. HET IS DE LIEFDE - Hendrik Leonard Caspeele.
114. HET ZIJN GEEN JONGENS - René De Clercq.
115. HIJ DIE GEEN LIEDJE ZINGEN KAN - Willem Frans Gijssels.
116. HOGE VROUWE IN DE HEMEL - August Clement De Ridder.
117. HOOG AAN DE HEMEL - Jan Custers.
118. HOOR DE WIND - Steven Debroey.
119. HOREN - Hendrik Muyldermans.
120. HUMOR SERENADE - Hendrik Leonard Caspeele.
121. HUWELIJKSLIED - A.V. Bultynck.

I

122. IK BEN DE ZANGER - Max Storme.
123. IK HOOR DE WIND - Steven Debroey.
124. IK MIN MIJN VADERLAND - P. Denys.
125. IK WAS PAS TWINTIG - Willem Frans Gijssels.
126. IN BRABANT HEB IK EEN - Hendrik Leonard Caspeele.
127. IN DE VLAAMSE ARDENNEN - Omer Aldries Waegeman.
128. IN DIT LAND DER LIEVE VROUWE - Alois Verwaest.
129. IN HET DIEPSTE MINNEN - Radman.
130. IN HET LAND RUPELMONDE - Cornelius Antonius Melis.
131. IN LUXEMBURG - Lambert Renier Lambrechts.
132. IN MIJN LIEFKENS HOVEKEN - Gustaaf De Mey.
133. IN 'T KLAVERKEN - Gustaaf De Mey.
134. ISABELLA - Hendrik Leonard Caspeele.
135. IS 'T ZOO -

J

136. JACHTLIEDJE - Theo Van Rijswijck.
137. J'AIME MON PAYS - May Derudder.
138. JAN DE MULDER - Arr. Hullebroeck.
139. JAN EN ANNEMIE - René De Clercq.
140. JE N'AVAIS QUE VINGT ANS - Willem Frans Gijssels.
141. JEUGD IN DE MORGEN - Clem. De Ridder.
142. JEUGD TREKKERSLIED - Omer Andries Waegeman.
143. JEZUS MOEDER - René De Clercq.
144. JONGE LUSTEN - Angele De Bremaeker.
145. JONGENS IN WAASLAND - Maria Burvenich.
146. JONGENS ZEGGEN 'T AAN - Lambrecht Lambrechts.
147. JUBELLIED - Herman Broeckaert.

K

148. KALME RUST - Hendrik Muyldermans.
149. KAMERAAD - Fonne Mannaerts.
150. KANABLOEM - Dp.
151. KARLIJNTJE - Lambert Renier Lambrechts.
152. KAROLIEN - Cornelius Antonius Melis.
153. KATTENPROCES - Gilberte Legrand.
154. 'K BEN VLAMING - Fonne Mannaerts.
155. KEMPEN - V.J. Dumoulin.
156. KEMPISCH OSSEBOERKEN - Lambrecht Lambrechts.
157. KERELSLIED - Albrecht Rodenbach.
158. KERLINGALAND - Pieter Theodoor Sevens.
159. KERMISDANS VAN RUPELMONDE - Cornelius Antonius Melis.
160. KERSTKANTATE - René De Clercq.
161. KERSTLIED - W. Verniers.
162. KERSTLIED - Clem. De Ridder.
163. KERSTOFFERANDE - Lambert Renier Lambrechts.
164. KERSTWIEGELIEDJE - Lode Lichte.

165. KEVER - Pieter Theodoor Sevens.
166. KINCHE DIE MUTTER ALEEIN - René De Clercq.
167. KINDEKE SLAAPT - Herman Broeckaert.
168. KINDJE - August Van Cauwelaert.
169. KLAAS DIE SPRAK ZIJN MOE - Dp.
170. KLAUWAART LIED - Eugeen Domien De Ridder.
171. KLEINE GEZELLE KANTATE - Clem. De Ridder.
172. KLEINE ZANGERTJES - A. Callant.
173. KLEIN KLEIN KLEUTERKE - Arr. Hullebroeck.
174. KLINKT KLEE KLOKSKE - René De Clercq.
175. KLOKKE ROELAND - Arr. Hullebroeck.
176. KLOMPENLIEDEKE - René De Clercq.
177. KNAPEN VAN HET WAASLAND - Maria Burvenich.
178. KOLE-KOLE -
179. KONINGIN DER BELGEN - Th. W. Vansoest.
180. KONINGINNELIED - Lambrecht Lambrechts.
181. KRONTJONG PANDANG - Dp.
182. KRUISEN VAN LIEFDE - Renaat Achiel Van Daele.
183. KUNSTVISIOEN -
184. KWIKSTAART - Lambrecht Lambrechts.

L

185. LAAT ONS MEISJES - Steven Debroey.
186. LAMITIS DAMTITIE - C.J. Langenhoven.
187. LAND EN STAD - Johan Michiel Dautzenberg.
188. LANDJE VAN BELOFTE - Lambrecht Lambrechts.
189. LAND VAN ONS HART - Renaat Achiel Van Daele.
190. LAPPER KRISPIJN - René De Clercq.
191. LEGENDE - Cello en Piano
192. LEKKER LEVEN - A. Claeys.
193. LENTELIED - Karel Jozef Vertommen.
194. LENTELUST -
195. LEUVEN -
196. LEVENSVREUGDE - Tijl Van Brabant.
197. LIED DER OPSTANDING - Tijl Van Brabant.
198. LIED DER VLAAMSE MEISJES - Wies Moens.
199. LIEDEKE VAN DE SCHILDER - Herman Broeckaert.
200. 6 LIEDEREN -
201. LIEDJE VAN DE BEIAARDIER - Herman Broeckaert.
202. LIED VAN DE BRUISCHAARD - Albrecht Rodenbach.
203. LIED VAN DE KLOKKELUIDER - Tijl Van Brabant.
204. LIED VAN DE SMID - Hendrik Leonard Caspeele.
205. LIED VAN DE WIND - Jef Simons.
206. LIED VAN HET A.N. VERBOND - Willem Frans Gijssels.
207. LIED VAN HET LIED - Renaat Achiel Van Daele.
208. LIED VLAAMSCHE HOGESCHOOL - Lambrecht Lambrechts.
209. LIED VLAAMSCHE MEISJES - Wies Moens.
210. LIED VAN LORI (SEPPL) - Louis De Vriendt.
211. LIED VAN MARILEEN - Rudi Dovenmuehle.

212. LIED VAN NELE - Johan De Maeght.
213. LIED VAN ONS HART - Renaat Achiel Van Daele.
214. LIED VAN PATER CALLEWAERT - Lambert Renier Lambrechts.
215. LIED VAN SMART - Dp.
216. LIED VAN ZEGE EN VRIJHEID - Johan De Maeght.
217. LIEFDADIGHEIDSLIED - Lambrecht Lambrechts.
218. LIEFDELIED - Willem Frans Gijssels.
219. LIEFDEWANDELING - Gustaaf De Mey.
220. LIEF LEENTJE - Jan Elinckx.
221. LIEVE VROUW DER LAGE LANDEN - August Clement De Ridder.
222. LIEVE VROUW VAN GROENINGHE - Clement De Ridder.
223. LINKS RECHTS - Gilberte Legrand.
224. LOZE VISSERTJE - Arr. Hullebroeck.
225. LUIMIGE DANS -

M

226. MAR ECOLE ROYALE - Dp.
227. MARIEKEN - Willem Frans Gijssels.
228. MARIONETTENLIED - Hendrik Leonard Caspeele.
229. MARIONETTENMARSCH -
230. MARLEENTJE - Willem Frans Gijssels.
231. MEIDEKE LIEF - Clem. De Ridder.
232. MEI IS IN 'T VERSCHIET - Omer Andries Waegeman.
233. MEILIEDEKEN - Eug. Vandeperre.
234. MEISJE VAN AMSTERDAM - Lambert Renier Lambrechts.
235. MEISJE VAN DEN BUITEN - Willem Frans Gijssels.
236. MEISJE VAN ZAVENTEM - Hendrik Leonard Caspeele.
237. MEISYMPHONIE -
238. MEL CELLO -
239. MENSCHDOM JUIGT - Bultynck.
240. MIERENNEST - Lambrecht Lambrechts.
241. MIJN FIENTJE - Bernard Bolle.
242. MIJN HEMEL MIJN HUIS - Peter Jan Custers.
243. MIJN KEMPISCH OSSEBOERKE - Lambert Renier Lambrechts.
244. MIJN KLEIN KLEIN DOCHTERTJE - René De Clercq.
245. MIJN LIEVEKE - Herman Broeckaert.
246. MIJN MOEDERS BEELD - Fons De Vos.
247. MIJN PARADIJSJE - Remy Saen.
248. MIJN VADERLAND - Frans Van Raemdonck.
249. MIJN HEMEL MIJN HUIS - Peter Jan Custers.
250. MOEDERKEN ALLEEN - René De Clercq.
251. MOEDERTAAL - Willem Frans Gijssels.
252. MOEDERTRANEN - A. Callant.
253. MOEDER VAN DE SCHONE LIEFDE - Clem. De Ridder.
254. MOEDIG MOEDERTJE - Steven Debroey.
255. MOOIE LENTEDAG - Emmanuel De Bom.
256. MOOI GRIETJE - Gustaaf De Mey.
257. MORGENROOD - Jef Simons.
258. MOTHER ALONE - René De Clercq.

N

259. NAAR SCHERPENHEUVEL - Lambert Renier Lambrechts.
260. NEDERLANDEN - Theo Van Rijswijck.
261. NIEUWE SCHOOLJAAR - Lambert Renier Lambrechts.
262. NINA BOBO - Arr. Hullebroeck.
263. NOORDZEE - Emmanuel Hiel.
264. NOUS TE LOUONS - Valezan.
265. NU EEN LIED DER VLAAMSE - Albrecht Rodenbach.

O

266. ODE AAN MIJN SAXOFOON -
267. O GIJ ZONNIGE WONNIGE - René De Clercq.
268. O GLORIEVOLLE MOEDERMAAGD - Omer Andries Waegeman.
269. O LIEF DORPJE - John Gebruers.
270. O.L.V. VAN KEMPENLAND - Aloïs Verwaest.
271. OLYMPIADE -
272. O MIJN KEMPEN - Eugeen Domien De Ridder.
273. ONS EIGEN LIEDJE - Eugeen Domien De Ridder.
274. ONS LIED - Omer Andries Waegeman.
275. ONS MA - Albrecht Rodenbach.
276. ONS TAALRECHT - Gustaaf De Mey.
277. ONZE VLAG - J. Strobbe.
278. OOIEVAAR - Hendrik Muyldermans.
279. OOST-VLAANDEREN - August Clement De Ridder.
280. OP FIERE MEISJES - Lode Lichte.
281. OP KERSTDAG - René De Clercq.
282. OPRECHT EN TROUW - Hendrik Muyldermans.
283. OP SCHILDWACHT - Martinus Hoste.
284. O ZWASTIKA - Hendrik Leonard Caspeele.
285. OUD VAN DAGEN - Jan Willems.
286. OUWE BAAN - Eugeen Domien De Ridder.

P

287. PADVINDERS VOORUIT - Lambrecht Lambrechts.
288. PAMPULLEKE - Lambrecht Lambrechts.
289. PASEN - Willem Frans Gijssels.
290. PEETJES BRIEF - Lambrecht Lambrechts.
291. PIKKE VOGELTJES - Clem. De Ridder.
292. POINT DE DENTELLE - René De Clercq.
293. POPPELIEDEKE - Renaat Achiel Van Daele.
294. POPPEMIEKE SLAAPT - Renaat Achiel Van Daele.
295. PROMENADE SENTIMENTALE - Gustaaf De Mey.
296. PUIDEKENS - Omer Andries Waegeman.

R

297. RAMA DENDAM -
298. REGENVLAAG - Lambert Renier Lambrechts.
299. RENOUVEAU - C. Bannel.

300. RIDDERLIED - Frans Karel Jozef Eykans.
301. RING KING - René De Clercq.
302. RODENBACHLIED - Clement De Ridder.
303. RODENBACH ROEPT - Omer Andries Waegeman.
304. ROEILIEDJE - Dp.
305. ROOS EN EIKEL - A. Van De Maele.
306. ROTAN TREKKEN -

S

307. SOJANG EH. -
308. SO LAAT ONS VROLIJK WEZE - Lambrecht Lambrechts.
309. SANDER EN LEENTJE - Willem Frans Gijssels.
310. SCHAAP OF LEEUW - Hendrik Muyldermans.
311. SCHACHTENLIEFDE - Walker.
312. SCHARE - Eric Vertongen.
313. SCHEIDEN - Willem Frans Gijssels.
314. SEEKANTATE - Lambrecht Lambrechts.
315. SEPPL -
316. SIMMERJOUN OP IT WETTER - René De Clercq. (moederken alleen)
317. SIT LAUS TIBI -
318. SI TU SAVAIS COMME - Maurice Victor Bouchor.
319. SLAAP KINDJE SLAAP -
320. SLAPE NACHT - Karel Casteels.
321. SLOTKOOR - Clem. De Ridder.
322. SLUIT AAN BIJ 't A.C.W. - Constant Eeckels.
323. SNEEUWLIEDJE - Clem. De Ridder.
324. SOLDATENBRUIDJE - Jan Leonard Demets.
325. SONNEDAAL - Albertus Daniël Keet.
326. SPAREN - Lambert Renier Lambrechts.
327. SPELDEWERKSTERSLIED - G. Devisschere.
328. SPINNELIEDJE - Yvonne Palmyre Waegemans.
329. SPREEKWOORD - Lambert Renier Lambrechts.
330. SPROOKJESWEELDE - Lambrecht Lambrechts.
331. STANDAARDLIED VAN HET V.E.V. - Willem Frans Gijssels.
332. STANDJE EN WANTJE - Herman Broeckaert.
333. ST. ANTONIUS LIED - Delepeleer.
334. STAPLIED - Albrecht Rodenbach.
335. STEM VAN SUID AFRIKA -
336. ST. GOEDEL ZANG - Reninca.
337. STILTE HEERST NU OVERAL - Lambrecht Lambrechts.
338. ST. LUTGARDIS LIED - Omer Andries Waegeman.
339. STRIJDZANG DER HOUTHAKK. - Alsbach.
340. STUDENTENLIED - C.F. Visser.
341. STUDENTINNEKEN - Lambert Renier Lambrechts.
342. SUD AFRIKA - Vorster Van Straten.
343. SYMPHONISCHE SCHETS -

T

344. TANTE NONNEKE - Clem. De Ridder.

345. TE LAREN WIL IK NIET WON - Lambrecht Lambrechts.
346. TEN AVOND - Tijl Brabant.
347. TESTAMENT VAN EEN STUDENT - Radman.
348. TE WEER - Clement De Ridder.
349. TIJLS OPSTANDING - Tijl Van Brabant.
350. TINNEKEN VAN HEULE - René De Clercq.
351. TREKKERSLIED - Omer Andries Waegeman.
352. TROUW - Jan F.E. Celliers.
353. TYROLERDANS -
354. 'T ZAL - Renaat Achiel Van Daele.

U

355. UIT PURE PRET - Albertus Daniël Keet.
356. UIT VROEGER EEUWEN -

V

357. VADERLANDS GEBED - René De Clercq.
358. VAN DEN WITTEN EZEL - Lambrecht Lambrechts.
359. VAN DE ZANGER - René De Clercq.
360. VAN JAN DEN MOSSELMAN - Herman Broeckaert.
361. VAN 'T KOSTERKEN - Herman Broeckaert.
362. VAN 'T KWESELKEN - Dp.
363. VAN 'T MASSEURKEN - Herman Broeckaert.
364. VAN 'T SCHOONE WIEDSTERKE - Herman Broeckaert.
365. VAN TWEE KONINGSKINDEREN - Arr. Hullebroeck.
366. VERBONDSLIED DER VLAAMSE - Dp.
367. VERHUIZENDE MEID - Lambrecht Lambrechts.
368. VERJARINGSLIED - Lambert Renier Lambrechts.
369. VERLANGE - Albertus Daniël Keet.
370. VER VAN HUIS - Willem Frans Gijssels.
371. VERWORPELINGEN VAN DEN IJZER -
372. VIE EST BELLE - A. Claeys.
373. VINKEPIETJE - Dee.
374. VIOOLTJES - Celliers.
375. VISSERSLIEDJE - Yvonne Palmyre Waegemans.
376. VLAAMSCHE KERMIS - René De Clercq.
377. VLAAMSE FIERHEID - Jos Moerenhout.
378. VLAAMSE HERKENS - Piet Bernard Nuten.
379. VLAAMSE JEUGD - Fonne Mannaerts.
380. VLAAMSE KERMIS - René De Clercq.
381. VLAAMSE MOEDERS - Clem. De Ridder.
382. VLAAMS REFRIJNTJE - Eugeen Domien De Ridder.
383. VLAANDEREN EERST - Fonne Mannaerts.
384. VLAANDERENS GEWETEN - Ferdinand Vercnocke.
385. VLAANDERENS MAAGD - Hendrik Muyldermans.
386. VLAANDEREN SPREEKT - Renaat Achiel Van Daele.
387. VLAANDERLAND - Willem Frans Gijssels.
388. VLAANDERLAND TER ERE - Eugeen Domien De Ridder.
389. VLAANDERLAND - P. Denijs.

390. V.N.Z. TER ERE - Hullebroeck.
391. V.D.M. KUSTERCHEN - Herman Broeckaert.
392. VOOR HAARD EN LAND - Felix Gal.
393. VOOR NEDERLAND - Johan De Maeght.
394. VOORSPELLING - Lambrecht Lambrechts.
395. VOORSPEL TOT MIRANDA -
396. VOOR ST. NIKLAAS - Gilberte Legrand.
397. VOOR 'T KANTKUSSEN - René De Clercq.
398. VRIJERSLIEDJE - Herman Broeckaert.
399. VRIJHEID - Omer Andries Waegeman.
400. VRIJHEIDSLIED - Jan Celliers.
401. VROLIJKE DANS -
402. VROLIJKE ZONDAG - Gilberte Legrand.
403. VROUWEN - Hendrik Leonard Caspeele.

W

404. WAAROM IK ZING - Angéle De Bremaeker.
405. WALS - Louis De Vriendt.
406. WANDELLIEDJE - Lambrecht Lambrechts.
407. WASE KLOMPENBOER - Yvonne Palmyre Waegemans.
408. WAT IS ER - Willem Frans Gijssels.
409. WAT MOEDER SCHREEF - Lambert Renier Lambrechts.
410. WAT ZIJT GIJ SCHOON - Dumoulin.
411. WEEST JUWELEN - Constant Eeckels.
412. WEEZANG VAN AUVOURS -
413. WELKOM LIEVE MEI - Bultynck.
414. WELKOM ONS KINDJE - Clem. De Ridder.
415. WERE DI KERELS - Steven Debroey.
416. WIEGELIED - Willem Frans Gijssels.
417. WIEGELIEDJE - Gustaaf De Mey.
418. WIEGELIED VLAAMSGEZIND - Lambrecht Lambrechts.
419. WIEGENDE MIJNWERKER - Lambert Renier Lambrechts.
420. WIE ZAL ER ONS KINDEKEN - René De Clercq.
421. WIE ZOON IS VAN DEES - Perier.
422. WIJ DRIJVEN DE PLOEG - Pieter Theodoor Sevens.
423. WIJ EREN U - Hendrik Bulterijs.
424. WIJ STAPPEN GEREN - Albrecht Rodenbach.
425. WIJ WILLEN - Lambert Renier Lambrechts.
426. WIJ ZINGEN - Eugeen Domien De Ridder.
427. WIJ ZINGEN VRIJ - Piet Bernard Nuten.
428. WILHELMUS - Arr. Hullebroeck.
429. WILLEM DE MEYER LIED - Clement De Ridder.
430. WITTE EZEL - Lambert Renier Lambrechts.
431. WONDERERWTJES - Lambert Renier Lambrechts.
432. WOUDCANTATE - Lambert Renier Lambrechts.

Z

433. ZEECANTATE - Lambrecht Lambrechts.
434. ZEISEN - Eugeen Domien De Ridder.

435. ZELFBESTUUR - Clement De Ridder.
436. ZENDELINGSBEDE - Willem Vanham.
437. ZINGEND VOLK - Juliaan Jozef Haest.
438. ZING KAMERAAD - Eugeen Domien De Ridder.
439. ZOMERVREUGDE - Steven Debroey.
440. ZONNE SLAPENGAAN - Gustaaf De Mey.
441. ZONNETJE RUST - Devisschere.
442. ZONNEWEELDE - Steven Debroey.
443. ZUID AFRIKAANS STUDENTENLIED -
444. ZUID AFRIKAANS STUDENTENLIED - Visser.
445. ZWERVERS - Eugeen Domien De Ridder.

Bijlage 6

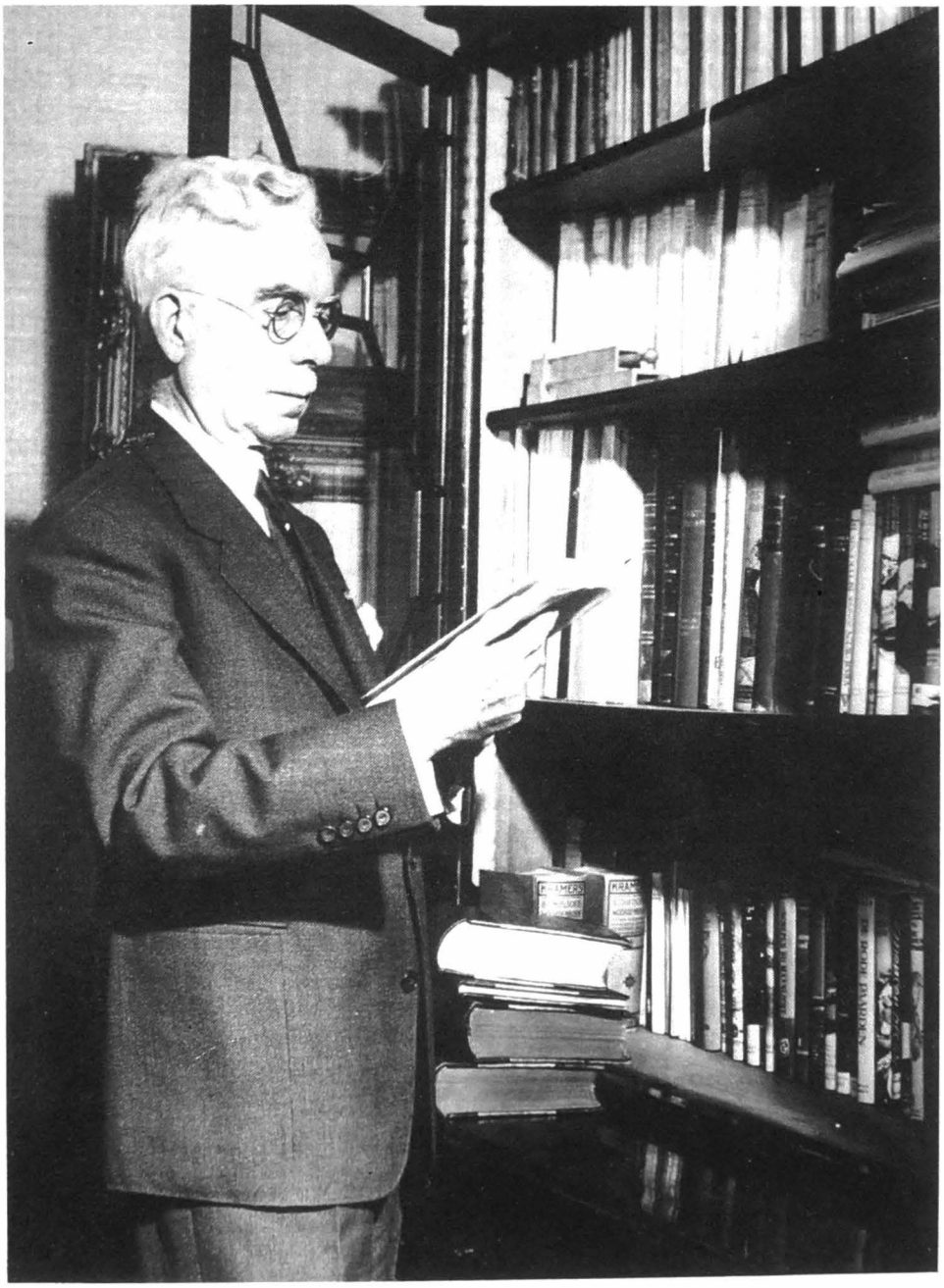

Bijlage 7

GAAISCHIETINGE

Niets en is zo echt-Vlaams als een gaaischietinge. 'k Herinner mij nog zo goed de gaaipeerse van het Sint-Sebastiaansgilde, die vlak bij mijns ouders huis stond. Ik zou bijna kunnen zeggen dat ik onder een pijlenregen ben grootgebracht! Och! Hoe dikwijls hebben we niet met onze kinderpijlen getracht een van de overblijvende "kallen" der grote peerse neer te halen? En hoe bewonderend keken wij naar de tonne vol "gaaien" die Taf, onze speelgenoot, de zoon van boerken Haenebalcke - een beroemd schutter - ons toonde, toen hij op zekere dag de thuiswacht had! Ai mij! 'k Zal 't nooit vergeten: Een hele ton vol "kallekens" en op schoorsteen, kasten en muren, overal bontgepluimde gaaien van verschillende grootte, allemaal trofeeën van Taf's vader. Ja, 'k zie 't boerken nog optrekken, 's Zondags na de noene, boog en pijlenkas op de rug en 'k hoor mijn vader hem nog toeroepen:
- Hé, boer, golde weer om den huugste?
- Jau'k! - zei boerken Haenebalcke en 's avonds kwam hij weer voorbij met boog en pijlenkas, doch dan waren er bloemen aan vastgebonden, benevens een paar hoog- of zijvogels...
- De blieken zeen binnen! - riep het boerken, fijn lachend. Die dag had hij weer 25 of 50 frank geschoten.

* *
*

't Is de jaarlijkse "wildschietinge" van Sint-Sebastiaan. De schuttersverenigingen zijn van heinde en verre komen opzetten, want de wildschietinge is voor velen de bijzonderste gebeurtenis van het jaar. Behalve de te winnen geldprijzen, die reeds hoger zijn dan op een gewone samenkomst, zijn er bijgevoegde prijzen waarop iedereen verlekkerd is: een haas, een koppel patrijzen, een fezant, een paar wilde konijnen...

Een ongewone drukte heerst op het schuttersterrein en het gebouwtje, met zijn breed, dikstroien afdak, alwaar de inleggelden worden in ontvangst genomen, is als een bijenkorf. Ook daarbuiten rond de peerse, is er wemeling en leven. De schutters begroeten er elkaar, bespreken de kansen, maken zich gereed tot de kamp, terwijl de pijlrapers - kleine snaken met wijde, beschermende wissehoeden - als eekhoorntjes zo vlug, overal door en tussen dringen.

De peers staat daar in 't felle zonlicht. Men heeft ze zo juist gericht, na met een houten hamer de gaaien op de ijzeren pinnen te hebben geslagen. De hoogvogel, die wel zo lang is als een arm, lijkt nu in de hoogte een klein, onbeduidend vederbosje en ternauwernood onderscheidt men van beneen de tientallen ongepluimde kallekens, die aan rijtjes op de sprang zijn vastgezet.
- " 't Zal-t-er stuiven vandauge" - hoor ik zeggen.
- "Jooi 't" - klinkt het antwoord,
- "want de beste schutters zijn present".
Een nieuweling vraagt inlichtingen:
- "Tuug 't ze mij ne keer" - zegt hij.
- Zie, doir hedde Gust van Eenaeme, van Munkzwalm, doir mee zijne ruue kop en struuen hoed: nen beste schutter! Ginder, in z'n hendemauwen, stoit Fons Verspeurt, van Drongen en neffens hem Lowie Pluym van Sint-Amandsberg. Die twie hier an de peerse zijn uuk nie 't onderschatten, 't zijn de gebroers Mathijs van Dikkelvenne.
- "Ge vergeet boerken Haenebalcke", zegt er een.
- "Och! die kennen w'allemolle!"

En zo tateren en snetteren de schutters voort, in de geweldige rumoerigheid rond de peerse.

Hà-hà-hà! - gaat het plots, honderdmaal herhaald. Daar komt Juul Andries met de lijst. Hij stelt zich vlak onder de gaaipeerse en ineens wordt het doodstil. De voorwaarden van de wedstrijd worden nog eens afgelezen. Niemand maakt een bemerking en nu verheft Andries de stem:
- De "sterke schutters" van Scheldero, zes man, eerste man!... tweede man!... derde man!...
- De "sterke schutters" schijnen lang zo sterk niet te zijn want de zes mannen, die zich opvolgentlijk hebben aangeboden hebben zelfs niet eens een kalleken geraakt!
- "De onvermoeibaren" van Zeveneken, dertien man, eerste man!... tweede man!...

Nog altijd geen treffers. De schutters komen ontgoocheld van onder de peerse en de tongen zijn weer aan 't loskomen. De twaalfde man schiet een kalleken af, doch is eveneens ontevreden. De pijlrapers komen aandraven met de eerste pijlen die nauwkeurig worden nagezien, waarna de eigenaars hun ongeluk in een ferme pint bier gaan smoren.

En de wedstrijd gaat voort. De felle schutters van Munkzwalm,

Drongen en Sint-Amandsberg krijgen hun beurt en steeds staat de hoogvogel ongerept en als uitdagend in de blauwe lucht. Gust van Eenaeme heeft hem geraakt en men heeft hem duidelijk op de spil zien draaien. Een ongelukkig schot!
– "Sint Sebastiaan" van Gentbrugge veertien man, eerst man! ...

Onmiddellijk loopt het gildegebouwtje leeg want de eerste man is Boereken Haenebalcke.

Een klein gespierd ventjen, met grijzende baard en levendige oogjes. Hij kijkt naar omhoog als wilde hij de afstand peilen, plaatst zich niet dichtbij de peerse, maar een paar meter eraf, kijkt nog eens, rekt de boog en een ogenblik later breekt het gejuich los, want het olijke boerken heeft juist gemikt. De grote vogel heeft de tuimeling gemaakt en wordt hem aldra gebracht. De voorzitter overhandigt de schutter een tuil gemaakte bloemen, die 't boerken lachend aanneemt. Zonder vertoon trekt hij naar 't gebouwtje om de vrienden te trakteren, terwijl de redekavelingen en weerleggingen hun gang gaan.

Wel is er nog een zijvogel, wel zijn er nog enige kallekens die wachten op een schot, doch de grote aantrekkelijkheid die de hoogvogel bijbracht is weg en de strijd wordt ietwat lustelozer voortgezet tot de onderduikende zon de gezichteinder begiet met purper en goud.

Lage zwaluwe.

Bijlage 8/1

6 Juni.

1 –

'k Ben dezen morgen naar St. Eligius geweest om eene herhaling te doen voor aanstaande feestelykheden; 't heeft niet te lang geduurd en 'k heb my een klein wandelingske veroorloofd.

St. Eligius is eigenlyk eene afhankelykheid van Gendbrugge 't is te zeggen, het is bestuurd door denzelfden gemeenteraad; doch, als geestelyke parochie, is het eene gemeente op haar eigen, bedeend door eenen pastoor en eenen onderpastoor en hebbende eene jongens- en meisjesschool.

Over enkele jaren was de wyk St. Eligius geheel en gansch onbevolkt, doch nu zyn de werkmanshuizen er zoo dicht uit den grond gerezen dat het wel eene kleine stad gelykt.

Het kerkje van St. Eligius ligt op zyde den Brusselschen steenweg, en biedt vooral langs den achterkant een aangenaam ja zelfs schilderachtig uitzicht. Het is eerder eene groote kapel dan eene dorpskerk: ook zal het binnen enkele jaren gansch ontoereikend geworden zyn.

Nevens de kerk loopt eenen tamelyk breeden voetweg, welke u terstond in de velden brengt. Vroeger was daar de „Beuknootdreve" alzoo genaamd naar de vierdubbele rei prachtige beukboomen welke den weg versierden en waar de Gendbrugsche jeugd in het najaar de beuknoten kwam opzoeken. – Helaas! Geldzucht en winstbejag hebben de reusachtige boomen doen vellen, een groot deel der laan is aan het nevenliggende land gevoegd, en weer is een der schoonste hoekjes voor altyd verdwenen. Slechts de zoete herinnering zal ons byblyven – – – –

't Einden de vroegere beuknootdreve, een breederen aardeweg over, komt men in eene zeer schilderachtige lindenlaan, welke naar het buitenverblyf leidt van M. de Potter

Hier is men weer in de volle vrye natuur: mollige grastapyten met lisch begroeide grachten en beken, met duizende bloemkes doorspekte weiden waarop de koeien rustig grazen en in de verte dichte zwarte wouden.

Bijlage 8/2

Als een groot wasdoend kant omkelt de weg voorby het zeer hof van voornoemd buitengoed te midden der zyk beplante velden. De aardappelstruiken zyn byna een voet hoog gewassen; het koren staat in vollen bloei: uit ieder aartje hangen de bloemkes in menigte te bezelyren en hier en daar ontwaart men reeds tusschen de dichte ranke stammetjes eene blauwe korenbloem of eene bloedrode kolle. - Kleine kevertjes, door de ongewoonde „Vlaamsche weerken", vliegend gelyk rookend rond myn hoofd; veelkleurige vlinders slingeren door de lucht en dikke zoemende bieën vliegen van bloem tot bloem.

Den achterkant van het zooeven genoemde buitenverblyf paalt aan den weg welke van de koningsdreve naar myn „buiten" leidt en het is gansch natuurlyk dat ik myne stappen naar het lieveliggelegde richt.

Naar myn „buiten" gaan is myn grootste genot: daar is myn paradys. Geen uitgelrookte lakeien openen het hek by myne komst, maar nachtegaal en kockoek roepen my vroolyk welkom. - Geene opgetmukte meiden nemen my diep buigend wandelstok en hoed uit de handen, maar bruiken en heesters lachen my toe als wilden zy der meiden werk op zich nemen. - Ik wandel er niet in naar stof ruikende, met dikke tapyten belegde salons, maar de geurige grasgroede is my aangenamer en de zachter en biedt myn leden eene betere rustplaats dan den gemakkelyksten leunstoel. - - - - -

Terwyl ik zittig onder myn boom deze regelen schryf komt eene bende knapen luidruchtig de weide opgeloopen. Spoedig heeft een van hen my ontwaard en hy keert zich naar zyne makkers; enkele woorden worden in stille gemiseld en eenige oogenblikken nadien klinkt het helmend in het rond:

„Thuis in bloemen, stygen lei
Moeder zaadjes in den mei - -

het prachtig begin der kinderkantate „De Wereld in" van Peter Benoit, welke ik met de kinderen der Liedebergsche scholen uitvoerde.

Het deed! my O! zoovel deugd aan het harte de lieve melody door die kinderente hooren zingen en ik zegde by my zelven dat het aanleeren zulker gezangen wel veel bydraagt tot de zedelyke opvoeding der jeugd.

Indien men in de scholen meer op dit terrein werkte, zou men met zoo dikwyls die gemeene onzedelyke straatliederen in den mond der kinderen hooren - - - - -

Klompenliedeke.

René De Clercq

Kap ik mijn wilgen blokjes.
Parenwijs uit den boom.
'k Zie ze onder broeks of rokjes.
Haperend aan den zoom.
Klompen aan den voet.
Klompen aan den voet.
Staat onze guitjes goed!

Glad om er in te slieren.
Licht om er meê te gaan:
Hol om er in te tieren.
Hard om er meê te slaan!
Klompen aan den voet.
Klompen aan den voet.
Staat onze guitjes goed!

Liiken ze plomp en pover
Leerzekens gaan niet voor.
Aan! en de stoppels over!
Uit! en de beken door!
Klompen aan den voet.
Klompen aan den voet.
Staat onze guitjes goed!

Kinderen van den buiten,
Klompekens bruin van rook!
Op. Als de leerkens sluiten,
Sluiten de klompkens ook!
Klompen aan den voet,
Klompen aan den voet.
Staat onze guitjes goed!

Bijlage 10

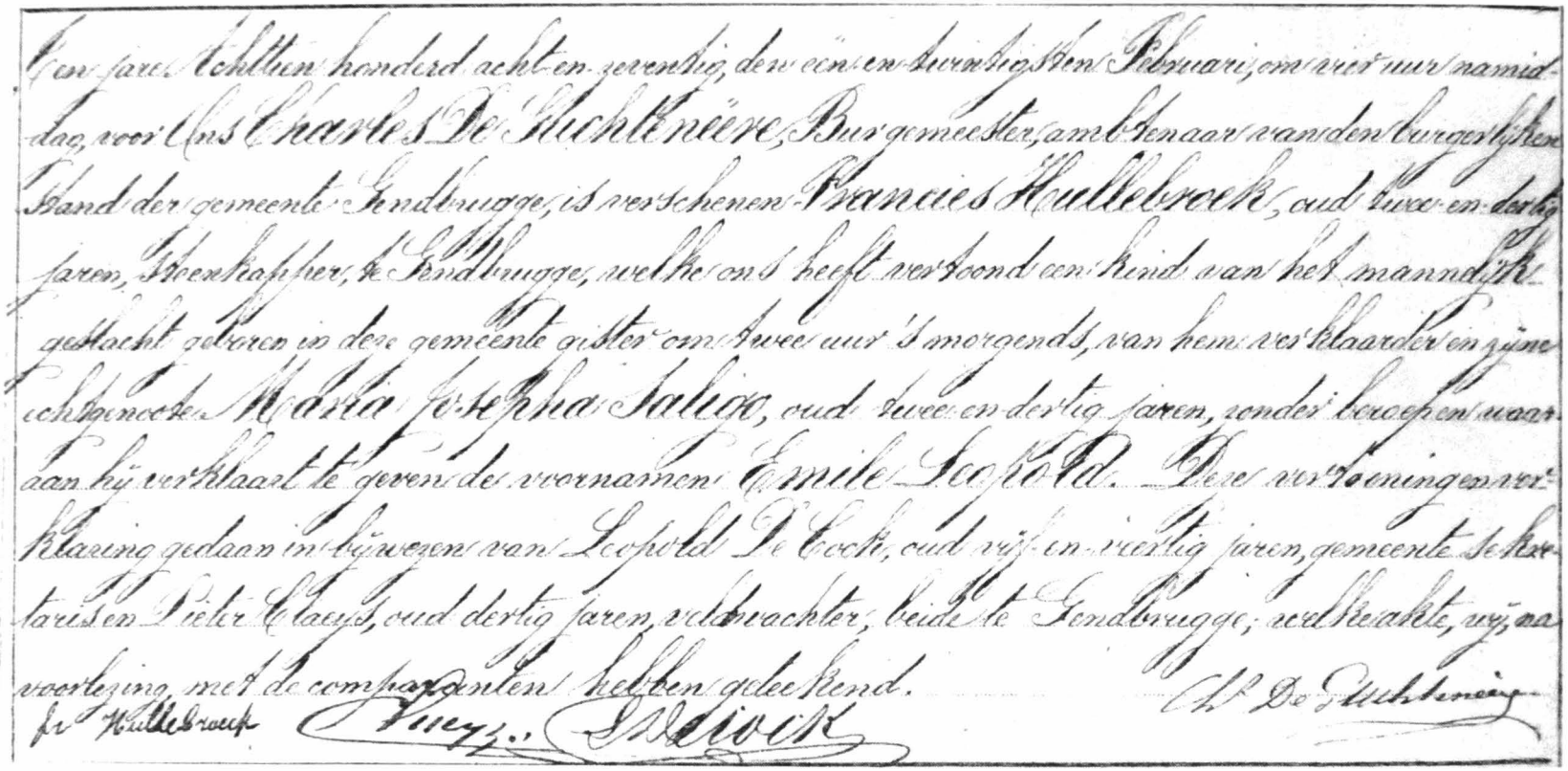

Een jare Achttien honderd acht en zeventig, den een en twintigsten Februari, om vier uur namiddag, voor Ons Charles De Guchteneere, Burgemeester, ambtenaar van den burgerlijken Stand der gemeente Gendbrugge, is verschenen Francies Hullebroek, oud twee en dertig jaren, steenkapper, te Gendbrugge, welke ons heeft vertoond een kind van het mannelijk geslacht geboren in deze gemeente gister om twee uur 's morgends, van hem verklaarder en zijne echtgenoote Maria Josepha Saligo, oud twee en dertig jaren, zonder beroepen waaraan hij verklaart te geven de voornamen Emile Leopold. Deze vertooningen verklaring gedaan in bijwezen van Leopold De Cock, oud vijf en veertig jaren, gemeente Sekretaris en Pieter Claeys, oud dertig jaren, veldwachter, beide te Gendbrugge, welke akte, wij, na voorlezing, met de comparanten hebben geteekend.

Ch. De Guchteneere

fr Hullebroeck

Bijlage 11

GEBOORTEAKTE

Ten jare achttienhonderd acht en zeventig den eenentwintigste februari om vier uur namiddag voor ons Charles De Guchteneere, burgemeester, ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente Gendbrugge, verschenen Francies Hullebroeck oud, twee en dertig jaren, steenkapper te Gendbrugge welke ons heeft vertoond een kind van het mannelijk geslacht geboren in deze gemeente gister om twee uur 's morgends, van hem verklaarden en zijne echtgenoote, Maria, Josepha, Saligo, oud twee en dertig jaren, zonder beroep en waaraan hij verklaart te geven de voornamen Emile Leopold. Deze vertooning en verklaring gedaan in bijwezen van Leopold De Cock, oud vijf en veertig jaren, gemeentesecretaris en Pieter Claeys, oud dertig jaren, veldwachter, beide te Gendbrugge, welke akte, wij na voorlezing met comparanten hebben geteekend.

(Let op de vroegere schrijfwijze: van Gendbrugge).

Bijlage 12

Anna et Emile
FIANCÉS
LE 8 JUILLET 1906
Gand, F. & R. Buyck, Fr.

Menu
251
Potage Flamand
Corbeilles aux Crevettes
Saumon au Beurre
Pommes nouvelles
Filet à la Jardinière
Côtelettes truffées à la Pompadour
Poulets Salade
Homards
Mayonnaise
Gâteaux
Glace Vanille
Ananas
Fruits - Desserts Variés.

Bijlage 13

1934.

BELGIQUE.
BELGIË.

VILLE DE GAND.
STAD GENT.

A TIMBRER A L'ORDINAIRE BUITENGEWOON TE ZEGELEN (FL. ORIENT.-OOST VL.)

TIMBRE FORMAAT ZEGEL 50 C.

L'Officier de l'État-Civil de la
De Ambtenaar van den Burgerlijken

ville de Gand certifie avoir uni en mariage cejourd'hui :
Stand der Stad Gent, verklaart heden in huwelijk vereenigd te hebben :

Emile, Léopold Hullebroek,
né à Gendbrugge le 20 février 1878,
fils de François et de Marie
Josèphe Saligo.
Et
Anna, Charlotte, Marie De Vos,
née à Gand le 23 février 1887,
fille de François, Henri et
de Hortence, Séraphine, Marie
Perreman.

OVERLEDEN te LIEDEKERKE
de 11 mei 1966

OVERLEDEN te LIEDEKERKE
de 26 maart 1966

Délivré en vertu de l'article 16 de la Constitution.
Afgeleverd ingevolge artikel 16 der Grondwet.

A l'Hôtel de Ville, le 29 Décembre 1906.
Ten Stadhuize, den

GEMEENTE-BESTUUR VAN GENT OOST-VL.

Eodem die sacramentaliter uniti sunt in Ecclesia St. Mariani G coram Algersels

Bijlage 14

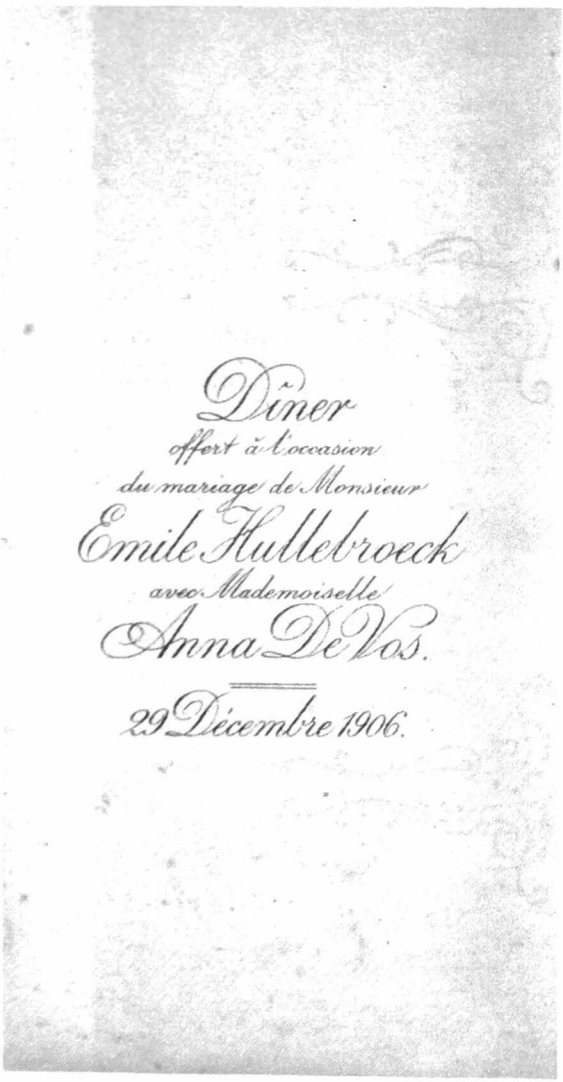

Dîner
offert à l'occasion
du mariage de Monsieur
Emile Hullebroeck
avec Mademoiselle
Anna De Vos.

29 Décembre 1906.

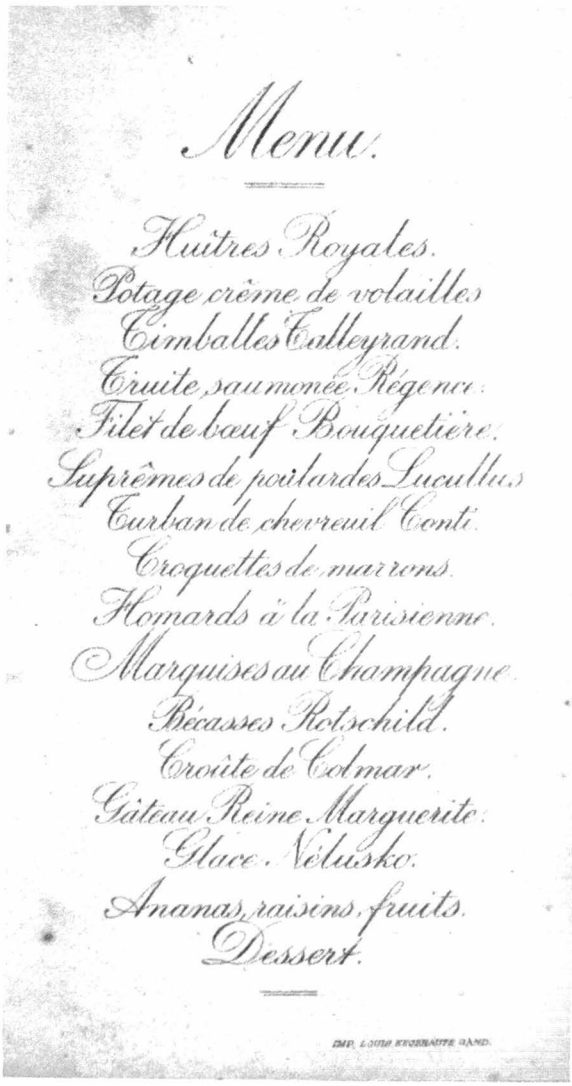

Menu.

Huîtres Royales.
Potage crême de volailles
Timballes Talleyrand.
Truite saumonée Régence.
Filet de bœuf Bouquetière.
Suprêmes de poulardes Lucullus
Turban de chevreuil Conti.
Croquettes de marrons.
Homards à la Parisienne.
Marquises au Champagne.
Bécasses Rotschild.
Croûte de Colmar.
Gâteau Reine Marguerite.
Glace Nélusko.
Ananas, raisins, fruits.
Dessert.

IMP. LOUIS KEGERHAUTE GAND.

Bijlagen 15 en 16

Te Brussel in 1927.

Bijlage 17

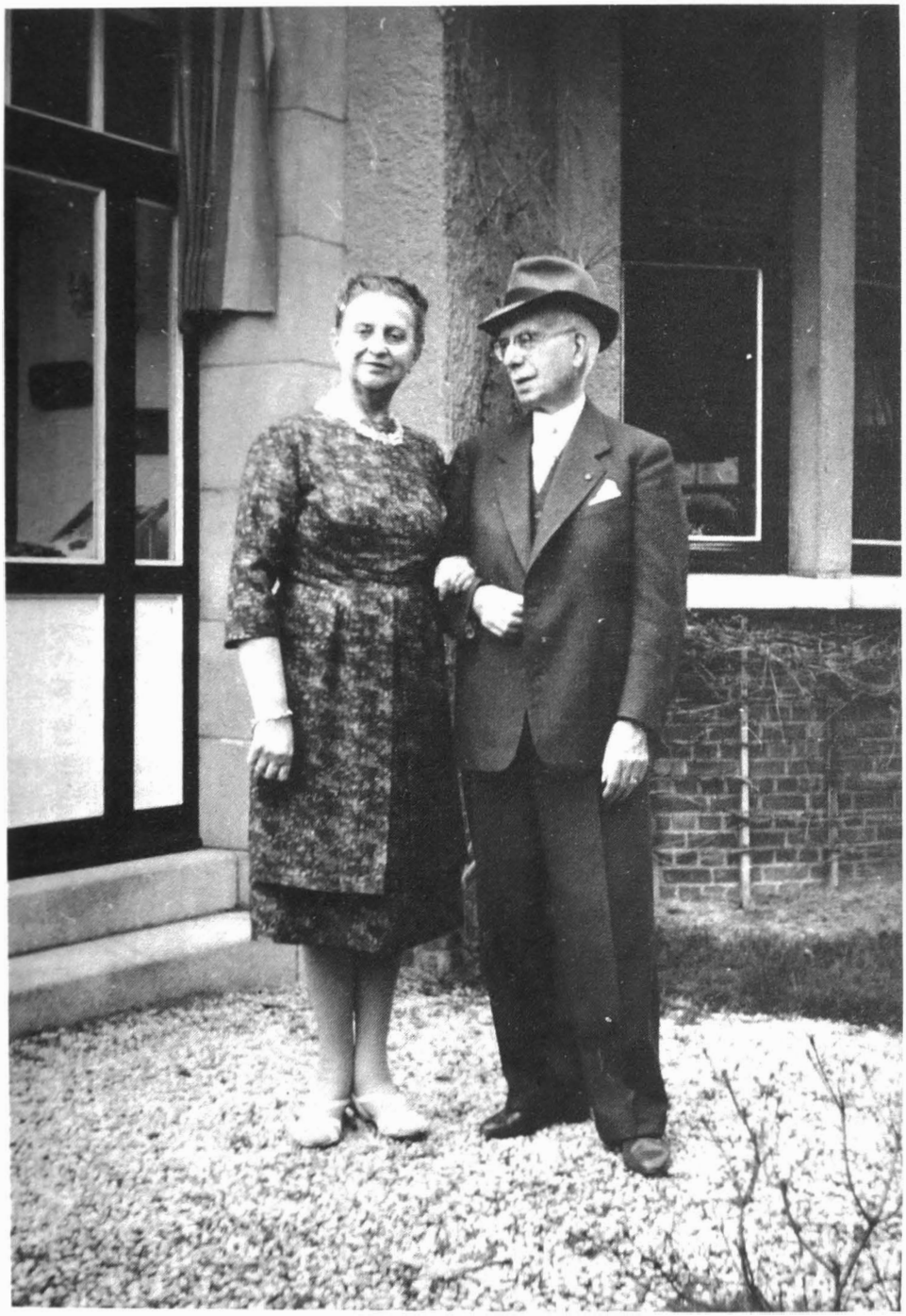

De laatste dagen op de schalmei 24.4.1962.

Bijlage 18 en 19

De Schalmei, Woudlaan 107, Bosvoorde.
Let op de gesloten rolluiken op de laatste dag vóór zijn vertrek.

Te Liedekerke zong Hullebroeck voor vrienden.
V.l.n.r.: Toon Van Overstraeten, Schepen De Metsenaere, Robert Van Der Weeën, en huidig Schepen Jean Van Der Weeën

Bijlage 20

7e Blad.

OVERLIJDENSAKTE, N° 37

AANTEKENINGEN
gemeld in het besluit van 8 Juni 1823.
(Staatsblad, nr 21.)

Op zeven en twintig maart negentienhonderd vijfenzestig, te elf uur, na vaststelling, Wij Eduard Bronselaer Burgemeester Ambtenaar van de Burgerlijke Stand der Gemeente Liedekerke Arrondissement Brussel, Provincie Brabant, stellen de OVERLIJDENSAKTE op van Hullebroek Emile Leopold, overleden de zes en twintigste dezer maand, om twintig uur s'avonds te Liedekerke Kasteelstraat nummer veertien, de overledene is geboren te Gentbrugge, de twintigste februari duizend achthonderd acht en zeventig gepensioneerde, echtgenoot van De Vos Anna Charlotta Maria zonder beroep, oud acht en zestig jaar, wonende met hem, zoon van François en van Marie Josèphe Saligo, beiden overleden.

Op de verklaring van Vereruyssen Firmin, nijveraar, oud zes en veertig jaar, wonende te Gent en van De Baets Andre, meubelmaker, oud zes en twintig jaar, wonende te Gent.

Van welke akte er hun lezing is gehouden geworden en zij met Ons getekend hebben.

Vereruyssen De Baets André

E. Bronselaer

Verschillende Verzendingen en Aantekeningen.

Bijlage 21

V.l.n.r.: huidig Schepen Jean Van Der Weeën, Schepen De Metsenaere en Robert Van Der Weeën aan het sterfbed van Hullebroeck.

Bijlage 22

A
V V K
V

Lieve Vrouwke, in de hemel
Die der Vlamen Moeder zijt,
Red uw volk uit diepe noden,
Maak het tot de deugd bereid.

Mevrouw Emiel HULLEBROECK, • zijn echtgenote;
Mejuffer Julma VERCAUTEREN, zijn trouwe dienares;
De families HULLEBROECK en DE VOS,

melden met droefheid en onderwerping dat het 'de Heer der Heren' behaagd heeft tot Zich te roepen de ziel van

Meester Emiel Hullebroeck

Toondichter
Stichter, Ere Voorzitter van de auteursvereniging SABAM.
Officier in de Orde van Oranje-Nassau.
Lid der Leidense Maatschappij van Nederlandse Letterkunde.
Vereerd met de erepenning van de Zuidafrikaanse Akademie voor Kunst en Wetenschap en verscheidene andere buitenlandse onderscheidingen,

geboren te Gentbrugge, op 20 februari 1878 en godvruchtig in de Heer ontslapen in het Instituut Sint-Rafaël te Liedekerke, op 26 maart 1965, voorzien van de genademiddelen van onze Moeder de H Kerk.

De plechtige Eucharistieviering zal plaatshebben in de kapel van het instituut op donderdag 1 april a.s te 11 u., waarna het stoffelijk overschot zal bijgezet worden in de grafkelder op het kerkhof te Gentbrugge.

Nu daalt de nacht; 't is rustenstijd,
Het uur waarop van vriend men scheidt
God geve ons zijn zegen !
Wij gaan verscheidene wegen,
Maar zijn de vrienden allen heen,
De harten blijven trouw en één.

Drukk. Rigo - Denderleeuw.

Bijlage 23

Meester Emiel HULLEBROECK

TOONDICHTER

1878 - 1965

†

Tot aandenken aan

Meester Emiel HULLEBROECK

Echtgenoot van Mevrouw

Anna DE VOS

Toondichter,
Stichter, Ere-Voorzitter van de auteursvereniging SABAM,
Officier in de Orde van Oranje-Nassau,
Lid der Leidense Maatschappij van Nederlandse Letterkunde,
Vereerd met de erepenning van de Zuidafrikaanse Akademie voor Kunst en Wetenschap en verscheidene andere buitenlandse onderscheidingen;

geboren te Gentbrugge, op 20 februari 1878
en godvruchtig in de Heer ontslapen
in het Instituut Sint-Rafaël te Liedekerke,
op 26 maart 1965, voorzien van de genademiddelen van onze Moeder de H. Kerk.

« Zang en strijd » — met deze woorden heeft Emiel Hullebroeck zelf zijn lange, rijke leven samengevat.

Hij komponeerde en zong voor zijn volk, dat in het Hullebroeck-lied zijn diepste gemoedsleven leerde ontdekken en uitdrukken : zijn moederweelde, zijn liefde voor de geboortegrond, zijn guitigheid, vroomheid en strijdvaardigheid.

Voor zijn volk heeft hij gestreden én geleden, vooral voor de eenvoudigen, die hem niet beschaamden, voor de kunstenaars, die in hem een weldoener vonden.

Uit liefde kon hij onbuigzaam zijn, in zijn eenvoud lag trots, de roem liet hem onbesmet, zijn strijd was steeds gericht op verzoening en rechtvaardigheid.

In een harmonie vol tederheid, werd hij aan de zijde van zijn edele Echtgenote een van Vlaanderens grootste dienaars, en tegelijk een ongekroonde koning van zijn volk. Wie het heeft meegemaakt hoe een massa van tienduizenden de oude Meester naar de dirigeerstoel juichte, om onder zijn leiding nog eens te mogen zingen, weet dat hij dat volk had veroverd, — hier werd hart om hart gegeven.

Zijn sterven was een deemoedig beamen van zijn leven : « Alles voor Vlaanderen, Vlaanderen voor Kristus ». En uit zijn laatste verlangen sprak zijn hele wezen : « Ik verwacht u allen bij de eeuwig zingende koren in de hemel ».

Meester Emiel Hullebroeck, omdat uw volk leeft in uw werk, zult Gij blijven leven bij uw volk. Geslacht na geslacht zal elke leeftijd, elke staat, elke stand uw liederen zingen, met vereering en dankbaarheid tegenover U, en tegenover uw Echtgenote, die U aan Vlaanderen hielp geven.

De families Hullebroeck en De Vos stellen uw blijk van deelneming in hun droefheid zeer op prijs en danken U ervoor.

Bijlage 24

Het Gents A Cappella-koor.

CHAMBRE DES REPRÉSENTANTS. — ANNALES PARLEMENTAIRES.
SÉANCE DU MARDI 24 FÉVRIER 1920.

De heer De Greve. — In betrekking met zijne interpellatie, heeft de heer Hubin over een twintig of vijf en twintig verschillige zaken gesproken, ten einde aldus het feit door te steken dat al de zuivere Vlamingen waard zijn met de activisten te prijken. Nu dat de beschuldigingen zijn gedaan, moeten wij ook het recht hebben op dezelfde wijze te antwoorden.

Men heeft gezegd, vooral de heer Hubin, dat het activisme voor doel heeft strijd en verdeeldheid te doen ontstaan.

Mijne heeren, dat is zeker waar en ik zal u een feit aanhalen welke u waarschijnlijk onbekend is.

Maurice Gerardy, student in het collegie van Roeselaere, is in de eerste dagen dezer maand aangehouden zonder de minste verwittiging, zonder de kennis te hebben waarover men hem beschuldigt.

Hij zit in het gevang sinds drie weken en is maar eenmaal onderhoord geweest.

Nochtans de manier, waarop de zaak gebeurd is laat vermoeden dat hij beschuldigt is van wat men noemt « activisme ».

Ik wensch over die zaak uitleg te geven want zij heeft in 't Vlaamsche gedeelte van het land zulke opschudding verwekt dat heel het land den toestand kennen moet.

Wie is de heer Gerardy?

Al degenen, die hem van dichtbij kennen verzekeren mij dat alle deugden in hem verpersoonlijkt zijn : goed, openhartig, vriendelijk, vlaamschgezind, ja, maar tevens eerlijk tegenover de Walen, want als soldaat heeft hij twee waalsche officieren die ten onrechte werden veroordeeld in vrijheid doen stellen.

Hij diende in het leger, met twee van zijne broeders, zij waren met twee vrijwilligers en twee onder hen hebben steeds als verkenner op de gevaarlijkste posten gediend.

Hij heeft dat kan zijne compagnie getuigen, en zij is bereid het te doen het overloopen van soldaten doelmatig en stelselmatig tegengewerkt. Hij werd nochtans gevangen gezet onder verdenking van verdeeldheid te zaaien. Hij werd valsch lijk beschuldigd door iemand die zich onder den dekmantel plaatste der vlaamsche beweging. Wat ik u hier med deel, heeft hij zelf onder eed verklaard.

Wanneer de twee bedoelde officieren, met name Philipot en Coleite, waren aangehouden, dan hebben de hoogere officieren besloten dat telkens er nog een soldaat naar den vijand overliep, bij klaren dag de strengste maatregelen zouden genomen worden en menschenbloed zou worden vergoten. Daarop heeft Gerardyn aan de hoogere overheid geschreven : (1)

Welke waren dan de misdaden welke de heer Gerardy zou bedreven hebben? Hij heeft daar tegen protest aangeteekend en een duidelijk bewijs daarvan vind ik eenen brief door hem geschreven aan den Auditeur van zijn legerskorps en die luidt als volgt : (1)

De heer Debunne. — Geef die brochuur over aan den dienst der Annalen; gij zult alzoo onzen tijd sparen.

(1) De aangehaalde tekst was niet bij de ingekomen redevoering gevoegd.

Land van Rode Jaarboek 1989-90

De heer De Greve. — Wij doen zooals ons belieft en hebben niet aan u te vragen wat ons te doen staat.

Naar al de inlichtingen die mij verschaft werden over die zaak, kan ik u verklaren dat de heer Gerardy het slachtoffer is van valsche beschuldigingen. Indien de zaken alzoo moeten blijven voortgaan, indien men tot aanhoudingen van personen overgaat, enkel en alleen omdat ze slachtoffers zijn van verdachtmakingen, dan is het goed te begrijpen dat er gedurig meer en meer verbittering ontstaat onder de duizende en duizende Vlamingen die hun recht opeischen en daaruit spruit het grootelijks voort dat de verdeelingspolitiek meer en meer ingang vindt in het land.

Maar die verdeeldheid is niet ontstaan door eene werking vanwege de ware Vlamingen, zelfs niet uit de werking van de ijverigste voorstanders van de vlaamsche organisaties : zij spruit voort uit het feit dat, sedert lange jaren, de Vlamingen in ons land als bastaards zijn behandeld geworden en stiefmoederlijk bejegend. Daaruit vloeit, ik wil het bekennen, dat de gedachte veld wint bij vele Vlamingen, dat zij verlangen zelfs te bestaan met rechten in Vlaanderen liever dan zonder rechten in België.

Mijne heeren, ik heb het in 't begin gezegd : de heer Hubin heeft het vlaamsche vuur aangestookt, en verre van terug te deinzen voor die zoogezegde verdeeldheid, die er komen zal, verre van terug te deinzen voor bedreigingen of moeilijkheden, verre van in iets te kort te blijven aan onze werking, spoor ik, van op deze bank, het gansche vlaamsche land aan meer dan ooit eendrachtig te zijn, te ijveren voor zijne rechten opdat in Vlaanderen niemand meer zulke feiten zou dulden; ik spoor het vlaamsche land aan te strijden om te bekomen : in het leger, vlaamsche en waalsche regimenten met vlaamsche eenheden; in het bestuur, vlaamsch, vooral in 't vlaamsche land; overal gelijke behandeling, ook in deze Kamer; in 't onderwijs, van den lageren tot den hoogeren graad, de mogelijkheid in de moedertaal onderwezen te worden, en dit zelfs wel door de vervlaamsching van de Gentsche hoogeschool.

Vlamingen, stoort u niet aan geweld, gaat uwen weg voort. Het vlaamsche volk staat achter ons. (*Toejuichingen op sommige banken der rechterzijde en der frontpartij. — Tegenspraak ter linkerzijde.*)

M. le président. — La parole est à M. Huysmans.

M. Huysmans. — Messieurs, j'ai l'impression que ceci est un débat de confusion et je pense que la tâche de ceux qui représentent un certain mouvement dans le pays est d'indiquer clairement leurs idées, dans l'intérêt même de la reconstruction du pays.

L'honorable interpellateur nous a parlé de deux choses fort différentes, d'abord de l'orangisme et ensuite de l'activisme.

Messieurs, il faudrait se mettre d'accord sur la signification de ces mots, et avant de discuter l'interpellation, je voudrais savoir ce que l'on entend par ces deux vocables.

Pour moi, « orangisme » veut dire le rétablissement de la situation politique telle que nous la connaissions de 1815 à 1830, ou tout au moins le rattachement des provinces flamandes aux Pays-Bas.

Par activisme, messieurs, j'entends la politique qui consiste à poursuivre certaines visées avec l'aide de l'occupant.

Mais, faire de la propagande en temps normal pour créer une Belgique fédérale, ce n'est pas là de l'activisme, car, dans ce cas, beaucoup de membres de cette Chambre devraient se réclamer de l'activisme. Il n'y a

aucun lien organique avec l'activisme et le mouvement pour la séparation administrative avant 1914 et après 1918.

L'orangisme est mort. L'activisme l'est aussi par suite de la disparition de l'occupant. Peut-être reste-t-il quelques orangistes et quelques activistes. Sont-ils dangereux? Je me permets d'en douter.

Pendant la guerre, j'ai entendu exposer les idées plus disparates. C'est ainsi que l'auteur d'un de nos bons livres de sociologie, — il est actuellement aux Etats-Unis et j'ai sa lettre à mon dossier — s'imaginait poursuivre une politique moderne, réaliste et patriotique en demandant l'annexion de la Belgique à la Grande-Bretagne.

Tout cela ne vaut pas une interpellation de grand style. Au sein du peuple flamand, — que je connais un peu, je pense, — je n'ai jamais rencontré de véritables orangistes. Il m'est arrivé de trouver par-ci par-là des partisans d'une annexion à la France, mais il n'y a pas et il n'y a pas eu de mouvement, ni vers la France, ni vers la Hollande.

M. Braun. — On cherche à créer un mouvement en faveur de l'annexion de la Flandre à la Hollande.

M. Huysmans. — Comment pouvez-vous dire que pareil mouvement existe!

M. Braun. — Connaissez-vous le chansonnier Hullebroeck?

M. Huysmans. — Je le connais, et je ne crois pas qu'il défende cette idée.

M. Braun. — J'en ai la preuve.

M. Huysmans. — Je crois que vous êtes dans l'erreur, monsieur le bourgmestre de Gand.

Beaucoup de gens s'imaginent que les défenseurs de l'unité de civilisation d'un groupe linguistique veulent l'annexion de la Flandre à la Hollande. Or, je connais M. Hullebroeck et je puis affirmer qu'il ne m'a jamais tenu un langage favorable à la dislocation politique de l'Etat belge.

Il m'a toujours paru favorable au maintien de l'unité du pays. Mais il y a d'autres éléments politiques qui voudraient faire croire à l'existence d'une pareille tendance et qui cherchent à exploiter cette équivoque au profit de leur politique. L'interruption de l'honorable M. Braun est de nature à me faire supposer qu'il est un peu de ceux-là.

M. Braun. — Vous vous trompez.

M. Huysmans. — M. Hullebroeck n'appartient pas à mon opinion, mais je l'ai rencontré souvent en Hollande pendant la guerre. Je l'ai vu allant de ville en ville chanter ses chansons, recueillir de l'argent pour les internés, et pour cette œuvre de solidarité, je lui ai exprimé plus d'une fois ma vive reconnaissance.

M. Lampens. — Mais vous ne pouvez pas ignorer qu'il y a toute une histoire contre lui.

M. Huysmans. — Je pense bien qu'il n'y a rien à lui reprocher pour le travail qu'il a accompli en Hollande.

M. Van Cauwelaert. — Quelle est cette histoire qu'on lui oppose? Il faut parler franc.

M. Huysmans. — Quoi qu'il en soit, je ne le connais pas comme orangiste et je n'ai jamais constaté trace de pareille tendance chez lui.

M. Lampens. — Mais il préconise la division de la Belgique.

M. Van Cauwelaert. — C'est un procès de tendance. (*Bruit.*)

M. Huysmans. — La séparation du pays en deux groupes administratifs? C'est son droit. La question est de savoir s'il voulait le faire avec l'aide de l'occupant. Mais quand on parle d'orangisme, on oublie peut-être que nous avons eu autrefois un mouvement orangiste dans notre pays. Si l'honorable M. Braun voulait relire les annales de notre histoire nationale, il verrait qu'autrefois des membres des familles des plus importantes de Gand faisaient partie de ce mouvement. Mais, la chose est significative, ils se sont ralliés plus tard à l'indépendance de la Belgique. Consultez l'intéressante brochure *Les Traîtres démasqués*, de 1840, qui se trouve à la bibliothèque de la Chambre. Vous verrez que parmi ces orangistes de marque se trouvaient des hommes qui n'avaient rien de commun avec le mouvement flamand.

C'étaient le marquis de Trazegnies, le prince de Ligne, le comte d'Oultremont, le marquis d'Assche, la comtesse de Lalaing, le prince de Chimay, le baron Osy, le comte de t'Serclaes-Tilly, le duc d'Ursel, le comte de Villegas, le comte de Lannoy, le comte de Baillet, le comte Dumonceau, le comte de Marnix, le comte de Béthune, le comte de Villers, le baron de Wijckerslooth et d'autres. (*Interruptions à droite.*)

M. Troclet. — Ce sont tous des nobles ! (*Rires.*)

M. Pepin. — C'est tout l'ancien régime depuis Charles-Quint.

M. Troclet. — Il y en a qui les croyaient transquillons.

M. Huysmans. — Si vous voulez bien relire le livre du camarade Bertrand sur l'histoire socialiste, vous trouverez encore d'autres détails, notamment sur l'attitude de la bourgeoisie textile de Gand. En cette ville, il y avait un réel foyer d'Orangisme, et toutes les grandes familles adhéraient au mouvement, qui avait une base économique. Par la séparation de la Hollande et de la Belgique, nous avons perdu l'exportation de nos marchandises. L'amour de ces familles pour la maison d'Orange, c'était l'amour du bien-être compromis. Mais bientôt la Belgique indépendante rendit à l'industrie textile la prospérité d'autrefois, et le loyalisme orangiste se transforma en loyalisme belge. Le matérialisme historique avait opéré ce miracle.

M. Troclet. — Le néerlandisme est une déformation de l'orangisme.

M. Borginon. — Renouvelez le dictionnaire!

M. Huysmans. — Le mouvement flamand n'a pas connu le mouvement orangiste. Pour le prouver, il suffit de prendre les écrits des années 1810 à 1850.

Je me trouvais l'autre jour chez mon ami Eekelers. Sur une table, je voyais différents livres, et notamment les poésies de Théodore Van Rijswijck. Un premier poème était consacré à la Belgique, la patrie; un deuxième à la Flandre, mère nourricière, et aux Pays-Bas, symbole de l'unité de civilisation et de culture.

Mais, messieurs, les raisons pour cela sont nombreuses...

M. Piérard. — Il y a malheureusement des poésies de Prudens Van Duyse en l'honneur de l'Allemagne. (*Bruit.*)

M. Huysmans. — Je parlais de Van Rijswijck et non de Van Duyse, dont les poésies patriotiques ne se comptent pas.

Au début du mouvement flamand, l'orangisme était déjà mort et enterré.

Pour comprendre l'inexistence d'une tendance de réunion de la Flandre à la Hollande, il importe de comprendre la différence qui existe entre la Hollande et la Belgique. J'ai vécu quelques années en Hollande, et ceux qui ont été là-bas ont compris qu'il y a beaucoup plus de différence entre

un Flamand et un Hollandais qu'entre un Flamand et un Wallon.

Les mentalités sont complètement différentes. Le Hollandais est un être raisonneur; le Belge...

M. Troclet. — ... est raisonnable. (*Hilarité*)

M. Huysmans. — Je ne le crois pas! Nous sommes comme la vie : contradictoires. Au fond, — c'est le mot d'un pasteur hollandais que j'ai retenu, — nous sommes des païens. C'est l'impression que faisaient les catholiques belges sur les catholiques hollandais. Pour ceux-ci, nos compatriotes ultramontains étaient également des païens. (*Rires.*) Messieurs, il est très heureux qu'ils le soient.

M. Van Cauwelaert. — Cette fois, vous ne parlez pas en votre qualité de pape, n'est-ce pas? (*Rires.*)

M. Huysmans. — Non, je ne parle pas encore « ex cathedra ». Je ne proclame pas. J'analyse.

M. Van Cauwelaert. — Dès lors, il est superflu de faire des réserves au sujet de votre orthodoxie.

M. Huysmans. — Faites attention! On discute également la vôtre! Mais vous avez pu constater, comme moi, combien Belges et Hollandais diffèrent.

On rencontre en Hollande, dans tous les milieux, des épucheurs de textes qui ensevelissent l'action sous une avalanche de raisonnements. Les sectes y sont nombreuses. Elles commencent par excommunier les concurrents. Puis, elles excommunient des adeptes. Au bout d'un certain temps le dernier excommunicateur s'aperçoit qu'il n'est pas orthodoxe lui-même et il s'excommunie pour en finir. Le sacrifice est complet. L'excommunicateur s'est ouvert le ventre et il ne reste plus rien!

Nous avons une toute autre conception de la vie. Nous sommes des croyants. Nous sommes mêmes superstitieux. Nous sommes des lyriques. Je ne pense pas qu'il soit possible de placer dans un même cadre étatique le Belge et le Hollandais. Pour cette simple raison, je n'ai aucune crainte. Le Belge ne veut pas d'une réunion avec la Hollande, et le Hollandais a fait avec nous une mauvaise expérience : il ne veut pas recommencer.

Mais, messieurs, il est une autre raison pour laquelle je n'ai pas de crainte : c'est que, de 1914 à 1919, le peuple belge s'est transformé, par communauté de souffrance, en une nation consciente.

Et, de même que l'invasion de Napoléon a créé l'Allemagne unifiée, en fait, l'invasion de l'Allemagne a créé la Belgique unitaire, et malheur à ceux qui ne s'en aperçoivent pas. (*Très bien! sur certains bancs socialistes.*)

Je ne puis cependant pas approuver la campagne qui est menée dans certains journaux contre la Hollande, une campagne malheureuse qui venait parfois de certains départements ministériels. J'ai eu l'occasion d'en parler dans un meeting public, et j'espère que ces erreurs ne se reproduiront plus.

Messieurs, on reproche aux Hollandais beaucoup de choses. Mais ne se sont-ils pas trouvés dans une situation fort difficile, entre l'enclume et le marteau, entre l'Allemagne et les alliés? J'ai pour la Hollande un grand sentiment de gratitude; je sais qu'en Hollande se sont réfugiés près d'un million de Belges. En 1915, il y en avait 720,000. Je me rappelle qu'à Bergen-op-Zoom, notamment, la ville a reçu sept fois autant de réfugiés qu'il y avait d'habitants et le cas était identique dans la plupart des communes frontières.

Je sais bien qu'on reproche à certains Hollandais d'avoir exploité les Belges. Mais, messieurs, est-ce qu'il n'y a pas des Belges qui ont exploité d'autres Belges ?

M. Fischer. — Et même de pauvre soldats.

M. Huysmans. — Le gouvernement hollandais a fait preuve d'humanité et de fraternelle solidarité. Je ne l'oublierai jamais !

J'ai ici les rapports des dépenses faites par la Hollande pour nous. Elles s'élevaient déjà, au mois de juin 1917, à plus de 22 millions de florins. Ces sommes constituent un cadeau et je n'y inclus pas même les dépenses des communes et des particuliers. Il y a autre chose ! MM. Van Cauwelaert, Buysse et moi, nous avons fait partie de la commission d'approvisionnement des communes frontières qui s'est étendue à toute la Belgique par la commission dite Fleskens.

Je viens de recevoir le rapport fort intéressant sur l'action de ce comité. J'y lis notamment que la Belgique a reçu 92 millions de pains, 28 millions de kilos de pommes de terres, 3 millions de kilos de biscuits, plus de 1,000 têtes de bétail, sans compter ce qui a été envoyé aux communes frontières et à la zone maritime.

M. Van Belle. — Ils ont ainsi augmenté la valeur de leurs florins.

M. Huysmans. — Je préfère vous citer l'opinion de M. le gouverneur de la province de Liége. La voici :

« Ce collège (la députation permanente) me prie de saisir l'occasion de vous féliciter chaleureusement, messieurs, de l'œuvre bienfaisante et humanitaire que vous avez accomplie. Vous vous êtes attelés à cette tâche, souvent ingrate et difficile, avec un dévouement et une abnégation auxquels il sied de rendre un public hommage. Nous tenons à vous remercier tout spécialement au nom de la population des nombreuses communes de notre chère province, qui a eu la précieuse faveur de pouvoir recourir aux bienfaits de votre organisation. Vous avez coopéré largement, aux moments les plus difficiles, à diminuer dans des proportions sérieuses les affres de la faim pour nos malheureuses populations. Vous vous êtes créé un droit impérissable à leur profonde reconnaissance. »

M. Anseele, ministre des travaux publics. — Je souscris, pour la ville de Gand, à cette déclaration.

M. Huysmans. — Voulez-vous maintenant l'opinion d'un socialiste ? Voici ce que dit M. Laboulle, député permanent de la province de Liége :

« Si, parmi les Belges, vous rencontrez parfois des gens déprimés qui, mal éclairés, n'apprécient pas comme il convient l'effort de la Hollande et des Hollandais en notre faveur, il en est d'autres qui manifestent leurs sentiments comme ils peuvent, qui considèrent que votre pays fut, pour les Belges en général, la plus précieuse des terres d'asile durant la tourmente terrible qui sévit. Je suis de ceux-là et, lorsque vous dites qu'il suffit à votre bonheur « que les Belges vous disent merci », je ne crains pas de prédire qu'ils seront unanimes à reconnaître votre titre à leur pleine gratitude, dès que pourra être mise en lumière l'efficacité de l'aide que votre pays accorde au nôtre. » (Lettre du 7 janvier 1917.)

M. Hubin. — La Hollande est la terre d'asile des « martyrs » et des bourreaux.

M. Huysmans. — Ce n'est pas la faute de la Hollande.

Elle a donné asile à des milliers de nos concitoyens. Si même la gratitude n'était pas dans votre cœur, je pense que, au point de vue international, la simple prudence devrait vous commander de ne pas prononcer ici des paroles qui pourraient être mal interprétées ailleurs. (*Très bien ! sur certains bancs.*)

M. Troclet (à un membre de la droite). — Pourquoi n'interrompez-vous pas dans la langue employée par l'orateur? Nous aurions le plaisir de vous comprendre. (*Rires.*)

M. Huysmans. — J'en arrive maintenant à l'activisme. Je disais tout à l'heure qu'il y a à cet égard une confusion. En effet, l'activisme n'est pas la séparation administrative, comme le pensent beaucoup de gens.

En ce qui me concerne, je ne suis pas partisan de la séparation administrative. Je l'ai même combattue en 1910, en 1911, en 1912 et 1913. Je l'ai combattue encore pendant la guerre et depuis l'armistice. Mais, chacun a le droit d'avoir une opinion différente de la mienne en ce qui concerne la séparation. C'est pourquoi, contrairement à l'avis de certains journaux, je pense qu'il serait excessif de condamner comme antipatriotiques des idées ou des tendances favorables à la séparation administrative.

M. Van Cauwelaert. — On peut même être ministre, et être partisan de la séparation administrative. (*Bruit.*)

M. Fischer. — Il y a une différence entre la séparation administrative et la thèse prônée par les partisans de l'autonomie de la Flandre. (*Bruyantes interruptions sur les bancs flamands*)

M. Huysmans. — Il y a en réalité deux thèses...

M. Hubin — Nous vous comprenons. Mais, en ce qui me concerne, je ne veux de la séparation ni en un acte ni en deux actes. (*Très bien ! sur de nombreux bancs.*)

M. Huysmans. — C'est votre opinion.

M. Hubin. — Ce n'est pas seulement mon opinion, je puis dire que c'est aussi l'opinion de la grande majorité du pays. (*Nouvelles approbations sur de nombreux bancs.*)

M. Huysmans. — Telle est donc l'opinion de l'honorable M. Hubin et j'ajoute que, sur le fond, je suis d'accord avec lui. Je souscris à l'idée qu'il vient d'énoncer, mais je ne me rallie pas à la manière dont il apprécie la question.

M. Van Cauwelaert. — La différence entre M. Hubin et nous, c'est que lui pousse inconsciemment à la séparation, et que nous nous la combattons consciemment.

M. Huysmans. — Messieurs, je réponds à l'interruption de l'honorable M. Fischer, qu'en réalité il y a deux conceptions en présence : il y a la thèse de la séparation administrative, avec maintien du parlement unique; il y a la thèse de l'autonomie avec deux parlements régionaux et un parlement central.

Ce point de vue a été examiné récemment encore par les organisations wallonnes, et M. Borginon l'a défendu à maintes reprises. C'est l'idée de la « frontpartij », mais elle n'émane pas de la « frontpartij ». Vous la retrouverez dans toute la littérature wallonne de 1910 à 1914 et je vois, dans cette Chambre, des hommes qui ont défendu cette théorie : ils siègent, pour la plupart, sur les bancs de la Wallonie. (*Bruit et interruptions.*)

M. Borginon. — Il y en a plus sur ces bancs-là que sur les autres.

M. Troclet. — Ne vous défendez pas.

M. Huysmans. — Je considère...

M. Ernest. — Nous ne voulons pas de cette alliance.

M. Van Cauwelaert. — Nous non plus.

M. Huysmans. — ... que la Belgique ne veut pas en ce moment de ce fédéralisme.

Je crois pouvoir dire aussi que s'il reste encore en Belgique quelques activistes, il est facile de les tuer... (*Hilarité.*)

UNE VOIX A GAUCHE : M. Maes est un activiste.

M. Huysmans. — Je ne crois pas que M. Maes soit activiste. (*Hilarité, bruit.*)

M. Buyl. — On se demande ce qu'il ferait s'il l'était !

M. Huysmans. — L'activisme se caractérise par la collaboration avec l'occupant, et je ne sache pas que les membres du « frontpartij » aient collaboré avec l'autorité allemande. Au contraire. Pendant la guerre, ils se trouvaient de l'autre côté de l'Yser, et, avec le reste de l'armée, ils ont fait leur possible pour chasser l'occupant du pays. (*Interruptions diverses.*)

Je répète, messieurs, qu'il y a moyen de tuer les derniers ferments d'activistes s'il en est. Il consiste simplement à commencer par appliquer dans notre pays les lois linguistiques qui ne le sont pas encore en fait. Ce serait là un bon commencement, et les activistes, qui pourraient encore rester en Belgique, perdront tout crédit le jour où l'Etat belge fera honneur à sa signature et mettra en pratique les lois que tous, ici, nous avons votées.

M. Van Cauwelaert. — Là où existe l'égalité réelle, il n'y a plus place pour les activistes ni pour les séparatistes.

M. Anseele, ministre des travaux publics. — Qu'appelez-vous l'égalité réelle ?

M. Huysmans. — Le premier ministre a eu raison de dire que l'activisme n'a pas eu de racines profondes dans ce pays. Mais il y a deux sortes d'activistes. Les activistes qui avaient l'illusion de poursuivre leurs propres buts. Les activistes qui aidèrent à poursuivre les buts de l'Allemagne hitlérienne. Il y a donc deux sortes de responsabilités. Peut-on, pour servir les buts de l'occupant, résoudre avec cet occupant un problème d'administration intérieure du pays? Poser la question, c'est la résoudre : je conclus pour la négative. Puis, vient l'autre question : Peut-on, pour servir ses propres buts, recourir à l'occupant pour résoudre un problème d'administration intérieure du pays? Ma réponse est également négative.

Il y a donc deux sortes d'activistes. Il y avait les activistes qui étaient les instruments de l'Allemagne et il y avait aussi ceux qui s'imaginaient qu'ils allaient pouvoir se servir de l'Allemagne. (*Interruptions.*)

M. Hubin. — Pour des buts personnels.

M. Mathieu. — Mettez-les tous dans le même sac.

M. Huysmans. — Vous pouvez les mettre tous dans le même sac, mais je vous demande d'examiner froidement la situation, d'essayer d'analyser les faits en vous mettant dans la peau des gens, de ne pas vous

borner à condamner des théories générales sans doser votre condamnation. Il faut faire preuve d'objectivité, et j'essaie d'aller aussi loin que possible dans cette voie dans un but d'équité. J'ai connu pendant la guerre des gens qui s'imaginaient réellement qu'ils étaient capables de poursuivre, eux, cette politique avec l'aide de l'occupant, mais sans poursuivre en même temps les buts de l'occupant lui-même.

M. Souplit. — Les uns et les autres sont des traîtres.

M. Huysmans. — Je ne sais si le mot est parlementaire, mais il est exact : les derniers se sont conduits plutôt comme des imbéciles. (*Interruptions.*)

J'ajoute que ceux qui doivent les condamner le plus, ce n'est pas vous, messieurs, ce n'est pas M. Braun ; c'est nous, car ils ont compromis notre cause et, après l'armistice, nous nous sommes trouvés, par leur faute, dans une situation difficile et dans le pays, et devant l'opinion publique, et même dans cette Chambre. Tout cela a été exploité par certaine presse.

M. Van Cauwelaert. — Et avec quelle bonne foi!

M. Huysmans. — Ces messieurs avaient essayé de compromettre le mouvement flamand dans l'aventure activiste, mais nous avons réagi, nous réagissons encore, et si tantôt j'ai posé à M. Borginon des questions précises, je l'ai fait pour être fidèle à la politique que j'ai suivie pendant la guerre.

Je le dis encore maintenant, je ne veux avoir affaire avec l'activisme ni au point de vue de ses doctrines, ni au point de vue de ses méthodes. C'est de cette façon-là seulement que nous pourrons sauver de la cause flamande tout ce qu'il y a à sauver, et nous espérons en sauver la plus grande partie.

M. Braun. — Et avec ceux qui l'ont pratiqué?

M. Huysmans. — Avec ceux qui l'ont pratiqué? Nous n'avons pas besoin d'eux. Nous savons faire nous-mêmes nos propres affaires.

M. Marck. — Très bien!

M. Huysmans. — Messieurs, on a exploité l'activisme contre le mouvement flamand et, durant la guerre, combien de fois n'avons-nous pas entendu des paroles qui ont fait énormément de mal parce qu'elles ont été exploitées dans les milieux flamands : « On n'entendra plus parler du mouvement flamand! » A la faveur de l'activisme, on a essayé de nous atteindre, nous qui, dès les premiers jours, avions dénoncé l'activisme.

M. Hubin. — Vous me rendrez cette justice que j'ai fait une distinction très nette entre les revendications flamandes et l'activisme?

M. Huysmans. — Je ne parle pas de vous, je sais qui je veux désigner, et ceux-là se reconnaîtront aisément.

M. Piérard. — Il y a tout juste une page de Maeterlinck et un article de Gérard Harry. Est-ce assez pour excuser l'activisme?

M. Huysmans. — Il y a plus que cela, et nous en recauserons. Le système de raisonnement est le suivant. On dit : libéralisme, donc athéisme; catholicisme, donc inquisition; socialisme, donc bolchévisme; flamingantisme, donc activisme... C'est le même procédé! Il est bête et odieux.

Lisez certains journaux bruxellois. Vous verrez que c'est la même tendance. On a même inventé un vocable nouveau : le néo-activisme. L'honorable ministre des chemins de fer a été un de ceux qu'on a essayé d'atteindre par cette équivoque. M. Poullet était devenu néo-activiste, disait-on, alors que M. Poullet défendait, dans son organisation, au point de vue linguistique, exactement les mêmes revendications que nous avons soutenues et que M. Van Cauwelaert a défendues.

M. Buyl. — Je suis Belge avant d'être Flamand.

M. Huysmans. — Je le pense, mais je crois aussi qu'il est des Belges qui ont dû le contraire. Mais, il ne faut pas attacher trop d'importance à des déclarations de ce genre. Je leur préfère les faits et les actes.

M. Piérard. — C'est un fait que des militants flamands qui sont ici et qu'on ne peut suspecter, car ils ont montré leur loyalisme vis-à-vis de la Belgique, ont subi l'emprise de ce qu'on peut appeler une « démagogie linguistique ». Et quand l'activisme faisait un pas en avant, le « frontpartij » faisait un pas en avant, et M. Van Cauwelaert en faisait un autre. Dans ce domaine, nous assistons, depuis la guerre, à une sorte de surenchère.

M. Huysmans. — Je ne comprends pas la portée de l'interruption. J'ai vu M. Van Cauwelaert à l'œuvre : en chaque occasion, il a dénoncé l'activisme, et je ne vois pas, en réalité, ce qu'il y a de commun entre M. Van Cauwelaert et ceux qui ont pratiqué l'activisme.

Quant à la séparation administrative, d'après les documents de mon dossier, plusieurs honorables membres de cette Chambre s'en sont déclarés partisans, notamment l'honorable ministre des sciences et des arts. En effet, s'il est un député qui a pris une position très nette en 1911, 1912 et 1913, c'est l'honorable M. Destrée.

M. Hubin. — Depuis lors, il y a eu la guerre. Et, malheur à ceux qui elle n'a rien appris !

M. Huysmans. — Destrée a fait un effort considérable pour essayer de comprendre les revendications linguistiques de la Flandre, c'est la raison pour laquelle les Flamands ont plus de confiance en Destrée qu'en ceux qui ne se sont pas prononcés aussi nettement que lui. Je pense qu'avec lui il est peut-être possible d'arriver à un accord sur un grand nombre de questions.

Messieurs, si je consulte l'histoire de la séparation administrative, je constate que l'idée vient de la Wallonie. C'est M. le sénateur Dupont qui l'a proclamée pour la première fois au Sénat, en 1910.

M. Van Walleghem. — C'était une manière de protester contre les exigences des Flamands.

M. Huysmans. — Vous vous expliquerez à cet égard. En attendant, je constate que c'est un Wallon libéral qui a été le premier à jeter l'idée dans la discussion parlementaire.

M. Van Walleghem. — Oui, mais encore une fois, je vous fais remarquer que c'était une réponse aux exigences des flamingants.

M. Souplit. — Et cela se passait longtemps avant la guerre. Or, on vient de faire observer à M. Huysmans que beaucoup de choses ont changé et que la guerre, au lieu de nous diviser, devrait nous rapprocher. (*Bruits, colloques.*)

M. Huysmans. — Je sais fort bien que la guerre est venue changer beaucoup de choses, mais, en ce qui me concerne, je n'avais pas besoin d'être impressionné par les événements de la guerre pour être opposé à la séparation administrative.

Je viens de montrer que l'idée fut soulevée pour la première fois en 1910 par M. le sénateur Dupont. En mars 1911, nous avons une brochure de M. Jennissen : *Pour la séparation* ; en avril 1911, M. Destrée défend la séparation administrative au palais de justice de Bruxelles. En juillet 1912, nous avons la déclaration de l'assemblée wallonne favorable à la séparation ; en août, Destrée publie sa lettre au Roi ; quelques semaines plus tard, Fr. André fait un discours au conseil provincial du Hainaut, et les conseils provinciaux du Hainaut et de Liége se rallient à l'idée.

Dans cette Chambre même, des discours intéressants ont été prononcés par certains de nos camarades, et je constate qu'à cette époque-là, les Flamands étaient tous adversaires de la séparation administrative! Les Flamands le sont encore.

M. Hubin. — Très bien!

M. Huysmans. — Je le dis carrément, nous sommes et restons adversaires de toute séparation (*Interruptions à droite.*)

M. Tschoffen. — A l'heure présente, pas un Wallon n'est partisan de la séparation administrative. (*Interruptions et colloques.*)

M. Van Walleghem. — On a parlé de séparation en Wallonie devant les exigences flamingantes. (*Bruit sur certains bancs.*)

M. Destrée, ministre des sciences et arts. — L'assemblée wallonne n'a jamais été fédéraliste.

M. Van Walleghem. — Nous sommes pour l'entente et l'unité tant que vous voudrez!

M. Hubin. — Nous constatons avec joie qu'il n'y a plus de division entre Flamands et Wallons. (*Interruptions.*)

M. Troclet. — Le baiser Lamourette!

M. Tschoffen. — La vérité, c'est que ces messieurs du « frontpartij » voudraient voir renaître nos divisions.

M. Huysmans. — Voici un discours du 21 mai 1913 de notre ami Destrée qui disait :

« M. Destrée. — Ce sont les flamingants qui m'ont attaqué avec le plus de virulence lorsque j'ai parlé de séparation...

» M. Franck. — La séparation a été condamnée par tous les représentants autorisés du mouvement flamand. »

Une voix à droite : C'est exact.

M. Huysmans. — Troclet interrompt et dit : « La séparation ne doit pas être considérée comme une menace contre la Flandre. Au contraire, c'est une question de bon sens et de logique. » Et M. Destrée ajouta : « Il a suffi que je préconise l'idée comme solution extrême

possible pour qu'immédiatement tous les patriotes conventionnels se soient indignés bruyamment.

M. Troclet. — Très bien!

M. Destrée. — On a traité l'idée séparatiste avec les dernières sévérités. Moi-même, j'ai eu à choisir entre hurluberlu, criminel, et autres épithètes variées. »

Messieurs, c'est alors que lorsqu'on parlait de la composition de la Belgique, j'ai interrompu les honorables membres. Eux parlaient d'une Belgique, assemblage de deux groupes nationaux quasi amorphes, mais moi, j'ai ajouté et rectifié : « *Il y a en Belgique une nation* » (ce qui voulait dire, une nation belge) « *et deux nationalités* » (voulant dire par là les deux groupes linguistiques qui coexistent au sein de notre pays belge.

M. Van Cauwelaert. — Il y a maintenant deux nations belges, la bonne et la mauvaise. (*Rires à droite.*)

M. Van Walleghem. — Mais non, monsieur Van Cauwelaert.

M. Souplet. — Oui, il y en a deux, et (montrant le banc du « front-parti ») la mauvaise est là. (*Interruptions.*)

M. Van Cauwelaert. — Pardon, la mauvaise est à la tribune de la presse.

M. Huysmans. — Comme le disait l'honorable M. Destrée, les mots « séparation administrative » n'avaient pas pour les uns la même signification que pour les autres, ce qui a été mis tantôt en lumière par l'interruption de notre camarade Fischer. Même M. Destrée considérait que la création de régiments flamands et de régiments wallons était une extension à l'idée de séparation. A mon avis, — et la plupart des membres de la Chambre semblaient d'accord sur ce point, — ces deux idées n'avaient rien de commun.

Notre camarade M. Hubin était, avant la guerre, partisan de la création de régiments flamands et de régiments wallons.

M. Hubin. — J'étais partisan du recrutement régional pour des raisons techniques, ce qui d'ailleurs revenait en fait à ce que vous dites.

M. Huysmans. — Je suis resté, moi, partisan du recrutement régional, mais j'en suis resté partisan surtout à raison de ce que j'ai entendu dire des événements du front. Je crois que rien ne s'oppose à la création, suivant certaines modalités, de régiments flamands et de régiments wallons. C'est là une question à étudier par la commission militaire qui sera instituée dans quelque temps, et je pense qu'on peut, avec un peu de bonne volonté de part et d'autre, aboutir à des solutions acceptables pour les uns et pour les autres.

L'honorable M. Buyl a dit tantôt : Je suis Belge avant d'être Flamand. On a dit le contraire, de part et d'autre. Mais, à ce moment-là, messieurs, les esprits étaient fort montés. Des choses énormes ont été dites, sur lesquelles je ne veux pas insister. Des déclarations ont été faites...

M. Pastur. — Il est inadmissible d'entendre dire par M. Borginon qu'il est Flamand avant d'être Belge.

M. Borginon. — Quel acte de courage! On va vous décorer.

M. Piérard. — M. Borginon est un Sinn-Feiner flamand.

M. Huysmans. — Mais, messieurs, des paroles identiques ont été prononcées par les autres groupes. Je prends par exemple la *Défense wallonne* de 1913, page 219. J'y lis ce qui suit :

« Messieurs X... (je supprime les noms), entre autres ont déclaré que, même pour la défense et l'existence nationales, il leur était impossible de considérer comme secondaire la question des langues.

« Renversant la proposition de M. Hennebicq : Belge d'abord, Wallon ensuite, ils se sont déclarés Wallons d'abord et Belges ensuite. »

A ces déclarations, messieurs, il ne faut pas attacher grande importance.

On a rappelé, au cours de certains discours, des déclarations exagérées de certains flamingants. Je désavoue ces déclarations, je n'admire pas cette littérature.

Il y en a d'autres qui ont fait beaucoup de mal. Je ne veux les relever. Tenez un seul exemple ! !

J'ai ici sous les yeux le *Coq Wallon* !

M. Neujean. — Le *Coq Wallon*, mais il est antérieur à la guerre ! Cela fait une grande différence ; la guerre a modifié beaucoup d'opinions.

M. Huysmans. — Oui, mais mon cher monsieur Neujean, vous saisirez tout de suite pour quelle raison je fais ces citations. Il y a eu des exagérations verbales des deux côtés. Jugez en !

Dans la salle fumeuse où l'enthousiasme bout,
Sur l'estrade, le poing brandi, la voix tonnante,
Des hommes sont debout.
Ils disent la douleur de la patrie absente
Que la brute flamande a meurtrie,
Tous nos droits méconnus, nos hontes, les mépris,
Les orgueils imbéciles,
Des Flamands qui sont venus vivre dans nos villes,
Comme en des pays conquis.
. . . . . .
Et j'ai senti confusément l'heure prochaine,
Où déborderont nos rancœurs,
Où, le joug secoué, nous briserons nos chaînes,
Où nous renverrons, enfin triomphants,
A leur stupidité, à leurs orgueils rapaces,
Les insulteurs de notre race,
Les affameurs de nos enfants !
Oh ! vous l'aurez, la guerre,
Puisque vous la voulez, Flamands, et sans merci !

M. Piérard. — Cela ne vaut pas du Victor Hugo. (*Rires.*)

M. Huysmans. — Faut-il prendre tout cela au sérieux ? Non, messieurs. Mais cette littérature explique qu'à la veille de la guerre il y avait des courants extrémistes qui s'étaient développés non seulement au sein du mouvement wallon, mais même, par répercussion, au sein du mouvement flamand. Ce courant ne voulait pas d'un compromis. C'est ce clan qui a créé l'activisme pendant la guerre. Il a débuté, vers le mois de février 1914. Il a accepté la suggestion de la Wallonie, tout au moins, comme base d'études. Il allait, pendant la guerre, constituer l'élément activiste et trouver des échos en Wallonie.

M. le président. — M. Huysmans étant sur le point d'aborder un autre ordre d'idées, nous pourrions reprendre cette discussion mardi prochain, ou éventuellement jeudi après-midi, si l'état de notre ordre du jour le permet, car il faut éviter le plus possible que les interpellations

empiètent sur les jours consacrés à notre travail législatif. D'autre part, comme dix-huit orateurs sont encore inscrits dans la discussion en cours, il faut la terminer avant tout et éviter également la mise en discussion de plusieurs interpellations.

Demain, nous aborderons les différents projets qui sont à notre ordre du jour et nous verrons si la discussion actuelle peut être poursuivie jeudi.

COMMUNICATIONS DU BUREAU.

M. le président. — Messieurs, le bureau a été avisé par télégramme du décès de M. Eeman, ancien député de l'arrondissement de Gand.

Conformément à l'usage, je propose à l'assemblée d'envoyer, au nom de la Chambre, une lettre de condoléances à la famille de notre ancien collègue. (*Assentiment.*)

Trois propositions de loi ont été déposées sur le bureau. Elles seront traduites et renvoyées aux sections aux fins d'autorisation d'impression.

— La séance est levée à 5 heures 30.

Demain, séance publique à 1 heure 45.

Bijlage 26 en 27

Als muziekleraar (aan de Normaalschool te Gent) op 20.2.1938.

Vlaamsche Tooneelkringen!
Verleen uw steun aan de Nationale Kunst!

Vraag inlichtingen bij
„NAVEA"
Marnixlaan 13, BRUSSEL

Bijlage 28

16 Februari 1938

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS,
KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES
VAN ORANJE-NASSAU, ENZ. ENZ., ENZ.

NR. 2.

Op de voordracht van Onzen Minister van Buitenlandsche Zaken van den 11 den Februari 1938, Kabinet, No. 1329, en van Onzen Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen van den 12 den Februari 1938, No. 12, Kabinet;

Hebben goedgevonden en verstaan:

te benoemen tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau: den Heer

Emiel Hullebroeck,

te Boschvoorde-Brussel.

Onze Minister van Buitenlandsche Zaken is belast met de uitvoering van dit Besluit, waarvan afschrift zal worden gezonden aan den Kanselier der Nederlandsche Orden.

Soestdijk, den 16 Februari 1938.
(get.) Wilhelmina.

De Minister van Buitenlandsche Zaken,
(get.) J. Patijn.
De Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen,
(get.) J. R. Slotemaker de Bruïne.

Accordeert met deszelfs Origineel.
De Directeur van het Kabinet der Koningin
(get.) van Tets v. Goudriaan.
Voor eensluidend afschrift,
De gep. Luitenant-Generaal,
Adjudant i. b. d. van H. M. de Koningin
Kanselier der Nederlandsche Orden,

No. 426

Bijlage 29

St Gillis

Het groote Staatshotel is thans vol leven:
Drie duizend „boeren" zitten er reeds vast.
't Zijn Vlamingen en Walen, om het even,
Van 't eerste soort wat meer, zooals het past.
De eenen hebben uniform gedragen,
En andren werkten mede aan O.T.
Rexisten zijn er ook, moet ge niet vragen,
De meesten maakten deel van V.N.V.
't Zijn burgemeesters en 't zijn journalisten,
't Zijn schepenen en zelfs een Goeverneur.
Ach! spreek niet meer van vroeger aktivisten;
Wat hier bijeen zit is de „fine fleur"! ...
Het meerendeel werd echter opgenomen
Onschuldig, doch verklikt uit pure wraak,
't Gepeupel moest men in 't gevlij toch komen,
Want zoo vergeet het menig andre zaak ....

* * *

Zoodra de zware poort is dichtgeslagen,
Leg titels en persoonlijkheid maar af.
Gij voelt dra deatmosfeer van onbehagen
Die U omgrijpt als dolft ge uw eigen graf.
Al koele en onverschillige gezichten,
Bevelen klinken kartelloos-brutaal;
Voor zóó'n soort galgenaar hebt ge te zwichten
Al hoont het ook uw eigen moedertaal.
De handen kruislings op den zug gevouwen,
Staan wij gekeerd met 't aanzicht naar den muur;
Men mag niet spreken, zelfs terzij niet schouwen
Of men wordt afgemauwd, gemeen en stuur.
Na langen tijd van zwaarvermoeiend wachten
Stappen wij op tot aan een stortbadgang;
Het zal den Weemoed zeker niet verzachten,
Wij weten 't toch: wij zitten in 't gevang.

Hier wordt nu ieder in een hoek gedreven,
De kleinste van uw zakken omgekeerd,
Al wat papier is wordt teruggegeven,
Al wat metaal is blyft gekonfiskeerd.
Weer gaat het verder door de donkre gangen,
– Reeds uren duurt 't gesol – als met een aap! –
't Gaat sleepvoets en men heeft slechts één verlangen:
Het einde der vernedering en --- slaap.
Zijn wij bijna aan 't eind van ons ellende?
„Twee trappen hoog, en vlug", voegt men er bij.
Wij stromplen als een havelooze bende
En staan nu eindlijk voor een cellenrei.
't Is wachten weer en wachten, altijd wachten,
De nummers kloppen niet. Gevloek, geloop.
Ons eigen leed kunnen wij niet verzachten
Er rest ons niets dan nuttelooze hoop ---
„Ici!" – Voor mij gaat nummer zóóveel open,
'k Val om bijna van de verpeste lucht;
'k Sta in het kelledonker als verloopen
En loos een langen, langen, langen zucht ---
Ik groet. Vier kerelsstemmen groeten tegen
Eén veert er op en leidt mij bij de hand;
„Lig tusschen ons en wees maar niet verlegen,
„Wij vormen hier een vlaamschen broederband."
Geheel gekleed ben ik dan neergezegen
En 'k moest verhalen wie en waar en hoe;
Als alles was verteld en allen zwegen,
Look ik van heel ben nacht geen oog meertoe! ---
'k Dacht aan het lot, dat mij nu was beschoren,
'k Dacht aan mijn vrouw, alleen op De Schalmei,
Alleen en ziek! Haar schreien klonk me in d'ooren,
Mijn vrouwke lief, alleen en zonder mij.

× × ×

Toen langzaam flauwe klaarte binnenstroomde,
Een nacht verweg als ik er nooit meer leven zal,
Schrok ik geweldig. 't Was alsof ik droomde,
Want ik bevond me als in een zwijnenstal!
Vier jonge kerels, niet als leeuwentemmers,
Met baarden lang en lompen aan het lijf.
Vier zakken stroo, een stoel, twee stinkende emmers,
Dat was voor vijf het aangenaam verblijf!
Zij zaten er nu reeds sinds veertien dagen
En waren nog niet eenmaal ondervraagd;
Zij hadden honger, ja, 't zijn jonge magen
Men billijkt gaarne hun zo bitter wraak.
De eerste: N.S.K.K.-man, kwam uit 't Oosten,
En 't speet hem dat hij niet gebleven was.
Doch vrouw en kinderen moest hij eens troosten,
Liep in de val en zaakte in de kas.
De tweede had een uniform gedragen;
't Was alles wat hij op zijn herstrik had,
Verklikt door zijn gelaten, moet ge't vragen?
Zo werd hij opgepikt in volle stad.
De derde was Rexist van de eerste dagen
Doch hij had nooit aan politiek gedaan.
Hij was door 't grauw zo vreselijk geslagen
Dat hij nog moeilijk zacht kon blijven staan.
De vierde was een Vlit-Rus die sinds jaren
In België woonde en Belg geworden was.
Zijn oude moeder kon niet hem ervaren
Dat Belg zijn niet volstaat -- Gezegend zas!
Wat zal ik van die goede jongens zeggen?
Het peil van hun gesprekken? Neen, o neen!
'k Zou liever zachtjes zitten overleggen
En denken, mijmeren, dromen heel alleen.
Toen knarste 't slot. De zware deur ging open:
't Was 't hoofdalmoezenier van 't gevang.
Hij sprak van troost, van bidden en van hopen
En wenkte mij te volgen in den gang.

„Ik zag uw naam – De lijst wordt steeds maar langer –
"En 'k spoedde mij onmiddellijk hierheen.
„Gij zijt hier op uw plaats niet, lieve zanger,
„Wilt gij misschien een cel voor u alleen?"
Ik moest het al den goeden man vertellen,
Hij schuddekopte ~~bij~~ droef bij mijn verhaal.
„Maar kom, laat u dien tegenspoed niet kwellen,
„Eens houdt het op, het weergaloos schandaal."
De dag was nog niet heelemaal verstreken
Of 'k werd verhuisd, ik moest nu naar beneen.
Bij welk gezelschap zullen ze mij steken?
Goddank! Ik kreeg een cel voor mij alleen!
Het was er vuil, het leek een zommelkamer
Met dekens en met zakken zondertal,
Maar O, er stond een plooibaar bed! Ik nam er
bezit van! Hoe ik daar in slapen zal!
Des anderdaags ben ik beginnen plasschen
En orde brengen in die vieze pest;
Ik heb gereegd, geschuierd en gewasschen,
Zoodat het frissche zook in 't nieuwe nest ---

x x x

Nu zit ik hier reeds meer dan veertien dagen,
Het is een doodend en een droef bestaan;
Kwam hier en daar geen lichtpunt u wat schragen
Men zou waarachtig aan 't vertwijflen gaan.
Mijn goede advokaat komt mij bezoeken;
Zooveel, zoo dikwijls als hij het maar kan;
De aalmoezeniers verstrekken troost en boeken,
Zoo draag ik de beproeving als een man.

12/10 - 44

A. M. V. C.

74468

Bijlage 30

KRIJGSAUDITORAAT
BIJ DEN KRIJGSRAAD VAN
BRUSSEL

PARKET

Nr 7585 N 19 46.
bijlage
Lz Hullebroeck
Kabinet 32

(Besluit-wet van 26 Mei 1944.)
(Besluit-wet van 27 Mei 1944.)

21

BESCHIKKING VAN BUITENVERVOLGINGSTELLING

Wij, H. de Cuyf, Substituut-krijgsauditeur bij den Krijgsraad van Brussel;

Gezien de stukken van het onderzoek ingesteld ten laste van

HULLEBROECK, Emil
geboren te Gentbrugge
den 20. 2. 1878
107. Woudlaan te Brussel

verdacht van

'sdjands politiek onderstand te hebben.

Aangezien de bezwaren onvoldoende zijn

Zegt dat er geen reden bestaat tot rechtsvervolging.

Alzoo gedaan te Brussel, den 5. 8. 1947.

De Substituut van den Krijgsauditeur,

H. de Cuyf.

Zegel

Etablissements Meurke, Brussel

Bijlage 31

ERECOMITE HULLEBROECKJAAR 1990
onder voorzitterschap van Clem. De Ridder, ere-voorzitter van het Davidsfonds

Naam en voornaam	*Functie*
AERNOUTS Adriaan	pastoor van de St.-Dyonisius-parochie - Putte-Kappellen
ANCIAUX Vic	staatssecretaris van het Brussels hoofdstedelijk gewest
ANNEMANS Gerolf	volksvertegenwoordiger
ANSOMS Jos	volksvertegenwoordiger - burgemeester van de gemeente Wuustwezel
APPELTANS Laurens	senator
ARDUI-DE VOCHT Anne	afgevaardigde beheerder van het Lodewijk De Vochtfonds
BASCOUR Jan	senator
BEERDEN Georges	volksvertegenwoordiger
BERBEN Peter	volksvertegenwoordiger - notaris
BOCKSTAL Elie	senator
BOURGEOIS André	volksvertegenwoordiger
BREPOELS Frieda	volksvertegenwoordiger
BREYNE Paul	volksvertegenwoordiger
BRUGMANS Hendrik	prof. - ere-rector Europa-College Brugge
CANDRIES Herman	volksvertegenwoordiger
CAPOEN Michel	senator
CARDOEN Georges	senator-burgemeester
CASSIMAN Guido	produktieleider BRT 2 - omroep Brabant
CAUDRON Jan	volksvertegenwoordiger
CELIS Richard	algemeen voorzitter Algemeen Nederlands Zangverbond
CHABERT Jos	minister van cultuur en welzijn Brussels hoofdstedelijk gewest
CLAES Willy	minister van economische zaken en het plan
COENS Daniël	gemeenschapsminister van onderwijs
COOLS Hubert B.	burgemeester van de stad Antwerpen
CORBET Jan	directeur-generaal S.A.B.A.M.
DANNEELS Godfried	kardinaal - aartsbisschop van Mechelen-Brussel
DE BELDER Hans	senator
DE BEUL Andre	senator-ondervoorzitter van de Vlaamse raad
DE BONDT Ferdinand	senator
DE CLERCK Lou	algemeen hoofdredacteur 'Gazet Van Antwerpen'

DE CLOPPER Mon	nationaal voorzitter V.V.K.B
DE COOMAN Carlo	senator
DE GROODT Magda	afgevaardigd-bestuurder "De Crans"
DE MEESTER-DE MEYER Wivina	staatssecretaris voor financiën
DE MEULEMEESTER Karel	secretaris-generaal V.T.B.-V.A.B.
DE ROOVER Peter	algemeen voorzitter Vlaamse Volksbeweging
DE ROUCK Germain	voorzitter Vlaams klank- en beeldcenter voor Europa - oud-senator
DE VOCHT Roger	architect - voorzitter culturele raad Gentbrugge
DEHAENE Jean-Luc	vice-eerste minister - minister van verkeerswezen en inst. hervormingen
DELAFORTERIE Luc	ere-voorzitter priester Daensfonds
DELMOTTE Ephrem	prof. - meester - beiaardier
DENIER Adhemar	senator
DEPREZ Paul	senator - burgemeester van de gemeente Zwevegem
DESUTTER Manu	volksvertegenwoordiger - quaestor
DEWAEL Patrick	gemeenschapsminister van cultuur
DEWINTER Filip	volksvertegenwoordiger
DIDDEN Maurice	senator
DIEGENANT André	senator
DIELTIENS Lode	toondichter
DILLEN Karel	europarlementslid - voorzitter Vlaams Blok
DUPRÉ Jos	staatssecretaris voor institutionele hervormingen en K.M.O.
D'HOLLANDER Jos	stadsbeiaardier van Gent - docent Lemmensinstituut en Kon. Beiaardschool
D'HOLLANDER Geert	stadsbeiaardier St.-Niklaas, Antwerpen, Lier - docent Kon. Beiaardschool
D'HONDT-VAN OPDENBOSCH Paula	koninklijk commissaris voor het migrantenbeleid
D'HOOGE Kamiel	directeur Kon. Muziekconservatorium van Brussel
D'HULST Norbert	secretaris-generaal Davidsfonds
EYSKENS Mark	minister van Buitenlandse Zaken
GALLE Marc	Europarlementslid
GEENS Gaston	voorzitter van de Vlaamse Executieve
GEENS Frans H.	voorzitter Instituut voor Vlaamse Volkskunst
GEERTS Jos	directeur Vlaams kleinkunstarchief en documentatiecentrum
GERLO Aloïs	prof. - ere-rector Vrije Universiteit Brussel
GHESQUIERE Fernand	senator
GYSEN Jos	produktieleider BRT 2 - omroep Limburg

GIJS Bob	senator - fractieleider C.V.P.
GISTELINCK Elias	produktieleider BRT 1
GOOSSENS Cas	administrateur-generaal BRT
HAAZEN Jo	directeur Kon. Beiaardschool 'Jef Denijn' - Mechelen - stadsbeiaardier
HUYLEBROECK Lies	produktieleider BRT 2 - omroep Antwerpen
JACOBS Madeleine	koorleidster Angelakoor - Mechelen
JANZEGERS Guido	senator
KELCHTERMANS Theo	gemeenschapsminister van leefmilieu, natuurbehoud en landinrichting
KEMPINAIRE André	volksvertegenwoordiger
KERSTERS Willem	componist
KINSBERGEN Andries	gouverneur van de provincie Antwerpen
KUIJPERS Willy	senator
KUNNEN Walter	voorzitter beweging voor de Verenigde Staten van Europa
LAVERGE Jacques	senator
LEGLEY Victor	componist - voorzitter van S.A.B.A.M.
LENSSENS Jan	gemeenschapsminister van welzijn en gezin
LUYTEN Walter	senator
MAES Nelly	volksvertegenwoordiger - schepen van cultuur van de stad Sint-Niklaas
MAES Jef	componist
MAHIEU Marc	volksvertegenwoordiger - burgemeester van de gemeente Poperinge
MARISCHAL Louis	componist
MARTENS Wilfried	eerste minister
MERTENS Jos	componist
MOEYAERT Cyriel	voorzitter van het komiteé voor Frans-Vlaanderen
MOMMERENCY Georges	senator - burgemeester
MONTEYNE André	voorzitter Brussels operettetheater
MOORS Chris	volksvertegenwoordiger
NEELS Leo	directeur-generaal V.T.M.
NOUWEN Eugeen	algemeen adviseur V.V.K.B.
NUYTS Jan	hoofdredacteur 't Pallieterke
NUYTS Gaston	componist - ondervoorzitter SABAM - voorzitter Belg. artistieke promotie
OLIVIER Marc	volksvertegenwoordiger - 1ste ondervoorzitter Vlaamse raad
PEE Wies	componist - dirigent

PEETERS Walter	Dr. - senator
PEETERS Bruno	gemeenteraadslid van Antwerpen - secretaris Intern. Europeadecomité
PELEMAN Bert	letterkundige
PELEMANS Willem	componist
PIRAR Flor	stichter-erevoorzitter Vlaamse culturele produkties
POTTIE Piet	medevoorzitter V.V.K.B.
REYNDERS Noël	voorzitter Belg. beiaardiersgilde - stadsbeiaardier van St.-Truiden
ROPPE Louis	burgemeester van de stad Hasselt
SARENS Freddy	volksvertegenwoordiger
SAUWENS Johan	gemeenschapsminister van openbare werken en verkeer
SCHECK Michaël	alg. coordinator herstructurering sec. muziekonderwijs - dirigent
SCHELLENS André	senator
SCHILTZ Hugo	vice-eerste minister, minister van begroting en wetenschapsbeleid
SCHROOTEN Jan	kanunnik - kapelmeester van de Onze-Lieve-Vrouwekathedraal-Antwerpen
SIMONS Ludo	prof. Dr. - hoofdbibliothecaris U.F.S.I.A.
STAELS-DOMPAS Nora	senator
STEVENS Domien	voorzitter Armand Preud'Homme-stichting
STEVERLYNCK Antoon	volksvertegenwoordiger
SUYKERBUYCK Herman	senator
SWAELEN Frank	voorzitter van de senaat
TEUGELS Gust	voorzitter commissie volkslied ANZ - promotor Vlaamse lied
TORREKENS Maurice	voorzitter muziekverbond van België
TYBERGHIEN-VANDENBUSSCHE Maria	senator
UYTTENDAELE René	volksvertegenwoordiger
VALKENIERS Jef	senator
VAN DAELE-EVENPOEL Louisa	onderwijzeres op rust
VAN DEN BERGHE Paul	bisschop van Antwerpen
VAN DEN BRANDE Luc	minister van tewerkstelling en arbeid
VAN DEN BROECKE Octaaf	senator-quaestor
VAN DER EYKEN Ernest	gedelegeerd bestuurder S.A.B.A.M.
VAN DROOGENBROECK Marcel	schepen van onderwijs en cultuur van de gemeente Liederkerke
VAN FRACHEN Victor	componist
VAN GERVEN Lieven	prof. dr. - nationaal voorzitter davidsfonds

VAN GREMBERGEN Paul	volksvertegenwoordiger - fractievoorzitter V.U. Vlaamse raad
VAN HOOLAND Robert	prof. - senator-burgemeester van de gemeente Sint-Martens-Latem
VAN IMPE Alfons	voorzitter Vlamingen in de wereld
VAN LIEDERKERKE Maurits	hoofdredacteur Wij - Vlaams nationaal weekblad
VAN MECHELEN Frans	prof. dr. - nationaal voorzitter bond van grote en jonge gezinnen
VAN PARIJS Tony	volksvertegenwoordiger
VAN PETHEGEM Leonce Alb.	bisschop van Gent
VAN ROMPAEY Hugo	volksvertegenwoordiger
VAN ROMPAEY Herman	senator - nationaal voorzitter C.V.P
VAN THILLO Herman	senator
VAN WILDERODE Anton	lettterkundige
VANDENBERGHE Lionel	voorzitter IJzerbedevaartcomité
VANDERBORGHT Frans	senator-schepen
VANGANSBEKE Paul	ir. - volksvertegenwoordiger
VANHAVERBEKE André	senator
VANKEIRSBILCK Erik	ondervoorzitter kamer van volksvertegenwoordigers - burgemeester
VANNESTE O.P.	dr. ec. - gouverneur van de provincie West-Vlaanderen
VANNIEUWENHUYZE Roger	senator
VANSTREELS Rene L.	prof. - "D.G."-toondichter - stadsbeiaardier van Hasselt
VANVELTHOVEN Louis	voorzitter Vlaamse raad
VERBESSELT August	componist
VERDOODT Francis	woordkunstenaar - docent conservatoria Gent en Mechelen
VERMEIREN Francis	volksvertegenwoordiger - burgemeester van de gemeente Zaventem
VERREYCKEN Wim	senator
VERVAET Daan	volksvertegenwoordiger
VIS Pieter	concertzanger - dirigent - zangpedagoog en componist
WAEGEMAN Omer	letterkundige
WECKX Hugo	gemeenschapsminister van volksgezondheid en Brusselse aangelegenheden
WELFFENS Peter	componist
WEYTS Johan	senator
WILDIERS Max	prof. Em.
WILMOTS Juliaan	voorzitter ANZ-koorfederatie - directeur muziekacademie Sint-Truiden

Bijlage 32

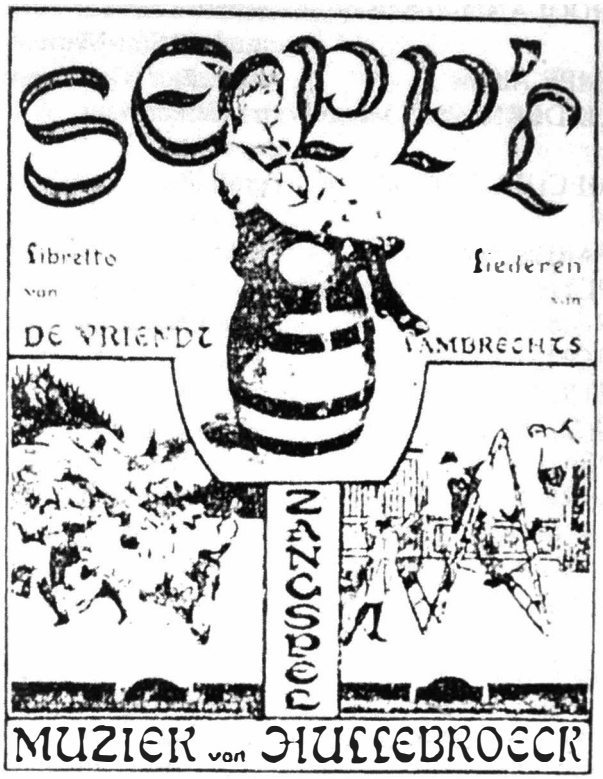

SEPP'L

Operette in 3 bedrijven — Libretto van L. DE VRIENDT en L. LAMBRECHTS

Tekstboeken aan 25 fr. het ex. — Kunstaam plakbrieven (6 kleuren) grootte 55x90 aan 3.50 net ex. — Huur van volledig orkest materiaal: 100 frank per vertooning ◆

De Volksoperette bij uitnemendheid!

MEER DAN 1000 OPVOERINGEN!

De pers over « SEPP'L »

HET LAATSTE NIEUWS :

Het werk van Hullebroeck is verblijdend goed : het zit vol afwisseling van rythme en vol gevoel. Gaarne stippen wij aan hoe de muziek welt uit de toestanden zelf en er niet opzettelijk is bijgeschoven. Zij vormt een mooi geheel met het stuk. Zij blijft altijd pakkend, wordt gedragen door innerlijken gloed. Hullebroeck heeft bewezen zeer schoone gaven te bezitten voor de operette-compositie. Wij wenschen hem hier innig geluk mede.

DE STANDAARD:

Hullebroeck is de eerste onzer volkskomponisten, meen ik, die ons heeft bewezen muziek te kunnen leveren voor een operecte, die geen minder succes-rijke muzikale eigenschappen vertoont dan vele uit het genre, die weken lang op de affiches blijven van de groote steden.

HET VOLKSBLAD :

Wie deze drie kunstenaars kent, geeft zich onmiddellijk rekenschap van het gehalte van het spel, in samenwerking gemaakt; de volksche muziek, nu grappig en licht, dan met een tintje weemoed, zooals wij die uit zoovele liederen van Hullebroeck kennen, maakt van Sepp'l een operette, die niet moet onderdoen voor de talrijke vermaarde operetten die hun reis om de wereld maken.

NIEUWE ROTTERDAMSCHE COURANT :

De intrige viel, evenzeer als de melodieuse en vlot geschreven muziek van Hullebroeck, in den smaak van het publiek. Na het eerste bedrijf er werd herhaaldelijk bij open doek geklapt — moest viermaal worden gehaald : na het tweede ging het doek niet minder dan achtmaal op en neer. Ook aan het slot was er veel applaus.

DE MAASBODE :

Hullebroeck, die hiermee het bewijs heeft geleverd van nog iets anders te kunnen dan liederen schrijven, geeft in zijn muziek den juisten operettetoon ; zij is licht, enthousiast, vol lach, maar doormengeld van droefenis. Zijn idee, dat een operette moet zijn een traan en een lach, heeft hij waarlijk op uitmuntende wijze uitgewerkt.

TOONEEL- EN FILM STUDIO :

Een Vlaamsche operette die tevens de hoedanigheid heeft goed te zijn en gerust kan wedijveren met het heel stel dezer werken, die het voetlicht zagen, o.a. de reeks der Weensche operetten. Zij heeft zelfs dit voor op tal van andere, dat er gestreefd werd om op een ondergrond van menschelijkheid en gevoel, een heuk gegeven op te bouwen. Van daar ook dat het spel veel dieper treft dan een banaal gebeuren zoozals negen op tien maal in dit soort werk.

CUPIDO DICTATOR

Operette in 3 bedrijven — Libretto van Gastor MARTENS en L. LAMBRECHTS — Tekstboeken aan 25 fr het exemplaar — Kunstaanplakbrieven (4 kleuren) 55 × 90 aan 3 frank het exemplaar Huur van volledig orkestmateriaal : 100 fr p vert

Het levende Vlaanderen op het tooneel!
Een schat van Vlaamsche volksdansen!
Het Leuvensch Studentenleven!

De pers over «CUPIDO-DICTATOR»

HET TOONEEL :

De muziek tintelt en sprankelt van leven. Wat een prachtige inzetten, zangen, liederen, duetten ! Hoe prachtig en met welk een technische vaardigheid zijn de massa-tooneelen bewerkt. Het slijtersfeest — en ook dit van de jagers — behooren tot het beste van deze merkwaardige, kleurrijke en melodieuse partituur, waarin fraaie balletten afwisseling, leven en beweeg brengen. De studentenjool waait er doorheen als een frissche prikkelende bries.

HOOGER LEVEN :

Daar is hier een bewogenheid en een rythme, die stijgen langs een schoonen climax. Glansrijke arabesken kunnen geheeten het langoureuze liefde-duo en de schalksche zoenenwals — en hierlangs bereiken we dan het hoogtepunt van de compositie : de schitterende — de volstrekt schitterende — bewerking van het overigens prachtige studentenlied : **De Gilde viert.** Hullebroeck heeft dit lied omgezet in een beroezend koor, guitig en geestdrijvig uitstekende weergave van uitgelaten studentenatmosfeer — dit in den krans van een verbluffend rijke orchestratie. Kortom : een pareltje !

HET VADERLAND (Den Haag) :

Het jolige vlasfeest, de uitbundige studentenpret — telkens even onderbroken, omdat werkelijk leven nooit zonder weemoed is — zijn door Hullebroeck in één klankenfeest omgezet, en ze electriseerden de zaal en aan het slot moest **De Gilde viert** bij open doek drie maal worden herhaald. 't Werd een ovatie !

VOORUIT :

Cupido-dictator heeft ons in schrille, bonte, plezierige, typisch-sterke kleuren den gulden studententijd weer voor oogen gebracht. De toondichter heeft den rechten, breeden weg gevonden tot ons aller hart. Dit is Vlaamsch door en door, dat is vol licht en leven, dat ademt den grond en de boomen, dat komt uit den rijken schoot van Vlaanderen, de mooie deern, met den bos op de wangen, den lach op de lippen, de wind in de rokken en de dansende beenen. Onopgesmukt, rad en leutig, in hun felle rythme, dreunen de liederen achter elkander. En we zouden willen mede zingen, we zouden midden die kermis van klank en plezier willen stoeien.

HET ANTWERPSCH TOONEEL :

De componist heeft de opeenvolging zijner zanggedeelten zóó doen insluiten, dat niet de minste coupure of weglating geduld wordt ; alles vormt een goed afgerond geheel, en uit dien hoofde mogen wij zeggen dat Cupido als compositie hooger staat dan Sepp'l. Menig pareltje treffen wij bij de liederen aan o.a. het duo « De Kus », Lolly's treurlied met de herinnering aan de Leye, het Klokkenlied in III. Blijde schalt ook het hooglied aan de studentenstad « Leuven », zoo roerend en zoo volksch

HET LAND VAN DE MEISJES (MIRANDA)

SPROOKJESOPERETTE IN 3 BEDRIJVEN
LIBRETTO VAN WILLEM PUTMAN

Tekstboek uitgegeven bij Jos. Vermaut te Kortrijk (prijs 20 fr.) — Huur van volledig orkestmateriaal 100 fr. per vertooning

Dit leeriek sprookjesspel, dat destijds in „Folies-Bergère" te Brussel voor het eerst werd vertoond onder den titel „**Miranda**" is thans door den schrijver herwerkt onder den naam van „**Het Land van de Meisjes**"

De pers over « HET LAND VAN DE MEISJES » (Miranda)

DE STANDAARD :

Laat ons gauw erkennen dat de partituur van « Miranda » gerust mag getoetst worden niet deze der voorgaande werken van Hullebroeck. Mooie melodieën, pittige koren, onderlijnd door een kleurig orkest.

HET TOONEEL :

Voor de vorige operetten van Hullebroeck is 'dikwijls aangevoerd, dat uitstekende motieven niet tot het einde toe werden benut en ook in « Miranda » is dat een paar maken het geval, b.v. bij de bokspartij in II en het motief van de lieve vrouwtjes, maar voor het overige biedt « Miranda » een aantal hoogtepunten van melodieus genot. De krijgsmarsch der vrouwen, het Cupido-motief, het heraldisch-klinkend Severus-motief, het radioballet en het kwartet van het einde van III mogen dan ook zeer geslaagd heeten en zullen ongetwijfeld populair worden.

HET LAATSTE NIEUWS :

Een nieuwe Hullebroeck is aan het woord. Zonder zijn zangerigheid te laten varen, heeft hij een verrassende orkestrale kleur weten te bereiken, een harmonieuse onderstreping van den tekst, een melodieuse vloeiing van den zang, welke, in onze Vlaamsche operetten-muziek een verheugenden opgang betekent. Hullebroeck schept dat onmisbare hetwelk men « atmosfeer » noemt en de beteekenis van het gebeurende verdiept. Hij heeft moderne dynamistische faktoren weldadig laten spreken.

ALGEMEEN HANDELSBLAD (Amsterdam) :

Met hetzelfde brio, en hetzelfde succes, waarmee hij vroeger volksliederen schreef en wellicht nog schrijft schrijft thans Emiel Hullebroeck volksoperetten. En zoo lag het op Hullebroeck's weg, eenmaal Willem Putman te ontmoeten die met evengroot brio, en evengroot succes, tooneelstukken schrijft. Putman levert den tekst, Hullebroeck de muziek : twee handen op een buik. Heerlijk — en heerlijkheid, waarvan het volk de kostelijke vreugde geniet.

NIEUWE ROTTERDAMSCHE COURANT :

De revue-trant, waarin het stuk, althans voor wat de teks., balletten, tooneelschikking en regie in het algemeen waren gehouden, onthutste blijkbaar het publiek in het begin, maar na het eerste bedrijf bleek het pleit voor het grootste deel gewonnen en moest na veel applaus bij open doek herhaaldelijk gehaald worden. Ten slotte groeide het applaus aan tot een minutenlange ovatie.

KNOKKELBEEN

operette in 3 bedrijven — Libretto van Henri CASPEELE

Tekstboeken aan 25 fr. het ex. — Volledig regie- en tekstboek aan 50 fr. het ex. — Kunstaanplakbrieven (4 kleuren) 55 x 90 aan 3 fr. het ex. — 4 uittrekse's voor zang en piano (1 Smedershied 2 Het is de liefde, 3 O Swastika 4 Marionettenlied) aan 3 fr. het ex. — Huur van volledig orkestmateriaal 100 frank per vertooning ◆

Een èchte operette!

Een boeiend libretto!

Een melodieuse partituur!

De pers over « KNOKKELBEEN »

DE VOLKSGAZET :

Het bestuur van het Luna-operettengezelschap heeft zich waarlijk overtroffen met de opvoering van **Knokkelbeen**, het oorspronkelijk Vlaamsch zangspel door Henri Caspeele en Emiel Hullebroeck. Er was een weergave van een storm op het tooneel, maar er was er nog een grootere in de zaal...
Wij durven gerust voorspellen dat **Knokkelbeen** nog vele suksesvertooningen zal beleven. Met **Knokkelbeen** zijn we weer een Vlaamsch stuk rijker.

DE SCHELDE :

Het verraste publiek heeft zijn welgevallen op een panisch onstuimige, applauditleve wijze te kennen gegeven tegenover schrijver en toondichter. Het « Vox populi » heeft een triomfbazuinende uitspraak gedaan en beide creanciers van het kunstminnend publiek vrijgevig enthousiastisch, rijkelijk onder lauweren en bloemen bedolven.
Van dit daverend sukses geven we volgaarne den heer Kindermans wat hem als **Knokkelbeen**-peetoom toekomt.

DE NIEUWE GAZET :

De rollen werden prachtig vertolkt. Vooral de passage « Het Marionettenlied » was opvallend schoon. In een bloemenhulde werden vertolkers, schrijver en toondichter vereenigd, wat aanleiding gaf tot een manifestatie van het publiek. Na wel vijf maal teruggeroepen te zijn, konden ze zich eindelijk onder oorverdoovend applaus en voetgestamp terugtrekken. Het stuk, zoo danig in den smaak gevallen, is bestemd om nog menigen succesavond te beleven.

HET TOONEEL :

Caspeele, heeft zich als een even sterk tooneelman getoond als goed geïnspireerd auteur. Zijn gegeven heeft hij met kunde en vaardigheid tot een werkelijk interessant operettenlibretto omgewerkt.
Hullebroeck heeft zichzelf mijlen **overtroffen**. In **Knokkelbeen** heeft hij voor goed den operettentoon te pakken met zijn specifiek charmeerend karakter.

STUDIO :

H. Caspeele, heeft zijn werk in een knappe taal geschreven : geen banaliteiten komen er in voor. De schrijver, men voelt het, was tot in het merg doordrongen van het werk, dat zeer knap opgebouwd is.
De muziek is een overheerlijke tuil van bloemen van allerlei geur en kleur uit den rijken hof van E. Hullebroeck, waarvan hij de geheime zaden bezit om deze te doen groeien en lief te hebben. En reeds neurlet men ten allen kant het deuntje der Marionetten.

NEGER

operette uit het circusleven Drie bedrijven Libretto van Henri CASPEELE. — Tekstboeken aan 25 fr. het ex — Huur van volledig orkest-materiaal: 100 frank per vertooning

Een oorspronkelijk doch populair werk, dat, voor wat de muziek betreft, eenigzins afwijkt van de gewone operette — Orkest bezetting is als volgt Piano (**goed** pianist is vereischt), klarinet, trompet, trombone, slagwerk, 1e en 2e viool, banjo, contrabas **Ad libitum**: 2e klarinet, twee saxofoons mi b. 2e trompet, bombardon, 3e viool ◆

De pers over « NEGER »

DE VOLKSGAZET :

Rijke afwisselig is er : operette natuurlijk, melodrama en revue, ballet en akrobatie, fijne geestigheid en te ver gedreven zottigheid, dingen die u in 't harte gaan en brokken die u aan 't schudden brengen. Zoo vindt elkeen zijn smaak en zijn de toejuichingen niet tegen te houden. Hullebroeck kent wat van folklore en stemming kan hij scheppen. Dingen die hij hoorde kan hij best omwerken en plaatsen in 't gepaste kader. In melodie en zaag munt hij uit, vooral daar waar hij oud-Vlaamsche motieven exploiteert of het gevoel bewerkt. In één woord: Hullebroeck kan een operette schrijven voor het volk. Zoo is voor dit genre een toekomst weggelegd.

DE MORGENPOST :

Caspeele is een te handig tooneelman om niet uit het milieu, de cirkus, waarin het verhaal loopt, al de vondsten, grappen en dramatische oogenblikken te halen die het biedt. En Hullebroeck heeft die geurige krans omwonden met de fijnste bloemen van een medesleepende muziek, geen oogenblik zonder beweging en verscheidenheid.

DE SCHELDE :

Volop in het circusleven met als centrale figuren een ballerina, een clown, een neger, die van 't mooie blanke meisje houdt, om zijn zwarte huid steeds vernederd wordt en, rijk geworden, zich subliem opoffert. Het thema is dankbaar en Hullebroeck heeft er muziek op gebrodeerd die al naar de momentane stemming de geestigheid of de subtielste gevoeligheid zelve is.

HET ANTWERPSCH TOONEEL :

Krijgen wij nu scherpe tegenstellingen in 't libretto, deze vinden wij ook in de partituur. De banjo weerklinkt telkens de neger optreedt. Waar de liefde hooggetij viert, daar jubelen de violen. Hullebroeck maakt een logisch gebruik van saxofoon, gedempt koper en slagwerk voor verrijking van rythmus en klankkleur. De klank van jazzmuziek treft tegelijkertijd onze zinnen en onze zenuwen.

HET LAATSTE NIEUWS :

De partituur van Hullebroeck biedt verscheidenheid. De echte circusmuziek in het eerste bedrijf komt dit geschilderde midden alle stemming bijzetten en uiterst gelukkig was de toondichter in het aanwenden van een paar teer-exotische melodietjes, opgeteekend tijdens zijn reis in Zuid-Afrika.
De Neger, die, wij herhalen het, een stevige aanwinst is voor het Vlaamsche repertorium, is een hoogtepunt in dit operettenseizoen.

Het Meisje van ZAVENTEM

operette in 3 bedrijven
Libretto van Henri CASPEELE
Tekstboeken aan 25 fr he ex — Volledig regie- en tekstboek aan 50 fr het ex
Kunstplakbrieven (4 kleuren) 55 x 90 aan 3 50 frank
Huur van volledig orkestmateriaal 100 fr p vertooning

Hullebroeck's beste werk!

Een verheerlijking der Vlaamsche Kunst!

De pers over « HET MEISJE VAN ZAVENTEM »

LE BIEN PUBLIC, Gent (vertaling) :

Het Meisje van Zaventem bezit werkelijke scenische hoedanigheden ; sommige dialogen zijn vol schoonheid, namelijk de samenkomst van Rubens en Van Dyck, waar Rubens zijn ongelukkigen leerling overhaalt de liefde te ontvluchten. De muziek is het werk van toondichter Hullebroeck, die uitmunt in het genre der volksmelodieën, en men vindt in het werk menig roerend aria. Het werd geestdriftig toegejuicht door een talrijk publiek.

LA LIBRE BELGIQUE, Brussel (vertaling) :

De h. Emiel Hullebroeck heeft met zijn gekend talent een zeer oorspronkelijke partituur geschreven, waarvan het minste wat men zeggen kan is, dat zij volmaakt is. Beurt om beurt smachtend, levendig, vroolijk, bereikt zij soms ook den stijl der groote opera. Vanaf de eerste maten voelt de toehoorder zich bekoord en getroffen door deze muziek die het gevoel en de actie zoo gelukkig onderlijnt.

LE COURRIER BELGE, Antwerpen (vertaling) :

Indien deze toondichter het geluk had gehad geboren te zijn te Weenen, Budapest of Berlijn, lijkt het bijna zeker dat zijne operetten sedert lang de wereld rond zouden zijn gegaan. Bijna heel het eerste bedrijf werd gebisseerd. Er is daar een dorpskoor-parodie « a cappella » van een onweerstaanbare grappigheid en het Vlaamsche ballet is een der hoogtepunten van dit aantrekkelijk spektakel. Ook zijn te vermelden, mooie liefdeduetten tusschen Van Dyck en Isabella en de sprankelende tusschengedeelten van het komische koppel, die geen operette missen kan.

MUNCHENER NEUESTE NACHRICHTEN, München (vert.):

Beide auteurs, tekstdichter Henri Caspeele en den in België zeer gezienen komponist Hullebroeck, hebben bewust een volksstuk willen scheppen, met sterk nationalen en folkloristischen grondslag. En voor het evenwicht hebben zij, naar operettentrant, het lyrische liefdepaar een vroolijk, komisch paar tegenovergesteld. Het beste bevallen twee humoristische, uitgesproken volksche tooneelen : de ontvangst door het Dorpskoor van Zaventem en de boerenkermis, die, zooals veel andere nummers stormig moesten worden herhaald. De bijval van deze première was buitengewoon groot !

MUSICAL COURIER, New-York (vertaling) :

Het feit, dat menig nummer moest worden herhaald, bewijst, dat de muziek van Meester Hullebroeck sprekende hoedanigheden bezit. Inderdaad, deze toondichter munt uit in het muzikaal onderlijnen der verschillende toestanden. De partituur treft door de kontrasten die men overal ontwaart tusschen een voornaam-aristokratischen stijl en het populaire, uitbundige genre. De orkestratie is zoo meesterlijk als handig. Deze nationale opera won dadelijk de gunst van het publiek en de auteurs moesten een ovatie in ontvangst nemen.

Bijlage 33

Emiel Hullebroeck en zijn discotheek.

Bijlage 34

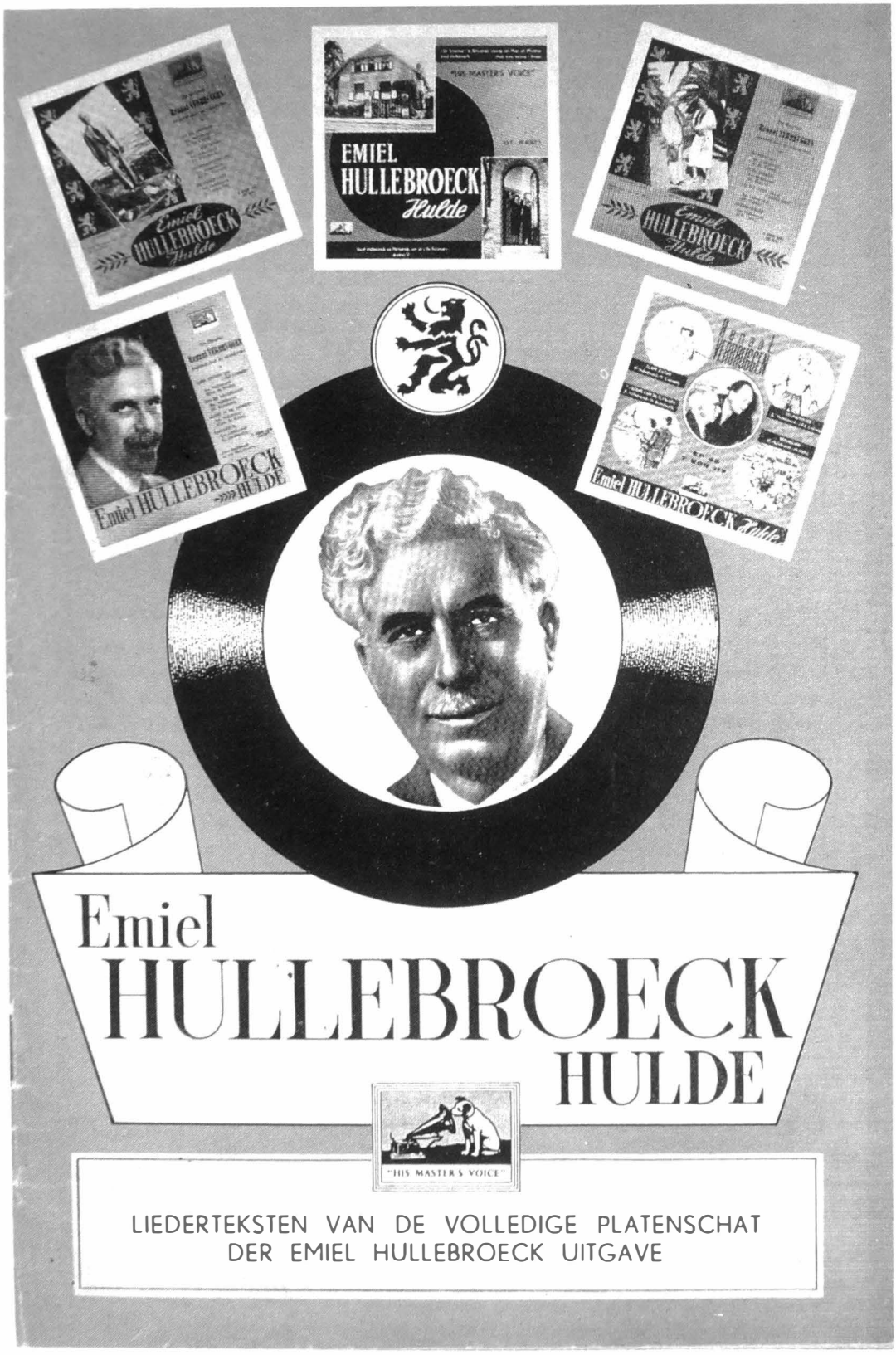
EMIEL
HULLEBROECK
Hulde
"HIS MASTER'S VOICE"
Emiel HULLEBROECK HULDE
Emiel HULLEBROECK
HULDE
"HIS MASTER'S VOICE"
LIEDERTEKSTEN VAN DE VOLLEDIGE PLATENSCHAT
DER EMIEL HULLEBROECK UITGAVE

Bijlage 35

Hoe het volk denkt over de Zanger van Vlaanderen (uittreksels)

Van moeder zaliger leerden wij uw liederen. Op onze beurt leren wij ze voort aan onze kinderen en ik kan u niet zeggen hoeveel genot wij eraan beleefden toen we samen met moeder zongen en hoe graag we onze kinderen reeds horen piepen.

Een zeer eenvoudige Vlaamse moeder.

Meer dan ooit besef ik wat gij zijt voor ons volk. Ik aanzie u als de «deesem» die onze zure volksdeeg tot smakelijk brood heeft veredeld. Uw werk, uw lied, — weg het uit onze jongste geschiedenis en wat er overschiet zullen flarden zijn.

O.W. Brussel.

Ik blijf toch zo fier u — die al mijn schone kinderjaren door uw mooie liederen verlicht heeft — te kennen. En die gedachte troost mij in de verlatenheid waarin ik nu leef...

Een uitgewekene (Z.-Amerika).

Wij zijn u hier nog niet vergeten en, voor zover onze wat verroeste kelen het toelaten, zingen wij nog steeds uw liederen. Weest overtuigd dat u niet alleen goed werk gedaan hebt met uw zangavonden, doch dat dit voor ons een blijvende verheugenis geworden is.

Een onderling uit Utrecht.

U zult het misschien nooit willen geloven, ik zal het u nooit kunnen uitleggen, maar het is ons als waren wij met u opgegroeid, en daarom houden we ook zoveel van u.

Een Vlaams moederke.

Waar heel wat hardnekkigheid bestond, waar hanen rechtenskaar tegenover elkaar stonden, daar is uw figuur het bindteken geweest — het hogere niveau, waar heel wat «mindere» volksdriften tot rust kwamen, waar het hart zelf van ons volk geremigd, gesterkt en doorzinderd werd door uw zuivere liefde voor datzelfde volk.

Een auteur.

Wij danken u, geliefde Meester Hullebroeck, voor alles wat u ons door uw talrijke liederen aan schoonheid en intens genieten schonk. Wij danken u voor alles wat u voor Vlaanderen deed.

Een Vlaamse familie.

Ik ben één van die duizenden Vlamingen welke u niet kent en wier leven door uw werk rijker geworden is. Het zingen meer liederen heeft mijn leven op een hoger peil gebracht en zij vormen een onverwoestbare schat welke ik mijn kinderen heb kunnen meegeven.

Familievader.

Ik ben nu 75 jaar en zing nog steeds maar uw liederen. Zij hebben dikwijls mijn leven mooier gemaakt en daar ben ik u dankbaar voor.

Een oud zanger.

Uw toonzetting van het Korpslied klinkt nog immer door de zalen van de Societeit, de leden van het Wagenings studentenkorps opwekkend tot activiteit en trouw aan hun godinne Ceres. Het is niet overdreven te zeggen, dat deze compositie te beschouwen is als de meest uitgevoerde en immer weer met het grootste enthousiasme.

Wageninger Studentenkorps.

Wij stellen u met uw warme hart ten voorbeeld aan de lauwen, die geen idealen meer kennen en die geen Nederlandse daad meer stellen.

Neerlandia.

Kunstenaars zijn het duurzaamste sieraad van een volk. Staatsvormen verdwijnen. Kronen vergaan. Zonder te beweren dat wat echte kunstenaars nalaten, eeuwig in de smaak blijft, leeft het toch, gemakkelijker dan wat ook, mee door in de simpatie der mensen. Dat is voorzeker het geval met iemand, die het gemoed geraakt heeft van de massa. De herinnering aan Hullebroeck moeten wij niet gaan zoeken in de programma's van concertzalen : zijn beeld hangt in het hart van het volk.

Prof. Van der Mueren.

Men kan de geschiedenis van de Vlaamse beweging, in het bijzonder van de Vlaamse studentenbeweging, niet schrijven zonder een ereplaats te schenken aan deze heerlijke trombadoer die door zijn liederen wist door te dringen tot het hartehart van het Vlaamse volk. Emiel Hullebroeck, hoogstaand kunstenaar en herenwekker, goede en eenvoudige mens, trouwe en hulpvaardige vriend, Vlaanderen groet u bij uw tachtigste verjaardag.

Ernest Claes.

Ons volk kan U nooit genoeg bedank vir U baie groot bijdrae tot ons kultuurskat nie. U « Afrikaanse Wiegeliedjie » is inderdaad die gewildste van alle wiegeliedjies in ons taal, en dit is as 't ware met U melodie in die oor, dat elke Afrikaanse hart ontwaak vir die eerste keer !

G.F.S. Universiteit, Stellenbosch (Suid-Afrika).

MET DANK AAN:

Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provincie Oost-Vlaanderen.
Het archief van de kamer van volksvertegenwoordigers.
Bevolkingsdienst Denderleeuw.
Bevolkingsdienst Elsene.
Bevolkingsdienst Gent.
Bevolkingsdienst Ledeberg.
Bevolkingdienst Liederkerke.
Bevolkingsdienst Oudenaarde.
Beweging voor de Verenigde Staten van Europa UEF.
Dagblad Het Volk.
Jean-Pierre De Bruyne - Gentbrugge.
Frans De Meyer - raadslid "Dag van het Vlaamse lied."
Clem. De Ridder - erevoorzitter Davidsfonds.
Museum Vlaams cultuurleven Antwerpen.
Walter Patoor - ondervoorzitter Heemkundig Genootschap Land Van Rode.
Sabam.
Jozef Van Damme - verantwoordelijke documentatiecentrum Heemkundig Genootschap Land Van Rode.
Van der Weeen Jean schepen Van Denderleeuw.
Oskar Van Wittenberghe - secretaris - penningmeester Heemkundig Genootschap "Land Van Rode".
Vlaamse Volkskunstbeweging.
Mevrouw I.M. Waltz-Devos.

BIBLIOGRAFIE

Algemene muziekencyclopedie (1981)
Beelden.
Const Gaet voor Cracht.
De autotoerist - V.T.B.-V.A.B.
De Gentenaar.
De Grote Ronde.
Eigen aard.
Emiel Hullebroeck in 1975 - W. Dehennin.
Gazet Van Antwerpen.
23ste Gouwdag Gentbrugge - 15 mei 1988 - Heemkunde en muziek.
Hullebroeck en zijn beteekenis - Piet Nuten - (1939).
Levende componisten uit Vlaanderen - Drs Karel De Schrijver (1954).
Roeland Uitgaven.
Theatermagazine.
't Pallieterke.
Volksgazet.
Wij.
Zang en strijd - levensherinneringen - Emiel Hullebroeck (1952).

Heemkunde en muziek (*)

door Robert Ruys

(*) Tekst van de lezing gehouden op de Gouwdag van het Verbond van de Kringen voor Heemkunde in O.-Vl. te Gentbrugge op 15 mei 1988.

Niet omdat het door het volk gedicht is, maar wel omdat het door het volk "aanvaard" en "gezongen" wordt, noemen we een lied "volkslied". Want het volk als dusdanig schept geen nieuw lied. Het aanvaardt en assimileert liederen, die door een enkeling op rijm werden gezet.
Waarom worden sommige liederen door het volk aanvaard en andere niet? Omdat het volk er verschillend tegenover staat. In het eerste geval beantwoordt het door de enkeling voortgebrachte lied aan het volksgevoel, aan het ritme en aan de dynamiek, zoals het volk die aanvoelt en wenst, en dan wordt het lied, meestal mits een kleine aanpassing, een volkslied.
In het tweede geval zijn voornoemde elementen er niet, en slaat het lied niet in.(1)

Zoals in de ons omringende landen, ging bij ons reeds vroeg de aandacht naar het volkslied om de eigen volksgeest op te sporen. Toen Hoffman von Fallersleben in 1837 in Vlaanderen kwam vond hij bij Jan Frans Willems en diens vrienden reeds zeer veel studiemateriaal verzameld. Hij begon vanaf 1831 de publicatie van zijn "Horae Belgicae" en vulde 12 delen (tot 1862) met de resultaten van zijn onderzoekingen naar oude liederteksten in de Nederlanden.(2)
Willems en zijn vrienden hebben zowel tekst als melodie van de door hen opgetekende liederen gezuiverd, aangevuld en gefatsoeneerd. De tweede groep Vlaamse volksliedverzamelaars heeft de liederen zo trouw mogelijk opgetekend en gepubliceerd, zoals ze in de mond der volkszangers voortleefden en nog spontaan voortleven bij het volk. Ook de varianten werden genoteerd om een objectief beeld te krijgen van de oorspronkelijke teksten en melodieën.

Een uitvoerige bibliografie van de vele Vlaamse volksliedverzamelingen, verschenen vóór het begin van deze eeuw, vindt men in het drie-delige standaardwerk van F. Van Duyse: "Het oude Nederlandsche Lied, wereldlijke en geestelijke liederen uit vroegeren tijd; teksten en melodieën, verzameld en toegelicht" Antwerpen - Den Haag 1900-1908. Met het verschijnen van het werk van Florimond Van Duyse (°4.8.1843 - †18.5.1910) is de eerste periode van de volksliedverzameling in ons land afgesloten.

De belangstelling voor het volkslied was na de eerste wereldoorlog niet verminderd. Zulks bleek o.m. uit de publicatie in vele volkskundige tijdschriften van oude Vlaamse liederen. Ook van offi-

MINISTERIE VAN OPENBAAR ONDERWIJS

COMMISSIE VAN HET OUDE VOLKSLIED

Zing Mee!

Een keuze van 500 Vlaamsche Folkloristische Liederen

Spelen, ronden en reidansen met zangwijzen en uitlegging der dansstappen ten behoeve onzer Jeugd

in

4 DEELEN

door

LAURA HIEL

Lid der Commissie van het Oude Volkslied

3de DEEL

Eigendom der uitgevers

GEBROEDERS SCHOTT

30, Sint-Jansstraat BRUSSEL

ciële zijde werd nu hulp geboden. In 1932 werd door de Minister voor Openbaar Onderwijs een "Commissie van het Oude Volkslied" ingesteld. Laura Hiel heeft onder de auspiciën van de Commissie van het Oude Lied, onder de titel "Zing mee" een vierdelig werk uitgegeven (Brussel, z.j.) dat een keuze bevat van 500 Vlaamse Volksliederen, met vermelding van de nodige gegevens omtrent de plaats van opname, de zanger, enz.

Toen na 1830 de rederijkerskamers de toneeltornooien vervingen door dichtoefeningen werden declamatiewedstrijden een geliefde vorm van ontspanning. Het begon in de steden, maar "uitgalmers" uit de kleinste gemeenten kregen er prijzen. En al vroeg organiseerden taal- en dichtmaatschappijen wedstrijden in de onooglijkste dorpen.

De zangwedstrijden startten niet in de steden maar op het platteland. Na de revolutie van 1830 verdwenen de dorpsharmonieën: de leden werden het moe om voortdurend militaire marsen of de Brabançonne te moeten spelen, en bovendien vergalde het gekibbel tussen orangisten en patriotten de atmosfeer. De harmonieën werden geleidelijk vervangen door a-capella-koren. In 1840 telde het land er 60, in 1850 reeds 258. Ruim de helft daarvan behoorde tot het Vlaamse landsgedeelte, meestal in kleinere gemeenten.(3)

De zangavonden brachten stemmigheid in de dorpen. In september 1841 publiceerde de "Journal de Bruxelles" een reportage over een zangavond in Berlare aan de Schelde. De stroom wemelde van versierde schuiten vol luisteraars uit het dorp en de omgeving. Op een landtong in een der bochten van de Schelde zong het koor Oude Vlaamse ballades en tweestemmige nocturnes, begeleid door een speelman.(4)
Het Ceciliakoor van Berlare was overigens het eerste geweest om al in 1834 een zangwedstrijd voor heren uit te schrijven. Het dorp werd er beroemd door en vele Oostvlaamse plattelandsgemeenten volgden het voorbeeld na.

De Vlaamse koren bestonden uit ambachtslieden, arbeiders en boeren zonder muzikale kennis. De verschillende stemmen werden afzonderlijk en uit het hoofd aangeleerd en dan lukraak door de koorleiders bijeengebracht. Kenners haalden de neus op voor het resultaat, maar dat deerde het volk niet. Koren en zangwedstrijden hadden een stijgend succes. De muziek "vroeger een monopolie voor de hogere standen" drong nu door "tot de nederigste standen". De burgerij verwachtte van het lied een moralise-

LIEDEREN

VAN

EMIEL HULLEBROECK

Dit zijn versjes der beste vlaamsche dichters door EMIEL HULLEBROECK op muziek gezet.
Zij zijn uitgegeven in bundeltjes van zes liederen, Ieder bundeltje (zang en pianobegeleiding) kost 3 frank.
BOEKHANDEL. *De Standaard,* Grieperstraat, 43, Brussel,

rende invloed en werkte mee: in de werkhuizen en fabrieken en zelfs in het leger ontstonden koren die voor een "heilvolle" en niet dure "ontspanning" zorgden.(5) Op het platteland waren hanegevechten, kaarten en jenever niet langer de enige ontspanning. Vrij spoedig verschijnen dan ook de politiereglementen op de "Zanghuizen".

Het zou hier de plaats zijn om in dat verband te wijzen op de betekenis van de "Liederavonden voor het Volk", waaraan de naam Julius J.B. Schrey verbonden is. Emiel Hullebroeck (1878-1965), die tijdens de oorlog in Nederland had verbleven, reisde vanaf mei 1919 onvermoeibaar het land af met zijn Vlaamse liederavonden en trok in dorp en stad volle zalen.(6)

Het is natuurlijk onmogelijk in dit kort bestek een volledig overzicht te geven van feiten en gebeurtenissen van en waarover werd gezongen in de loop van de jaarkrans van het leven.

Wij geven dus enkel een beperkte opsomming, om nadien op enkele thema's dieper in te gaan.

* *
*

De voorgeschiedenis leerde dat het oerlied vooral gewijde muziek was: mythologische, krijgs-, feest- en heldengezangen. De middeleeuwen omvatten geestelijke liederen, menestrelen brachten balladen, lofliederen, drink- en minneliederen. Op het einde van de 16de eeuw verschijnt ook de liedjeszanger op de marktpleinen. Hij bezingt oorlog en vrede, liefde en misdaad, hekelt de vele wantoestanden spijts het verbod van de overheden, die gedurende periodes van oorlog en onrust voor rumoer en opstand vrezen. De 16de eeuw levert strijdliederen, geuzen- en anti-geuzenliederen. De 17de en 18de eeuw is de glorietijd van het gewone leutige lied, liefdesavonturen, rampen, moorden. Tijdens de Napoleontische overheersing treden vooral de conscriptie- en straatdichters op de voorgrond. De tweede helft van de voorgaande eeuw brengt de doorbraak van de industrie, de eerste spoorweg, de politieke twisten, de eerste schoolstrijd en de sterke sociale stromingen, waarop de verklaringszucht van de volkspoëten werd losgelaten. De drukkunst hielp mee aan de verspreiding van teksten, op kolommen gedrukt en onder de vorm van vliegend blad verkocht.

Klanken, geluiden, taferelen die in de geest en in de verbeelding zijn blijven hangen: de moeder die haar kind wiegt in het park, de

MINISTERIE VAN OPENBAAR ONDERWIJS

COMMISSIE VAN HET OUDE VOLKSLIED

—

E. H. J. NUYTS

Lid van de Commissie

—

De Bronnen der Verzameling Oude Vlaamse Volksliederen

van

Z.E.H. Dr Jan BOLS

BRUSSEL
1951

vroomheid tijdens processies en bedevaarten, de luidruchtige overmoed van jeugdige vrijers, het vreugdig gezang van afzwaaiende soldaten, het gebral bij de politieke srijd, het geroep en getier van dronkaards en zatterikken op zaterdagavond, tierende en roepende feestvierders, de orgel- en harmonicaklanken uit herbergen en kroegen en het bonte gezelschap van volkstypes, de fraaie liedjes bij openluchtspelen... Het concert van het leven opgevoerd in alle seizoenen!
"Hoevele beschaafde menschen, in eigen vriendenkring vereend, zeggen niet graag, uit pure gezelligheid, een gedichtje op of zingen een liedje, waarvan deze gevreesde woorden het leitmotief uitmaken".(7)

Zong onze moeder bij onze geboorte niet "Moederken alleen... Wie zal er ons kindeken douwen..." Want als moeder zong was heel het huis vol vreugde.
Er zijn talrijke kinderliedjes die wij leerden op school of zongen op de speelplaats, bij het touwspringen, rondedansen, werpspelen en schommelliedjes.
En "Hij die geen liedje zingen kan
Die moet er maar eentje fluiten".

Rond het feest van Driekoningen kon men geregeld het lied horen van "Cher ami, tot aan mijn knie..." De grotere kinderen gaan dan zingen als drie koningen, en hopen de mensen aan hun deuren te lokken. Gekleed met een of ander tafellaken of stuk gordijn trekken ze van deur tot deur.
Als de deur opengemaakt is beginnen ze samen te zingen van:
"Wij zijn de drie koningen met ene ster
alaberdina kostiljon
Wij komen van 't Oosten, wij komen van ver
alaberdina kostiljon".(8)

* * *

Dan was er onze studententijd met zijn eigen liederenschat al dan niet met teksten uit de Studentencodex.(9) Enkele voorbeelden om het geheugen op te frissen: "De Gilde Viert" gezongen in studentenclubs, op muziek gezet door E. Hullebroeck in 1910. Het populaire studentenlied van Emiel Hullebroeck is ook "Die studentjare gaan verbij". Emiel Hullebroeck heeft als Vlaams componist, vooral van volksliederen, een belangrijke rol gespeeld in de Vlaamse romantische cultuurbeweging in de eerste helft van deze

eeuw. In de volkszang zag hij een instrument van artistieke herleving. "En 's avonds en 's avonds...", is een Oudvlaams, vermoedelijk 18de eeuws gezelschapslied, opgetekend door E. De Coussemaker (1805-1876) in "Chants populaires des Flamands de France" (1856).

"Lief leentje, ik kan 't niet langer zwijgen" een door Emiel Hullebroeck gecomponeerd en in de Vlaamse studentenwereld populair studentenlied op tekst van Jan Elinckx (pseud. van Jan Valvekens) student in de rechten, en verschenen in het Leuvens studentenblad "Ons Leven" 1920.

Dit om maar enkele voorbeelden te noemen van studentenliederen op muziek gezet door Emiel Hullebroeck.

Hier kunnen wij nog aan toevoegen dat de vriendschap van Armand Preud'homme (° Peer 1904) met Emiel Hullebroeck van doorslaggevende betekenis was voor de richting van het muzikaal werk van Preud'homme.(10)

* *
*

Rond vrijen en trouwen is ook
menig lied gebrouwen.

"Rond de twintig jaar, ontwaakt in het hart van den jongeling de zoete min, en nog vroeger ontluikt in den boezem der maagd dat smachtend gevoel dat men liefde noemt. Mint hij mij? is de vraag van het meisje terwijl zij een maagdeliefje ontbladert. "Ja... neen... tot het laatste bladje de waarheid zeggen zal".(11)

"Heer Halewijn zong een liedekijn", is een van de oudste bekende balladen uit de bloeitijd van de lyrische poëzie in de Lage Landen (1300-1430). Het thema van het betoverende lied dat maagden in vervoering brengt is over heel Europa verspreid.

"Jan Broeder vrijt een meisje zoet" is een Oudvlaams verhalend volkslied door J.F. Willems (1793-1846) gelocaliseerd in Oost-Vlaanderen, zoals ook het frivool liefdesliedje in Oost-Vlaanderen door J.F. Willems opgetekend "Meiseken jong, mijn maagdeken fier".

Emiel Hullebroeck schreef ook de muziek van het bekende "Tineke van Heule" en "Zeg, kosterke, zeg, waarom vrijt de gij niet", dit laatste op tekst van Herman Broeckaert.

* *
*

Het minnelied zou zonder zijn symbolische taal bijzonder arm zijn. Beginnen we met de verscheidenheid van vogels. Tot de voornaamste rekenen we de leeuwerik met zijn edele zang, de koekoek die de lente verkondigt, de uil die zich steeds laat vangen, de zwaluw, de arend, de valk als het beeld van de minaar, de raaf onbeschaafd en dwaas, enz. Het lievelingsexemplaar van het minnelied is echter zonder twijfel de nachtegaal, die de mei alsook de warme zomermaanden en -avonturen aankondigt. Hij zingt zijn zoetste liedeken voor de geliefden en treedt op als bode.(12)

Ook bloemen nemen een voorname plaats in in het minnelied, vooral de rozen. De eer van het meisje wordt ook wel de maagdebloem genoemd, dikwijls wordt ze vroegtijdig en met geweld geplukt.

"Boereliefde! Heerenliefde! Soldatenliefde!".(13)
Met dit lied geeft marktzanger Lionel Bauwens alias Tamboer, een uiteenlopende kijk op de liefde. Het "boerenpaarken" vrijt in alle onschuld, terwijl de "jonge dingskens" die een miljonair of fabrikant vrijen, fier zijn met een heer te verkeren. Marietje, die met een soldaat gaat, komt er echter slecht vanaf, want wanneer hij terug naar huis toe mag "staat Marietje daar saperlot. Met ne souvenir van de piot".

Enkele voorbeelden van liefdesliederen waarvoor Emiel Hullebroeck de muziek schreef.
"Liefdeslied" op tekst van Willem Gijssels.
"Waarom weenen de bloemen van zaligheid zat,
Elken morgend de blaadjes der kelken nog nat?"
...

"In mijn lievekens hoveken" tekst van Gustaaf de Mey.
"'k Heb in mijn lievekens hoveken
Gezaaid veel bloemekens fijn;
Die zullen aldra ontkiemen
Bij d'eerste zonneschijn."

Er is het overbekende "Tineken van Heule" met tekst van René De Clercq, waarvan het slot:
"Leg uw handeke in de mijn
En een bruiloft zal het zijn
Van een boer en een schoon boerinneken...".

Tot slot is er "Mijn Fientje" met tekst van Bernard Bolle.

TREURGEZANG

Toegepast aen het droevig voorval binnen OOSTENDE, *den* 19 *september* 1826, *door het springen van het Kruyd-magazyn, n°.* 12, *waer door veel menschen en vee zyn omgekomen.*

STEMME : Te souviens tu.

1. 'T jaer een durst achttien honderd zes-en-twintig,
Hoorde men zoo een jammerlyk geklag,
Den Hemel liet veel in de hooren klynken,
Maer het 't was een weedom ach God! ach! ach!
Wilt ons van zulk een ongeval bevryden, (*bis.*)
Gelyk den voorval van de stad Oostend.
Waer door veel menschen zyn in 't lyden, (*bis.*)
Het 't welk is aen een ieder een bekend.

2. Veel rampen en veel zwaere ongelukken,
Die in de stad vooren gevallen zyn,
En kan men tot hier toe nog niet uytdrukken,
Door 't springen van 't kleen poer-magazyn,
Een officier twee onder-officieren, (*bis.*)
En nog meer manschappen van hun zyn dood,
En daer by nog menige kanoonieren, (*bis.*)
Die zyn al reeds van het leven ontbloot.

3. September maend den negentienden dezer,
Waeren de burgers al in groot gevaer.
Door het gewoel en schrikkelyken donder,
Ja ook den priester die op zyn Altaer,
Bezig was met het Vleesch en Bloed te nutten, (*bis.*)
Van onzen waeren lieven Jesus zoet,
Veel menschen waeren er ook in de kerke, (*bis.*)
Zy wierden ook van dezen slag ontmoet.

4. Een iedereen mag 't treurspel wel beweenen,
Van dezen staet die God ons overreed,
Laet ons, pas zunden al in 't rood bewoonen,
En peyzen 't is nu onzen laesten moment,
Terwyl wy zyn nu zog in 't leven, (*bis.*)
En morgen zyn wy by den Opperael,
Laet ons bidden en leven 't saem in vrede, (*bis.*)
Om vry te zyn van zulk een ongeval.

5. Laet ons beweenen vaders, moeders t'saemen
Die nu nog saemen in het leven zyn,
Voor uie hebben in Jesus, Jesus naemie
Hebben geleden deze zwaere pyn,
Laet ons voor hun t'saemen leven en bidden (*bis.*)
Dat den Hemel hun onderschraegt te gaer
En laet ons maer in 't rond te gaere bidden
En zwigten van zulk een groot ongevaer.

6. Men gaf alreeds hier eene klaere preuve
Van iemaend die waere Christenen zyn,
Het schyet een wonder boven de natuere
En hoe wonder dat God zyn werken zyn,
Een huys die bleef daer g'heel en ongeschonden (*bis.*)
Waer 't Beeld van Maria ten toone stond,
Darrom moyd u zondaers van zonde op zonde
Dan zyt gy ook bevryd van ongeluk.

7. 'T is waer geen pennen konnen beschryven,
En ook de druk perse moet stille staen,
Over 't maleur het goon is daer gebleken,
'T welk veel menschen bringen in gevaen,
De kinders hebben hun vader verlooren, (*bis.*)
De moeder is ontbloot van haeren man,
Alzoo vind men gehoel de stad geschonden, (*bis.*)
Veel hulp en troost des menschen helpen kan.

8. Hoe weo! hoe wee! ach God! 't is te beklaegen,
Wanneer zy waeren in den zwaersten nood,
Veel moeders kwamen het zwaer jok beklaegen,
Wanneer kinders en maes waeren in den nood,
Zy meenden zig om het leven te brengen,
In Neptunes zyn stroom of wyer vlood,
Daerom moeders peyst op die zyn in 't leven,
Wanneer gy sterft gy sterft, dog eens voor goed.

9. Is zulk geen lot voor kinders te beklaegen,
Die nu leven 't zaemen op het 's weerels dal,
Menschen staet op en wilt den Hemel vraegen,
Bid onze Vrouw en ook den opperal,
Dat zy ons van zulk ongeval bevryden, (*bis.*)
En van het duyvel spoorig kwaed,
Daerom zondaeren allen wilt u myden, (*bis.*)
Van 't overtreden de geboden van God.

10. Laet ons voor 't lest nu bidden al te gaeder,
Voor die in het lyden gestorven zyn,
God geeft dat den Hemel hun ziel mag laeven,
En ook beherven God zyn waer aenschyn,
Doer om gy moeders en vaders te zaemen,
Draegt een teer herte in u zwaer gemoet,
En laet ons al dat ongeluk beklaegen,
God geeft hun t'erven hier naer 't Hemels goed.

Gerymd en gezongen door STEENKISTE en ANDRÉ VAN LOOT, van Poperinge.

Naemen der dooden ten gevolge van het springen van het Kruyd-magazyn te Oostende.

KANONNIERS. — De Brie, Adriaens, van Amersfort. Wauters Charles. Geeraert, Josephus, van Roosebeke, Nog twee kanoonniers vermist.

3e BATAILLON, 6e AFDEELING INFANTERY. — Mulders, Bernard, sergent, van Rotterdam. De Laet, Joseph fusilier, van Melsele. Nagler, Petrus, fusilier, van Aberkempten. Morels, fusilier, van Tieghem.

BURGERS. — Ersmorter, Joannes, van het Zas Slykens. David, Livinus, van idem. Mestdag, Franciscus, van idem. Vermeire, van Steene. Storm, Jacobus, van Oostende.

"Ik nam haar handjes in de mijn
En vleide met een stemke fijn:
Mijn ratteke
Mijn schatteke
Mijn lieve, lekkere meid
Mijn kikkerke
Mijn dikkerke
Wel dat ik met U vrijd".

Een volledig verloop van vrijen, trouwen en getrouwd zijn, wordt ons aangeboden in het lied met vrij dubbelzinnige titel "De vier jaargetijden". Van de lente tot de winter wordt het leven bezongen van twee mensen die samen alle wel en wee van een gezinsleven beleven en ondergaan. Samen dragen zij gelaten het leed, maar ze smaken ook de vreugde die een gelukkig huwelijk bieden kan. De inhoud van het lied is één brok moraal en leert ons de verdraagzaamheid als doelstelling te aanvaarden. Ernstiger en voorbeeldiger kon het trouwens niet voorgesteld worden, wat niet altijd te verwachten is van een marktzanger.
In ieder geval is het een lied dat enorm populair was want het werd bij twee verschillende zegspersonen opgenomen en ook op vliegend blad gedrukt.(14)
"Zijn vijftien en zestien de jaren van dromen
Onschuldig rein
Twee harten te samen door liefde gekomen
Omdat't mocht zijn.
...

Het volkslied dat de liefde bezingt zou niet volks geweest zijn als het was voorbijgegaan aan de structuur die het liefdesleven en het huwelijk aan strakkere banden probeerde te leggen: de Kerk.
De liederen die het leven van religieuzen bezingen, zijn sterk verscheiden. Het gaat van de meest grove klucht tot de meest serene mystieke liefdesballade.

Vrij onschuldig is het lied "Van 't Paterken",(15) dat we in vele liedboeken weervinden zij het onder een variante vorm. De religieuzen worden in een context geplaatst die voor hen verboden terrein is, wat trouwens meer gebeurt als we de hedendaagse volkshumor bekijken. Er wordt geschertst zonder waarheden te zoeken.

Ook de begijntjes moeten het vaak bezuren in het volkslied. Een getuige daarvan is ongetwijfeld "Zeg kwezelken wilde gij dansen"

Het Hart van 'n Bedelaar

REFREIN

Maar onder mijn lompen,
Daar draag ik nog iets,
Waarmee ik de wereld herhaat
Daar lijd en daar leeft,
Daar klopt en daar beeft,
Mijn fiere schooiers hart !

— 1 —

Ik loop als een schooier in regen en wind
Bij dagen tot diep in den nacht ;
Daar is haast geen mensch die mij
[vriendelijk is gezind
Ik word door eenieder veracht
De Dames en Heeren die gaan mij voorbij
Het zijn er die 'k goed heb gekend
Zij houden vol afschuw hun kleederen op
Uit angst van die joviale vent. [zij

— 2 —

Er was eens een tijd maar 't is jaren geleên
Dat ik zoo'n verschoppeling niet was
Toen sneed er geen wind door mijn
[kleederen niet heen
Toen kwam er geen kou door mijn jas
Toen had ik een woning en kende ik geluk
Toen had ik een vrouw en een kind
Opeens greep het noodlot mij weg met een
O God die ik zoozeer had bemind [ruk

— 3 —

Een krak op de beurs en mijn zaak ging
Zoo fladderde mijn heele bestaan [faljiet
Een vriend die mij hielp vond ik toen niet
Zij lieten mij het noodlot begaan
Maar drie maanden later toen zag ik mijn
Zij liep met een kerel met geld [vrouw
't Was uit met haar liefde,
't was uit met haar trouw
Zij was zoo op weelde gesteld.

— 4 —

Ik wist niet juist hoe alles is gebeurd
Ik wierd zoo krankzinnig van smart
Het was of mijn kop van
mijn romp wierd gescheurd
Mijn vuist wierd als ijzer zoo hard
Ik wist het niet eerder alstoen ik mijn hand
Zoo gruwelijk rood zag van 't bloed
Dan heb ik o God, volgens de wetten van
Vijf jaar van mijn leven geboet. [het land

— 5 —

En als ik weer los kwam toen was ik een
Die niets op de wereld meer had [man
Een schooier als ik daar gruwe ze van
Een schooier die vijf jaar lang zat
En toen ik daar stond in het portaal van een
Wat schuilde voor regen en wind [bar
Toen hoorde ik opeens bij
dat vrouwelijk geschaar
De stem en de lach van mijn kind.

— 6 —

Zij was een Dame in zijde en kant
En was bij een chicke Mijnheer
Zij wierp mij in 't voorbij gaan
een geld stuk ter hand
En keek met ne lach op mij neer
Zij had mij Goddank in mijn lompen niet
Zij zag niet die smart en het leed [herkend
Zij zag niet die traan van die arme vent
Die 't geldstuk het water in smeet.

Tot ondersteuning van een arm huisgezin met negen kinderen.

Drukk. H. Teurrekens-De Bodt, Vrijheidstraat, Aalst. (36091)

dat vrijwel in alle zangbundels te vinden is.
In het lied "Marie-Katrien" (16) duiken liefdesproblemen op in het nonnenklooster. Met de religieuze inbreng in de liefde verlaten we het minnelied.

* *
*

Vele aspekten van de samenleving kwamen aan bod in de populaire en volkse liederen van de 19de eeuw.
Het ligt dan ook voor de hand dat de grote veranderingen die door de industriële revolutie werden teweeggebracht in liederen werden bezongen.
In grote lijnen kan men verschillende genres onderscheiden, nl. het industrieel lied, de arbeidersliederen, de politieke en sociale liederen. Met een industrieel lied wordt een lied bedoeld dat rechtstreeks verband houdt met de industrialisatie, de toepassingen van nieuwe energiebronnen en machines, en de toepassing op grote schaal van verschillende uitvindingen.

Vanzelfsprekend sprak de stoommachine en al haar toepassingen sterk tot de verbeelding van de bevolking.
Eén van de belangrijkste toepassingen van de stoommachine was de "stoomtrein" of "den à vapeur".
In "De voordeelen van den ijzeren weg" zong Pieter Eggerickx vol lof voor deze nieuwe uitvinding en de aanleg van nieuwe spoorwegen.(17)
De spoorwegongevallen waren een ander minder gunstig aspect van het gebruik van treinen en de marktzangers lieten niet na om deze spektakulaire voorvallen op dramatische toon en met allerlei details te beschrijven in liederen zoals de "Treurzang over de verschrikkelijke spoorwegramp te Vorst" of de "Vreeselijke spoorwegramp te Contich".
"Het stoomgevaarte bij morgenklaarte
vloog als een pijl vooruit in snijpend scherp gefluit,
O wee, o jammer, elaas! toen kwam er
Een andere trein gereën, zij botsten
tegen een.
...
Dat de tekst geen grote literatuur is spreekt voor zichzelf en deze rijmelarij doet sterk denken aan de smartlap.

De rampliederen vormden een genre apart dat veel sukses kende en goed vertegenwoordigd was op de vliegende blaadjes.

Werklieden en Burgers,

Koopt deze liedjes ten voordeele der werkstakers der Firma Heye-Pepin, hunnen strijd is rechtvaardig.

De oproerige Soldaat

REFREIN

« Mij dwingt de wet, sprak hij vol moed,
» Om als soldaat bloed te vergieten ;
» Maar 'k geef nog liever zelf mijn bloed *(bis)*
» Dan hier, mijn broeders neer te schieten ! »

I

't Was werkstaking in een der koolbassijnen.
Het volk bleef kalm, bewust in zijn goed recht ;
Toen plotseling, de tweedracht kwam verschijnen,
Tot heviglieid, tusschen patroon en knecht ;
Maar op verzoek, verschenen rap de troepen ;
Een officier voerde brutaal hun aan ;
« Schiet ! riep hij uit, in gindsche werkersgroepen, »
Doch een soldaat dierf aan 't bevel weerstaan !

II

« Ge moogt mij vrij met hoon en smaad beladen,
» Toch zal ik nooit, trots dwang en willekeur,
» Een broedermoord op mijn geweten dragen,
» Of een arme werkman storten in 't getreur ;
» Zij hebben mij het minste niet misdreven,
» Zij staken 't werk, maar 't is voor recht en loon ;
» Zeg, met welk recht, ontneemt gij hen het leven,
» Ik protesteer, 'k ben ook een werkmanszoon ! «

III

« Ten dienste steeds, van luie rijke snaken,
» Onttrekt men ons, van 't ouderlijk gezin ;
» Wij mogen slechts hun geld en goed bewaken,
» Ja juist daarom, richt men het leger in ;
» Ofschoon men ons, voor d'oogen steeds doet zweven
» Voor roem en heil, van vorst en vaderland ;
« Hun doel alleen, is 't volk te wederstreven,
« Daarom, ik schiet niet in mijn eigen stand. »

IV

« En nuge moogt me weldra doen verschijnen,
» Voor den krijgsraad, als oproerig soldaat ;
» Doen ondergaan de grootste martelpijnen,
» Toch pleeg ik nooit aan 't volk een hoogverraad ;
» Och ouders lief, en gij vooral, o, moeder,
« 'k Zeg u vaarwel, wie weet zal 'k u nog zien ;
« Voor 't heilig recht der armen, mijne broeders,
« Word ik weldra ter dood gebracht misschien ! »

Allen dood

Zangwijze : *Van honger en koude*

In een donk're nacht, naakte hut,
Waar wind in drongen regen,
Daar was een werkman, uitgeput
Op 't ziekbed neêrgezegen.
De arbeid had hem schier vermoord,
Gebrek en lijden ongehoord,
Was nu zijn loon voor 't zweeten...
Van pijn brak hem het vaderhart.
Rond zich zag hij slechts nood en smart,
Zijn kroost had niets te eten !

II

Hij scheen door fellen haat bezield :
Verwilderd wrong hij d'handen ;
Om 't onrecht dat men staande hield,
Verwenscht hij d'hooge standen :
« O Gij, — sprak hij, — die 'k maakte rijk
« Aan u de schuld dat ik bezwijk.
« Gij naamt de vrucht mijns zwoegen !
« Gij die in luiheid steeds geniet,
« Waarom gaaft gij mij 't voedsel niet,
« Voor vrouw en kroost, die 't vroegen? »

III

Intusschen was het laatste brood
Verdwenen uit de lade;
Niemand die hulp of bijstand bood
Aan 't hong'rend kroost en gade;
En d'arme zieke, uitgestrekt,
Reeds met de kleur des doods bedekt,
Die zou weldra bezwijken...
Een laatste woord ontglipt zijn mond,
Een vloek, die hij ten vaarwel zond,
Aan u, vermeêtle rijken !

IV

En 's anderdags, toen d'avond viel,
Zag men een vrouwe draven,
De wanhoop woedde in hare ziel,
Haar man was pas begraven...
Zij ijlt steeds voort, z'ontwaart een vliet,
En sprong, wijl niemand haar bespiedt,
Den kaaimuur af, in 't water...
. . . . . .
En 't kroost, dat t'huis om hulp nog bad,
Geen moeder meer, geen vader had,
Bezweek een weinig later !...

Deze twee liedjes worden verkocht aan 10 centiemen

Enkele voorbeelden van rampliederen in verband met de industriële sektor zijn "Schrikkelijke ontploffing te Wetteren in het poermagazijn", "Verschrikkelijke ontploffing van een stoomboot op de Schelde".

De industrialisatie en de verstedelijking hadden tot gevolg dat heel wat mensen migreerden van het platteland naar de steden, waar ze terecht kwamen in de dichtbevolkte, verwaarloosde arbeiderswijken. Ondanks de erbarmelijke levens- en werkomstandigheden ontstond een arbeidskultuur waarvan het herbergleven en het lied, naast enkele feesten, de belangrijkste uitdrukkingsvormen waren.

Het arbeidersvolkslied ontstond rechtstreeks binnen het proletariaat dat konkreet vanuit zijn situatie, zijn gedachten en gevoelens uitte.

Wie de verzameling Gentse Straatliederen doorbladert die Richard Vankenhove (18) in 1932 publiceerde, zal vaststellen dat een redelijk aantal liederen handelde over de levenswijze en arbeidsomstandigheden van de stedelijke arbeidersbevolking.

Kenmerkend is het lied "Geenen wever meer", ongetwijfeld gezongen door een meisje uit de vlasspinnerijen, waar de vingers werden aangetast door "waterkanker".
"Moeder mijne vinger die verzweert,
Al mijn oordjes zijn verteerd.
Moeder mag 'k met Jantje trouwen?
't is nog eene meestergast.
Neen, neen, neen, geene wever niet meer;
nog veel minder een spinner;
Gij moet nemen eenen ambachtsman
Die u onderhouden kan!"

Zoals de andere arbeidersvolksliederen is dit lied zeer kort en naïef van toon, maar toch komen enkele essentiële aspekten van het arbeidersleven aan bod: de ongezonde werksituatie en het feit dat de textielarbeiders onderaan de sociale ladder stonden en een ontoereikend inkomen kregen.
Iets brutaler klonk het wanneer men zong:
"Rotte pataten en schellen van vis
eten de spinders als 't kermis is".(19)

Sociale liederen zijn geen typisch verschijnsel van de 19de eeuw: een zeer bekend sociaal lied, waarvan de elementen teruggaan tot

de 16de eeuw is "Als vader Adam spitte", waarvan de eerste strofe als volgt luidde:
"Als vader Adam spitte en moeder Eva spon,
waer vond men toen de heeren oft ook den edelman?
Hoort pausen en prelaeten die wonder zijt geacht,
hoort groote potentaeten die eel zijt van geslacht,
hoort menschen alle gader,
want Adam is uw vader;
en waerom dan de boeren zoo wonderlijk versmaet?
De boeren en de heeren 't komt al van Adams zaed".(20)

Merkwaardig genoeg werden de aanvangsregels van dit lied in de 19de eeuw omgevormd tot:
"Toen Adam spitte en Eva spon,
Waar was toen de textielbaron".

Kenmerkend voor veel van deze volksliederen met sociale inslag is het feit dat de problemen (o.a. de armoede) wel werden verwoord, maar dat er geen scherpe kritiek werd geleverd en dat er geen politieke oplossingen werden voorgesteld. De toon is dikwijls sentimenteel en men wil eerder medelijden oproepen, in de plaats van konkrete voorstellen te doen tot sociale veranderingen.

Het valt op dat de meeste politieke liederen in de 19de eeuw eerder maatschappijkritisch zijn dan maatschappijbevestigend. Het is immers een feit dat zij meestal ontstonden vanuit een oppositiebeweging. De liberale liederen waren het talrijkst en het meest agressief op het ogenblik dat de liberale partij nog niet vereenzelvigd was met de gevestigde macht. Ook bij de socialistische beweging werden de felste en meest populaire strijdliederen gekreëerd in haar woelige beginfaze; naarmate de beweging zich meer institutionaliseerde en meer politieke macht verkreeg, werden de liederen minder talrijk en minder militant.
Via de politieke en sociale liederen wilde men dus het ontevreden deel van de bevolking bereiken en mobiliseren voor het gedachtengoed van een oppositiebeweging.

In Antwerpen was de volksdichter Theodoor Van Rijswijck aan het werk, die een progressief, Vlaamsgezind standpunt innam dat onder andere tot uiting komt in zijn "Miserielied" gepubliceerd in 1844.(21)
Hier mogen de liederen van Jacob Kats (1804-1886) ter propagering van de demokratische beweging niet vergeten worden.

Vanuit de liberale hoek verschenen tussen 1850 en 1870 liedboekjes met soms zeer scherpe, antiklerikale liederen.

Figuren zoals bijvoorbeeld Prudens Van Duyse (1804-1859) met een "Werkmanslied" en Julius Vuylsteke (1836-1900) met het bekende "Fabrieksgalmen" gingen soms de sociale toer op en baseerden zich zoals Van Rijswijck op een kombinatie van Flamingantisme en sociaal engagement.

Emiel Moyson (1838-1868) was een van de voorlopers van het militante arbeidslied dat in de tweede helft van de 19de eeuw een enorme opbloei kende, parallel met de opkomst van de arbeidersbeweging.(22)
"Misschien meent men, dat het socialisme nooit plaats
gelaten heeft aan de folklore, men denke slechts aan
het feit, dat de socialistische strijd het ontstaan
gaf aan een gans biezonder liederenrepertoire".(23)

Door de ontwikkeling van de moderne media en door de sociale veranderingen in de samenleving verloor het politieke en sociale lied aan belang na de Eerste Wereldoorlog. De meeste liederen zijn vergeten, onder andere omdat ze zeer tijdgebonden waren, en de belangrijkste strijdliederen die nu nog bekend zijn binnen de arbeidersbeweging dateren van vóór 1900.

* *
*

Komt vrienden, luistert naar mijn lied.
"Daar ging een zanger door het land,
Zijn dierbaar speeltuig in de hand;
En waar hij kwam en zong van moord,
Gepleegd in 't een of 't ander oord;
En menigeen die luistren kwam
Zijn pijnlijke liedeke vernam,
Wijl kom de afschuw huivren deed,
die zegde: Moorden is toch wreed!".(24)

Men stelt zich geen jaarmarkt of kermis voor zonder dat er ergens speellieden optreden. De marktgangers zijn sinds mensenheugenis vergast geworden op toeren van goochelaars, akrobaten en zangers.
De markt- of rolzangers waren meestal eenvoudige lieden, gesproten uit de arbeidersstand en meestal zonder grote vorming of scholing.

Daar lag misschien wel het groot succes van de marktliedzangers in, nl. dat ze volks waren en tot hun omstanders een taal spraken die ook de hunne was, niet alleen inzake klanken maar ook inzake beelden.
De volkse massa daar ziet hun element, met die hebben ze kontakt.

De literaire en kunsthistorische bronnen tonen duidelijk aan dat de marktzanger een openbaar massaprodukt was, dat steeds opnieuw origineel probeerde te zijn. In de mate dat hij daarin slaagde, kon hij verkopen, want dat was het uiteindelijk doel.

Daar marktzangers dag na dag het hele jaar door onderweg waren, vernamen zij natuurlijk overal iets: het ene al sensationeler dan het andere. Het ligt dan ook voor de hand dat de gewone bevolking uit onze dorpen en steden verlekkerd was op dit soort nieuwstijdingen, want de communicatiemedia waren toen zeer schaars. Vandaar dat de marktzangers graag uitpakten met liederen over allerlei niet-alledaagse gebeurtenissen zoals oorlogen, rampen, wonderbare voorvallen en vooral moorden. Deze unieke informatie wisten ze te illustreren en te documenteren, zoals de luisteraars de waarheid ervan niet in twijfel konden trekken. Vooral krantenberichten waren een uitstekende bron om naar te verwijzen want het gedrukte overtuigde meteen.(25)

De echtheid van moordliederen werd ook vaak bewezen door publicatie van uittreksels uit procesverslagen of de akte van beschuldiging.
Een prachtig voorbeeld hiervan is het bekende Bakelandtlied "Gerymd en gezongen door van Neste", vermoedelijk na de executie op 2 november 1803 te Brugge gezongen en verspreid.(26)

Maar ook over het lot van koningen, prinsen, keizers, pausen bericht de marktzanger geregeld.
We denken hier in het bijzonder aan de kameleonachtige houding van Joseph Sadones (°Opbrakel 6.12.1755 - †17.10.1816), die vier politieke regimes heeft gekend: de Oostenrijkers, de Fransen, de Nederlanders en de Belgen. Om den brode moest hij wel warm en koud uit één mond blazen...

Wat men op het eerste gezicht niet zou verwachten, is dat de marktzanger uit de 18de en de 19de eeuw iemand was die openlijk pleitte voor deugdzaamheid, eerbied, ootmoed, onderdanigheid, vaderlandsliefde, enz.

Het blijkt dat de marktzanger in bepaalde opzichten meer mocht dan iemand anders, want zowel medeburgers als gezagdragers wees hij soms op hun plichten. We hebben de indruk dat de marktzanger zich als een soort "primus inter pares" opstelde, die vanuit zijn ervaring en positie, een bepaald spreekrecht had verworven. Het valt op dat hij zich in zijn liederen zonder schroom zowel tot keizerin Marie-Theresia als Napoleon Bonaparte richtte en zijn toehoorders tegelijkertijd attent maakt op de noden van het dagelijkse leven: de dure tijd, de nadelen van de militaire dienstplicht, de gevaren van de drank, enz. ...

"Begeeft U op de baen
en hij die nu de dichtkunst kend,
zingt van vreugden en ellend
en wilt reyzen ten allen kant
in Vlaenderen en Braband".(27)

* *
*

Nu hebben wij nog niets gezegd over de liederen die worden gezongen rond bepaalde feesten of gebeurtenissen. Driekoningenliederen, Nieuwjaarsliederen, Sint-Niklaasliederen, Oogstliederen en zovele andere getuigen van het volksleven doorheen alle seizoenen.

"Wil men de laatste overblijfselen van onze gebruiken, onze volksliederen, -humor en volksgeloof terugvinden dan moeten wij naar de eenvoudige volksmens gaan".

Door het verdwijnen van het "volkslied" zien heemkundigen in die vorm van communicatie een belangrijk element verloren gaan van de eigenheid van onze volkscultuur.

* *
*

VOETNOTEN

(1) K.C. Peeters: Eigen Aard, Antwerpen 1946, p. 205
(2) idem: Volkskundige Aantekeningen, Antwerpen, 1962, p. 141
(3) A. Thijs: Historique des sociétés dorales de Belgique, Gent. Keulen, 1855, p. 6.
(4) K. Van Isacker: Mijn land in de kering 1830-1980, Dl. 1, Antwerpen-Amsterdam, 1978, p. 58.
(5) W.R. in De Eendragt, veertiendaegsch tijdschrift voor Letteren, Kunsten en Wetenschappen, Gent 1849-1850, p. 45.
(6) Twintig Eeuwen Vlaanderen, Dl. 5, Hasselt, 1975, p. 130.
(7) Vankenhove J. en Lepage A.: Het Volksleven in het Straatlied, Gent-Brussel, 1932.
(8) H. Heyse: Van Cher Ami, tot aan mijn knie..., in d'Euzie, driemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige Kring Stekene, 1987, nr. 4, p. 152.
(9) K.V.H.S. Leuven: Studentencodex, uitgever: J. Dauwe, Lebbeke
(10) J. Ducheyne, e.a. Ik zag Cecilia komen; Groot gezinsliedboek uit de Nederlandse liederschat, Tielt-Amsterdam, 1980, p. 403.
(11) G. Celis: Door het leven heen. Volksgebruiken, Gent 1927, p. 11.
(12) M. Hauman: Aspecten van de liefde in het Vlaams volkslied, in Verliefd, Verloofd, Getrouwd, catalogus Brussel ASLK, 1988, p. 143.
(13) R. Hessel: Lionel Bauwens de onvergetelijke Tamboer, Brugge, 1984, p. 154.
(14) J. De Vuyst: Marktzangersliederen uit Erpe-Mere, Mere, 1984, p. 55.
(15) F.A. Snellaert: Oude en nieuwe liedjes, Gent, 1864, p. 91.
(16) A. Blyau en M. Tasseel: Iepersch Oud-Liedboek, Brussel, 1962, p. 253.
(17) E. Demoen: A la vapeur, dat heet progres!, catalogus Gent, 1985 p. 63.
(18) R.Vankenhove en A. Lepage: Het volksleven in het straatlied. Meer dan 300 Gentsche straatliedjes, Gent-Brussel, 1932.
(19) J. Kuypers: Vlaamse negentiende-eeuwse liederen met sociale inslag, in: Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, 1958, nr. 8-10, p. 528.
(20) F. Van Duyse: Het Oude Nederlandsche lied. Wereldlijke en Geestelijke Liederen uit Vroegeren Tijd, 's Gravenhage-Antwerpen, 1903, p. 821-823.
(21) Van Rijswijck: Politieke refreinen, Antwerpen, 1844, p. 36.
(22) E. Moyson: Liedjes en andere verzen, Antwerpen, 1869 p. 52.
(23) A. Bracke: Van het cijnskiesrecht naar het algemeen meervoudig stemrecht. Historische situering van 16 Gentse arbeidersliederen, Gent, 1970, p. 5.
(24) J. De Vuyst: Het Moordlied in de Zuidelijke Nederlanden tot de XIXe eeuw, Brussel, 1976, p. 13.
(25) S. Top: Komt Vrienden, luistert naar mijn lied, Tielt, 1985, p. 16.
(26) K. Pierlalaliederen uit Ursel, in Ons Meetjesland, 1973, p. 40.
(27) J. Van De Wiele e.a.: De Markt, catalogus, Gent, 1988 p. 153.

De houten korenwindmolens te Balegem (Oosterzele)

door Lucien De Smet

In het begin van de 19de eeuw waren er binnen de grenzen van de vroegere gemeente Balegem, naast de 2 stenen molens, nog drie houten windmolens in gebruik.(1)

"De Windekemolen" (Sectie B nr. 1a). Te Balegem heeft men het over de 'Visscherse molen'. De naam werd ontleend van de naam van één der eigenaars-molenaars: Hector De Visscher.
Het is de enige nog maalklare houten staakwindmolen binnen het land van Rode.

"Het Meuleke teveel" (Sectie A nr. 372). Stond langsheen de Geraardsbergsesteenweg, wijk Bracht op de Afschoutekouter.
De molen, eigendom van de graaf Marchant et d'Alsembourg De Bousies, werd 1953 door een storm vernield en nadien niet meer hersteld.

"De Schijvingsmolen" (Sectie C nr. 53). Stond op de Schijvingskouter en was eigendom van de familie Van Driessche. Door de plaatselijke bevolking ook genoemd naar de familie die de molen het laatst in bezit had: Rogiers-De Schamphelaere. In 1929 werd de molen afgebroken.

DE WINDEKEMOLEN

Adres en ligging

Sinds zijn oprichting staat de molen op 'Den Teerlinck', net op de grens van Balegem met Scheldewindeke. De molenheuvel ligt 47 m boven de zeespiegel halfweg de dorpen Balegem en Scheldewindeke. Het deel van de heuvel op het grondgebied van Scheldewindeke noemt men, de Meulenkouter, in de 19de eeuw ook al eens aangegeven met de benaming 'Molenberg'.(2)
Te Balegem heeft men het op de wijk Vrijhem, over het Balegemveld.(3)
De toponiem 'Den Teerlinck' nl. de plaats waar de molen staat, werd ontleend aan een typische molenterm. 'Teerlinck' is de naam van de vier zware muurstenen in de vorm van teerlingen, waarop de kruisplaten liggen die de molen dragen.
De teerlingen zijn gebouwd in de richting der windstreken. De hoogste zijn deze die N-Z georiënteerd zijn.

Foto 1. De Windekemolen Foto: L. De Smet.

De molen staat langsheen de buurtweg nr. 36. In de 19de eeuw Kapelweg genoemd, dicht bij het kruispunt van de buurtwegen Groenweg-Balegemstraat en Vrijhem. Het huidige adres van de molen is Pastoor De Vosstraat, Oosterzele-Balegem.

Kadastrale gegevens: Balegem sectie B 1ste blad perceel 1A, voorheen 5. Volgens de kaart der buurtwegen perceel nr. 42.

Historische schets

Het is ons niet bekend wanneer de molen voor het eerst werd opgericht. Vermoedelijk gebeurde dat in de loop van de 14de eeuw. De vroegste vermelding die het bestaan van de molen op deze plaats laat vermoeden gaat terug tot 1378.

Noël Kerkaert vond in het Gents wezenregister, dat 'Jehan van den Kerckhove' in 1378 van zijn oom Pieter een deel erft van de stede, die men heet 'Ter Muelen'.(4) De molen wordt verondersteld te staan op de grens van Balegem met Scheldewindeke.

De heer Van Den Heede meent, aan de hand van een rekening uit 1458, te weten dat Jehan de Hert de molen verpacht.
(De Jehan de Hert qui tient à cense le moulin de winchy XLIX saces de blé).(5)

De oorspronkelijke eigenaar van de molen moet worden gezocht onder de wereldlijke of geestelijke instellingen en dat omwille van de economische waarde die toen aan het bezit van een molen moet gehecht worden.

Onder de middeleeuwse nijverheden namen de molens een niet geringe plaats in. Waar één bunder land toen verpacht werd tegen ongeveer 2 pond groot per jaar, werd de korenwindmolen verpacht tegen meer dan 10 pond per jaar. De bezitter en bouwheer van de Windekemolen is vermoedelijk de heer van het Land van Rode.

In 1571 verpacht de heer van het Land van Rode zijn cooren windmeulene aan Gillis de Backere. De molen staat in 'Den Teerlynck tusschen Baleghem en Wiendeke ende dit voor 16 mudde zes halstere rogghe coorens tsiaers gheextimeert 12 p. gr. tsrs. (P. 1571, 36 V).'(6)

De oudste afbeelding van de molen vonden wij terug op de 'caerte en (de) descriptie figuerative van (de) gheel den lande van Aelst' door Jacques Horenhault uit 15(9)6.
De kaart wordt bewaard in de Bibliothèque Nationale te Parijs onder het nr. Rés. 6e AA 817.
In 1988 werd zij opnieuw uitgegeven door de geschiedkundige vereniging Het Land van Aalst.(7)

De korenwindmolen bleef in het bezit van de heren van Rode. Het denombrement van Emanuel Rodriguez d'Evora Y Vega vermeldt, dat hem toebehoort, de parochie van Scheldewindeke en de koren-tarwe windmolen.(8)

Bij de verdeling van het Land van Rode kwam de molen toe aan Antoinette-Anna en Marie-Louise Rodriguez, gehuwd met Lamoraal de La Tour et Tassis.(9)

Wij nemen aan dat de molen in het bezit bleef van de familie en hun erfgenamen.

Op 11 maart 1728 koopt De La Tour et Tassis de goederen van Anna Antoinette.(10) Na zijn dood in 1737 komen zijn bezittingen

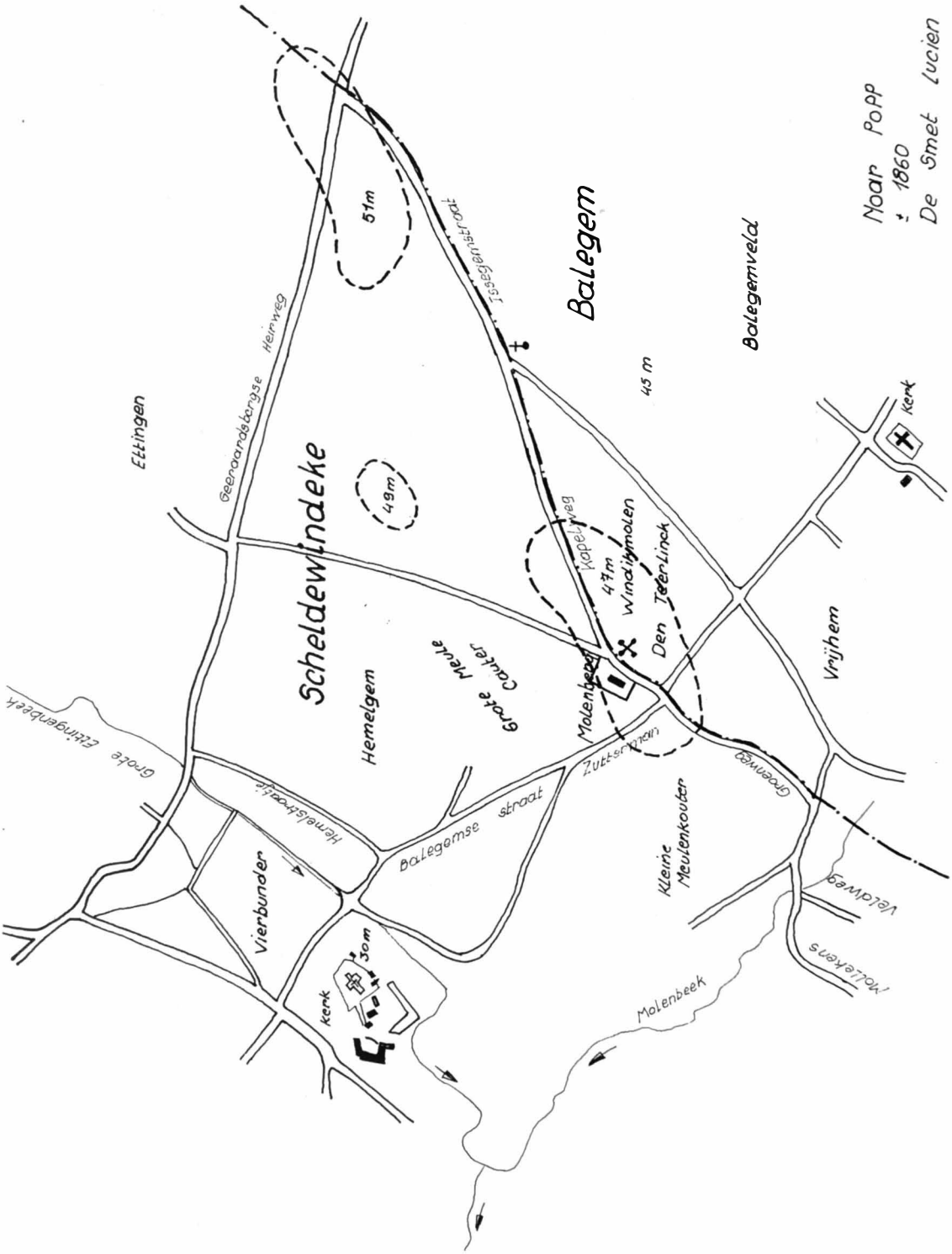
Noar Popp
± 1860
De Smet Lucien
Balegem
Balegemveld
Scheldewindeke
Ettingen
Hemelgem
Grote Meule Cauter
Molenberg
Den Teerlinck
Windmolen
Vrijhem
Kleine Meulenkouter
Vierbunder
Kerk
Molenbeek
Grote Ettingenbeek
Balegemse straat
Issegenstraat
Geeraardsbergse Heirweg
Kapelweg
Zuttstraat
Groenweg
Veldweg
Mollekens
Hemelstraatje
51m
49m
47m
45 m
30m

Kaart 1.

toe aan zijn zoon Charles Ignace-Justus die in 1790 zonder afstammelingen overlijdt.(11)

Zijn zuster Maria Magdalena Andrea, voor de tweede maal gehuwd met Anthone Facon, erft de bezittingen. In het begin van de 19de eeuw is Baron Joseph Bernard De Loen uit Brugge eigenaar van de molen.(12)

In 1835 verkoopt hij de molen aan molenaar-pachter Leonard Van Der Linden, gehuwd met Albertine Van Hecke.(15)

Augustin De Bruycker, mulder te Oombergen, kocht in 1859 de molen op den Teerlinck te Balegem.(14)
Later kwam hij het molenhuis te Scheldewindeke bewonen. Hector De Visscher uit Dikkelvenne kocht in 1908 de molen.(15)
Kort nadien brandde de molen af. Te Denderwindeke kocht Hector op het Vachemveld een in verval verkerende molen en liet hem, ter vervanging van de door de brand vernielde molen, naar Balegem overbrengen.

In 1853 had de familie Vleminckx landbouwers te Lettelinge de molen te Denderwindeke laten oprichten.

In 1884 was hij eigendom van de familie Jenquin-Snoeck wiens afstammelingen de molen aan Hector De Visscher verkochten (16). Een inskriptie "Vital Piteur de Marcq 1841" laat vermoeden dat de aangekochte molen uit Marcq, Henegouwen afkomstig was.

In 1910 verhuisde de molen naar Balegem, waar molenmaker De Marteleire uit Tollenbeek de molen in opdracht van Hector De Visscher opnieuw opgericht heeft.

Tijdens Wereldoorlog I belette de Duitse bezetter het malen. Om aan de dwingende nood aan bloem voor de plaatselijke bevolking te voldoen, nam Hector edelmoedig de gevaarlijke risico's. Hij negeerde op gevaar van zijn leven het maalverbod en betrad de molen via een aantal planken die hij uit de plankenvloer had losgemaakt. Door de bezetter werd hij hiervoor aangehouden en te Gent opgesloten. Na een aantal dagen werd hij dan toch vrijgelaten. Dit belette Hector niet om na zijn thuiskomst ten bate van zijn medeburgers de molen opnieuw te bedienen.(17)

Tijdens Wereldoorlog II sloeg een granaat in, naast de wester teerling die de kruisplaat en de trap ernstig beschadigde. De herstellingen werden uitgevoerd door molenmaker Frans Eeckhout uit Burst.(18)

Foto 2. Het molenkot, foto genomen tijdens de restauratie. Foto: L. De Smet.

De zonen van Hector, Albert maar voornamelijk Jozef bleven de molen tot 1959 bemalen. In 1956 verkochten zij de molen aan graaf Michel Alfred-Isabel d'Ursel de Boussies uit Heks (Limburg).(19)

Bij Koninklijk Besluit van 8 mei 1978 werd de molen een beschermd monument. De klasseringsprocedure werd tijdens Wereldoorlog II ingezet en in 1972 hernomen.(20)

In 1975 werd de molen eigendom van de Provincie Oost-Vlaanderen. Voor de restauratie werd beroep gedaan op architect Fernand

Weyers uit St.-Niklaas. Met het oog op de restauratie werd in 1984 de molen volledig ontmanteld. De restauratie werd aan molenmaker Walter Mariman uit Zele toevertrouwd. Van zijn hand, bevindt zich in het Molenmuseum te Wachtebeke een maquette van de windekemolen op schaal 1/5.

Op zaterdag 25 juni 1988 werd om 14.30 uur onder bijzonder grote belangstelling de windekemolen plechtig ingezegend.

De familie Hector De Visscher.(21)

Hector De Visscher werd op 3.1.1882 te Dikelvenne geboren. Hij was de zoon van Jan Baptiste De Visscher en Philomena Van Volsen. Op 23.10.1913 huwde hij te Balegem Marie-Leontine Quatacker, geboren te Balegem op 24.4.1988, dochter van Feliciaan en Octavie De Martelaere.

Zij hadden 7 kinderen:
- René Albert te Scheldewindeke geboren op 13.9.1914.
- Juliette Sidonia te Scheldewindeke geboren op 18.11.1915 huwde op 30.6.1938 met Joseph Maurice De Kerpel. Zij gingen te Lemberge wonen.
- Julienne Celine geboren te Scheldewindeke op 4.12.1917.
- Maria Clemence Julia te Scheldewindeke geboren op 1.12.1919, zij was kleermaakster en ging zich vestigen te Gent.
- Angèle Marie, geboren op 15.10.1921, huwde op 22.6.1956 met Hubert De Bock en ging te St.-Denijs-Boekel wonen.
- Leonna Philomene Henriette geboren op 15.11.1923. Zij huwde Eduard Oscar De Lange.
- Jozef Oscar geboren op 1.3.1927, huwde op 12.6.1956 met Marie Antoinette Marcella Boterdaele, dochter van Petrus André en Marie-Louisa De Pauw.

Marie Leontine overleed op 14.2.1951 en Hector De Visscher overleed te Zottegem op 26.2.1965.

BOUW EN WERKING

A. Staande werk (22)

Teerlingen, gebinte, staak

De eerder lage teerlingen zijn met een zware arduinplaat afgedekt. De hoogste teerlingen staan in noordzuid richting. De opperplaat

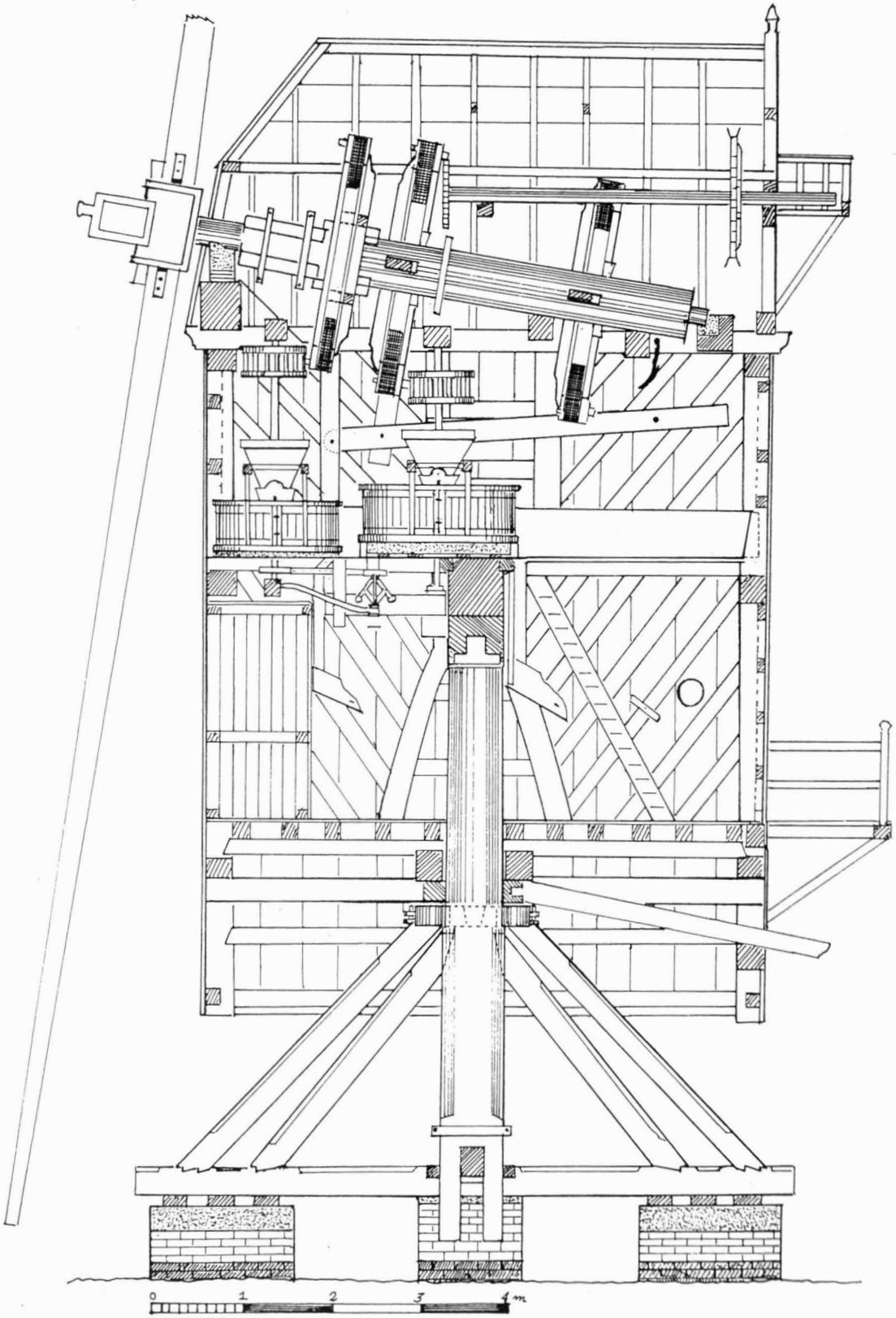

Foto 3. Structuur van de Windekemolen te Balegem. Tekening: Paul Bauters.

werd in 1940 met een goed uitgevoerde haaklas hersteld.
De buitenbanden zitten met een muil tegen de zetel aan.
De binnenbanden zijn met een pin in de staak verwerkt. De staak is 6,25 m lang en heeft onderaan zijden van 75 cm. Er zit een holle ijzeren stormpin op. Molenmaker Walter Mariman opperde de hypothese dat het hier om een oude kanonloop kan gaan.

Kap, kot

Er is een mansardedak dat met houten leien bedekt is. De windweeg is over de hele hoogte enigszins rond uitgebouwd, zodat een derde steenkoppel tegen de windweeg mogelijk was, zonder dat aan de molen een 'buik' geconstrueerd moest worden.
Boven de deur zijn er twee openzwaaiende luiken. De luias zit vlak links van het windgespan.

Trekbalkverbinding

In het oosten van Oost-Vlaanderen kwam op sommige molens de trekbalkverbinding voor die in Brabant en in de Kempen algemeen is. Naast de Windekemolen werden ook molens te Mere, Impe en St.-Antelinks aldus uitgevoerd. Voor de verbindingen werden hier meestal ijzeren pinnen gebruikt in plaats van houten stekkers.

Trap, balkon

De trap telt 28 treden. Hij wordt door middel van een trekstang tussen staart en voorbalk opgehouden. Er is een balkon over de hele breedte van de voorweeg. Voor het ophalen van de zakken is er in het balkon een luik in de vloer.

Dubbele spoor- en moerstijlen

Zoals bij alle molens die na ca. 1770 gemaakt werden, zijn ook hier spoor- of klauwstijlen in hangereelverband. Uitzonderlijk is echter dat ook de kroon- of moerstijlen (tussen daklijst en steenlijst) dubbel zijn. Dit zal verband houden met het feit dat het hier om een uitzonderlijk groot kot gaat.

Steenbalk, brasem en middenlijsten

De afmetingen van de steenbalk zijn 418 x 77 x 66 cm. De zware brasem werd rond 1930 aangebracht. De middenlijsten zijn ca. 6 x 0,65 x 0,33 m en werden bij de restauratie vervangen.

Afmetingen

De Windekemolen is 6,30 m diep en 4,18 m breed. Het is dus de

Foto 4. Zeskantbuil of meelzeef. Foto: L. De Smet.

omvangrijkste nog bestaande Oost-Vlaamse staakmolen. Het middelpunt van de standaard staat op 2,95 m van de windweeg, zodat de excentriciteit 20 cm op 3,17 cm per meter bedraagt. De hoogte van de meelzolder is 2,91 m en die van de steenzolder bedraagt 2,05 m tot aan de daklijst.

Kruiwerk

Er is een houten kruihaspel.

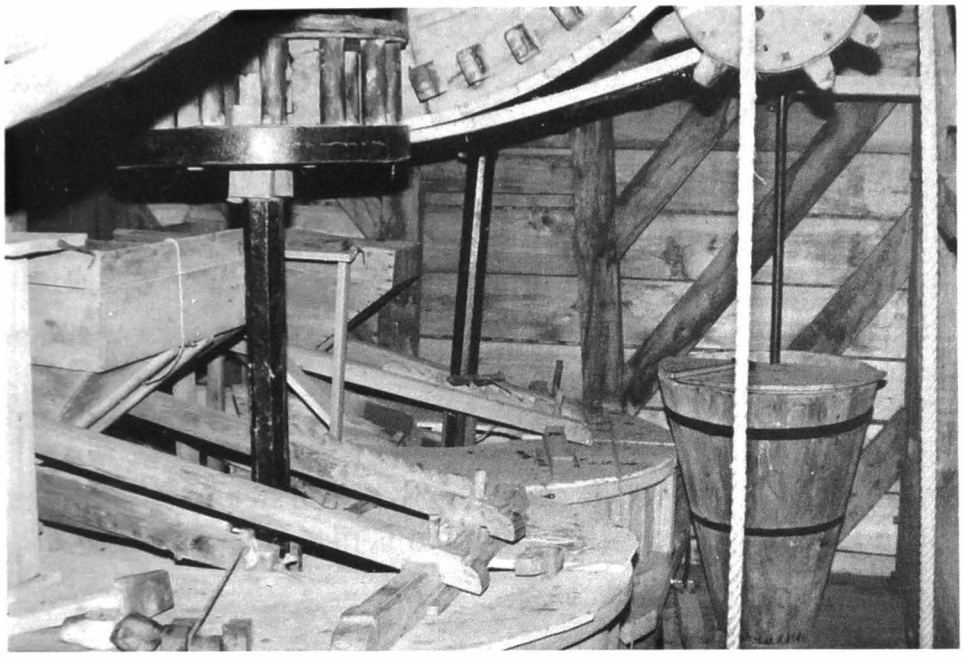

Foto 5. Steenzolder. De 2 steenkoppels met bonkelaar + toevoer naar de buil.

B. Draaiende werk (22)

Gevlucht, as en askop

Aanvankelijk was de buitenroede een pestelroede. Ze werd in 1931 vervangen door een geklinknagelde van Verhaeghe uit Ruddervoorde.
De binnenroede was oorspronkelijk een metalen roede die gemaakt werd door De Moor uit Elst.
Dit stuk werd in 1939 vervangen, eveneens door een Verghaegheroede.

De beide roeden hadden 30 hekscheden. Ze waren 24 m lang. Het achterhek was 1,5 m breed en de windplanken 42 cm voorzoom inbegrepen.
De askop is een Brussels type, met rechte ashuizen. De asgaten zijn 70 x 47 x 35 cm.

Buil en haverbeker

De zeskantbuil staat tegen de windweeg. Hij wordt in het vangwiel aangedreven door middel van een houten sterrewiel en verder met een stalen as en een houten riemwiel. De haverbreker die inmiddels verdwenen is, stond rechts vooraan. Hij werd aangedreven op het voorwiel.

Lichtewerk

Het lichten van de stenen gebeurt door met pasbruggen gekruiste vondels. De lichtevlegels worden met riemen bediend.

Maalgangen

Het Engels steenkoppel van de voormolen kwam uit La-Ferte-sous Jouarre (16ders van 1,40 m).
Het koppel dat door het vangwiel wordt aangedreven was een Jasers 18der kunststeenkoppel (1,60 m).
Op het derde wiel was een Engels rechtsdraaiende 17der koppel aangesloten uit La-Ferté-sous Jouarre (1,50 m)
Voor het opentrekken van de stenen werd een steenreep gebruikt.
Het derde koppel van de voormolen is niet meer aanwezig.

Wielen en gelopers

Het vangwiel is een armwiel. Het is voorzien van 56 essehouten kammen met een steek van 14,2 cm. De bijhorende lantaarn heeft 14 beukehouten staven. De overbrenging is derhalve 56/14.

Het voorwiel is een armwiel met 48 essehouten kammen en een steek van 13,1 cm. Het vrij grote maar smalle trapwiel voor het rechtsdraaiende steenkoppel is uitgerust met 76 essehouten kammen. De steek is 11,2 cm. De meewerkende lantaarn heeft 16 beukehouten staven. De overbrenging is 76/16.

Vang: is een stalen bandvang die door middel van een wipstok wordt opgetrokken. Ze heeft een houten schoot.

Luiwerk: er is een gewone intreklui met op de luias een houten klauwwiel met houten klauwen.

Inschriften

Op de middenlijst langs de vangkant staat "Vital Piteur de Marcq 1841".
Op de binnensteiger staat het jaartal 1827.
Op de steenbalk staan de initialen IFDM.

Bij mijn laatste bezoek aan de molen vond ik nog twee inschriften terug, nl. die van Riquard Van A...EN en Mauries Malliard v. de Marcq 1823.(23)

Bezoek aan de Windekemolen

In principe draait de molen elke eerste en derde zondagnamiddag

Foto 6. Meelzolder, molenaar Geert De Smet.

van de maand en dit gedurende het hele jaar.

Na afspraak wordt de molen ook buiten de genoemde zondagnamiddagen bemalen.

Inlichtingen:
bij de molenaar Geert De Smet, Koning Albertstraat 18, 8720 Kuurne - 056/71.82.99,
ofwel bij het Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Vogelmarkt, 9000 Gent - 091/25.30.01.

Aalter 89, Lucien De Smet.

Bijlage

Inzegening van de Windekemolen: 25 juni 1988

1. Heer God, wij willen hier en nu, aansluiten bij Uw opdracht aan ons. Uw opdracht is geschreven op de derde bladzijde van Uw H. Schrift: "beheer de aarde, ze wordt U toevertrouwd". Om onze - Uwe aarde - te beheren, hebt U ons, mensen, flinke en betrouwbare instrumenten meegegeven: ons rusteloos streven naar beter, mooier, efficiënter en ons verkennend verstand: hoe zit dat in mekaar, wat kan ik er van maken, hoe kan het te onzen nutte worden aangewend...

Heer God, wij zijn hier samen rond en brok sterk menselijk verstand en menselijke vaardigheid: hier is werk van geest en handen van mensen, levensecht midden ons!
Een oprecht gevoel van dankbaarheid vervult ons, omdat zij ons dit stuk vindingrijkheid doorgeven. We willen hier uitdrukkelijk onze "waardering" voor hen uitspreken. Ze lukten erin, Heer God, Uw opdracht een fijn, nuttig, doelmatig, efficiënt gezicht te geven. Ze vingen weer en wind op. Ze temden die wilde krachten om er "meelmakers", "broodmakers" van te maken!

Heer God, laat ons, die nu leven met, zegt men, zoveel méér verstand als onze Voorgangers voor ons eigen leven, voor ons eigen "samen-leven" iets zeer belangrijks meedragen.
Leer ons, zoals zij dat deden, iets opbouwen zonder te vernietigen, de krachten van Uw natuur aanwenden, zonder onkontroleerbare nevenverschijnselen te maken, de krachten van Uw natuur zó aan te wenden, dat er geen enkele verkrachting plaats heeft.

Met andere woorden, Heer, leer ons dat mooie verstand van U en die waardevolle speurtocht in Uw natuur, wijs, overlegd, mensbevorderend te gebruiken. Moge deze "mooie molen" waarrond ook zulke mooie romantische melodieën bestaan, ons daarbij een wegwijzer zijn.

Daarom en in die geest zegenen wij deze molen: in de naam van de Vader en de Zoon en Zijn Heilige Geest. Amen.

De molen werd ingezegend door E.H. Julien Van der Meeren, deken te Oosterzele, in aanwezigheid van gedeputeerde E. De Cuyper, burgemeester Marcel Pien en talrijke genodigden.

DE VERDWENEN KORENWINDMOLENS TE BALEGEM

Ter verlopige afronding van onze bijdragen over de korenwindmolens te Balegem willen wij de informatie die wij over de verdwenen molens hebben, niet onthouden.

DE HOUTEN STAAKMOLEN "HET MEULEKE TE VEEL"

Benaming

Een veelzeggende volkse benaming die aan deze molen gegeven werd. Of die verwijst naar het spreekwoordelijk gezegde, dat is van het goede teveel of duid het op kwaadsprekerij vanwege de concurrentie, laten wij in het midden.

In 1895 was Hector Vervust uit Balegem eigenaar van de molen. Aan deze familienaam was een Balegems rijm verbonden, dat wij omwille van de volkskundige waarde hier medelen:

"Hebde dust
go by Pierke Vervust.
Zyde vies
lupt nor den Dries.
Daar wunt Fideelke
die hee nen hond da
piest tot in au keelke".(24)

Plaats en ligging

De molen stond te Balegem op de IJshoutekouter langsheen de rijksweg Gent-Geraardsbergen. De kouter werd ook al eens aangeduid als de Afschoutekouter.(25)

Achtereenvolgende eigenaars

Wanneer de molen werd opgericht is ons niet duidelijk. Wij vermoeden dat dit gebeurde in het begin van de 19de eeuw. Indien

Foto 7. Moleke "Te Veel".

deze stelling juist is dan zou Francies Waegemaeker de bouwheer kunnen zijn.

In 1839 werd de molen verkocht aan Pierre Scheppen, bakker te Balegem (art. 720/2) die hem op zijn beurt in 1842 verkocht. De nieuwe eigenaar was, de gemeentesecretaris van Sint-Lievens-Houtem Lievin De Corte (art. 769/2), die de molen in 1847 aan de molenaar Seraphin Schollaert verkocht (art. 990/2).

Tien jaar later kwam de molen door aankoop in het bezit van de familie Coppens, maalders te Balegem.
In 1857 was François Alexander Coppens-Goethals de eigenaar, in 1895 was dat Hector Vervust Coppens eveneens maalders uit Balegem.

De heer Richard Meiresonne-Van Den Bulcke mulder te Balegem werd door aankoop in 1923 de nieuwe eigenaar.

Tijdens Wereldoorlog II is in de nabijheid van de molen een Engels gevechtsvliegtuig neergestort. Spelende kinderen slaagden erin het bewapeningsmechanisme in werking te stellen waarbij een kind werd gedood en een ander zwaar gewond.

In 1949 werd de molen door graaf De Marchant et D'Asembourg De Bousies aangekocht.

In 1953 werd hij door de storm vernield en nadien niet meer hersteld.

Foto 8. Moleke "Te Veel" na de storm.

Foto 9. Moleke "Te Veel" voor de storm.

DE SCHYVINCKMOLEN

Benaming

De molen ontleende zijn naam aan de plaats waar hij destijds werd opgericht, nl. de Schyvinckkouter.

De volkse benaming die de molen kreeg was die van zijn eigenaar, nl. Rogiers. Men noemde hem Rogiers zijn molen.

Ligging

De molen stond op de Schyvinckkouter, sectie C nr. 53, nabij de steengroeven en de oude weg van Gent naar Geraardsbergen, op het kruispunt van de buurtwegen nr. 3-89 en de voetweg 42-2. De molen was gebouwd op een natuurlijke hoogte, gevrijwaard van bomen en huizen, hij was als het ware geïsoleerd in het landschap. De woning van de molenaar was niet in de onmiddellijke omgeving.

De achtereenvolgende eigenaars

Volgens sommige bronnen werd de molen in 1644 op last van Van Dale opgericht.

Hij werd door Pieter Van Den Berghe voor 32 pond groot en 2 vette kapoenen 's jaers in pacht genomen.(26)

Wij treffen de molen aan op de kaart van Ferraris en op de pentekening van het kasteel Bottele door Sanderus.

De vroegst bekende 19de eeuwse eigenaar-molenaar zijn de kinderen van Pierre Bockstael.(27)

Tussen 1822 en 1851 werd Pierre Leon Van Driessche molenaar te Balegem, eigenaar van de molen.
Pierre werd te Balegem geboren op 1 september 1809 en betaalde voldoende belastingen om op de lijst van de kiezers voor kamer, provincie en gemeente te staan.(28)
In 1884 verkocht de weduwe Pierre Van Driessche de molen aan Adolph Van Driessche, molenaar te Balegem (art. 1741/2). Op zijn beurt verkocht hij in 1891 de molen aan Henri-Victor Verstraeten uit Bottelare.

De familie Rogiers werd twee jaar later eigenaar van de molen, immers in 1893 kocht François Rogiers-Van Tittelboom de molen aan. In 1898 zijn de kinderen medeëigenaar die samen met moeder, de molen nu in volle eigendom bezitten. In 1918 kwam de ver-

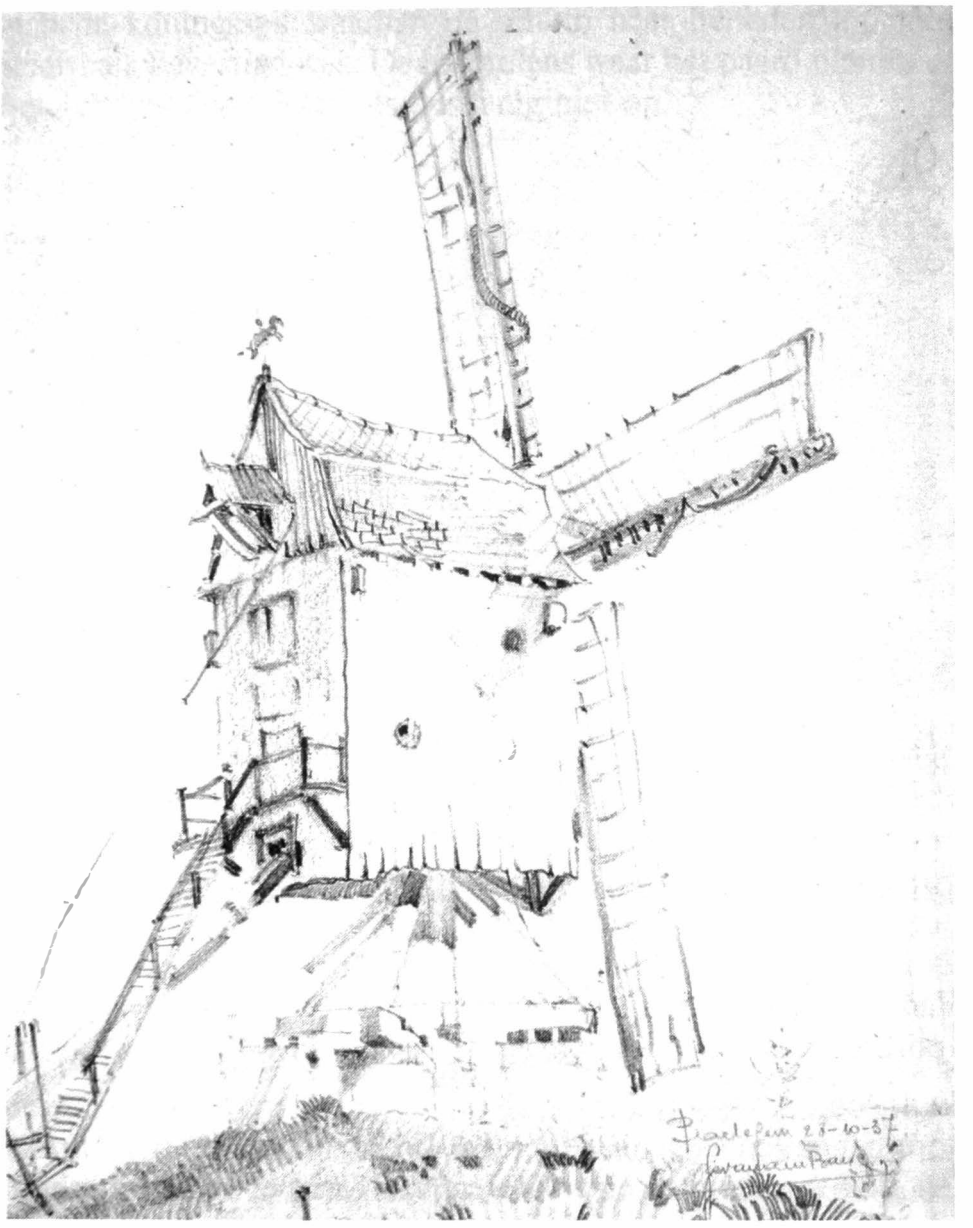

Foto 10.

deling van het goed. Het vruchtgebruik van de molen ging naar de weduwe van Frans terwijl de kinderen Marie-Irma en René Albert, landbouwers te Balegem de molen in naakte eigendom bezitten.
In 1921 verkochten zij de molen aan Marie Irma landbouwster te Balegem, waarop de afbraak volgde.

Van de molen beschikken wij enkel over een pentekening uit 1937, getekend door Germain Baele, die afbeelding is in het bezit van de weduwe Dr. De Pryck uit Balegem.

Foto 11. Rosmolen - Provinciaal domein Tillegembos Brugge.
Uitgegeven door Provinciebestuur West-Vlaanderen.

DE VERDWENEN ROSMOLENS TE BALEGEM

Ook dieren werden gebruikt om een maalinrichting aan te drijven. Van paardemolens of rosmolens en paardemanèges waren tot voorkort nog sporen terug te vinden op onze landbouwbedrijven.

In de loop der tijden werden zij ook voor andere doeleinden dan voor het malen van graan gebruikt. Zo kennen wij de rosgrutmolen, de ros-oliemolen en zelfs werd de rosmolen in de waterhuizen gebruikt.

De rosmolen was niet duur en nam minder plaats in dan bv. een windmolen, trouwens hij was ook niet afhankelijk van de wind.

Van dit type molen is weinig bewaard gebleven. Voor de meeste mensen is de rosmolen een grote onbekende. Trouwens vroeger wekten zij niet die belangstelling zoals de wind- en watermolens. Het eindeloos rondlopen van een paard was niet zo spektakulair in vergelijking met het draaien van de wieken of het rondwentelen van een waterrad.

Op de boerderij was de rosmolen waar het paard aan de buitenzijde rondliep, onmiddellijk te herkennen. Boven het dak verhief

zich de koningsspil waaraan de schuin naar beneden lopende staartbalk bevestigd was. De rosmolens waar het paard binnen in het gebouw liep, vielen als dusdanig niet op.

Werkingsprincipe

De krachtoverbrenging in een rosmolen stemt overeen met dit van een windmolen. De wieken-as is vervangen door een koningsspil die door het paard rondgedraaid wordt. Deze draaiende beweging wordt via een kroonwiel overgebracht op de maalstenen.

Als het paard buiten het gebouw omheen de molen loopt, steekt de koningsspil boven het dak uit. Hieraan is de staart of staartbalk bevestigd die schuin naar beneden loopt. Met een zwengel is het paard aan deze staart gespannen.

Bij de rosmolen, waar het paard binnenin de molen liep is de koningsspil langs boven aan een trekbalk bevestigd. Aan deze spil is onder het kroonwiel de trekboom voor het paard vastgemaakt.

Het klauwijzer drijft de bovenste maalsteen aan, via het molenijzer (rijn) dat stevig bevestigd is in de onderzijde van de loper die over de vastliggende legger draait.

Het boveneinde van het klauwijzer, waaromheen de schijfloop gemonteerd is, is bevestigd in een gleuf in een balk. Het ontkoppelen van de schijfloop geschiedt door het vermelde boveneinde uit de gleuf te trekken.

De twee molenstenen en de houten kuip (steenkist) waarbinnen de stenen liggen, bevinden zich op een houten stoel. Het graan komt langs de schudbak en langs het gat in het midden van de bovensteen terecht, tussen de molenstenen waar het gemalen wordt. De groeven in de molenstenen drijven het meel naar de buitenkant waar het in een zak wordt opgevangen.

De molenstenen in een rosmolen hebben een middellijn van 85 tot 120 cm en een dikte van 10 tot 31,5 cm. De grijze lavastenen zijn afkomstig uit het vulkanische Eifelgebied.

Het is duidelijk dat de mogelijkheden van een rosmolen niet enkel beperkt bleven tot het malen van graan. Door het bijplaatsen van kamwielen en schijflopen die men naar believen kon inschakelen, kon men ook andere tuigen aandrijven bv. een breker of pletter, een boterkarn en zelfs een kleine dorsmachine.

De meelsoort die men wilde bekomen, de scherpte van de stenen

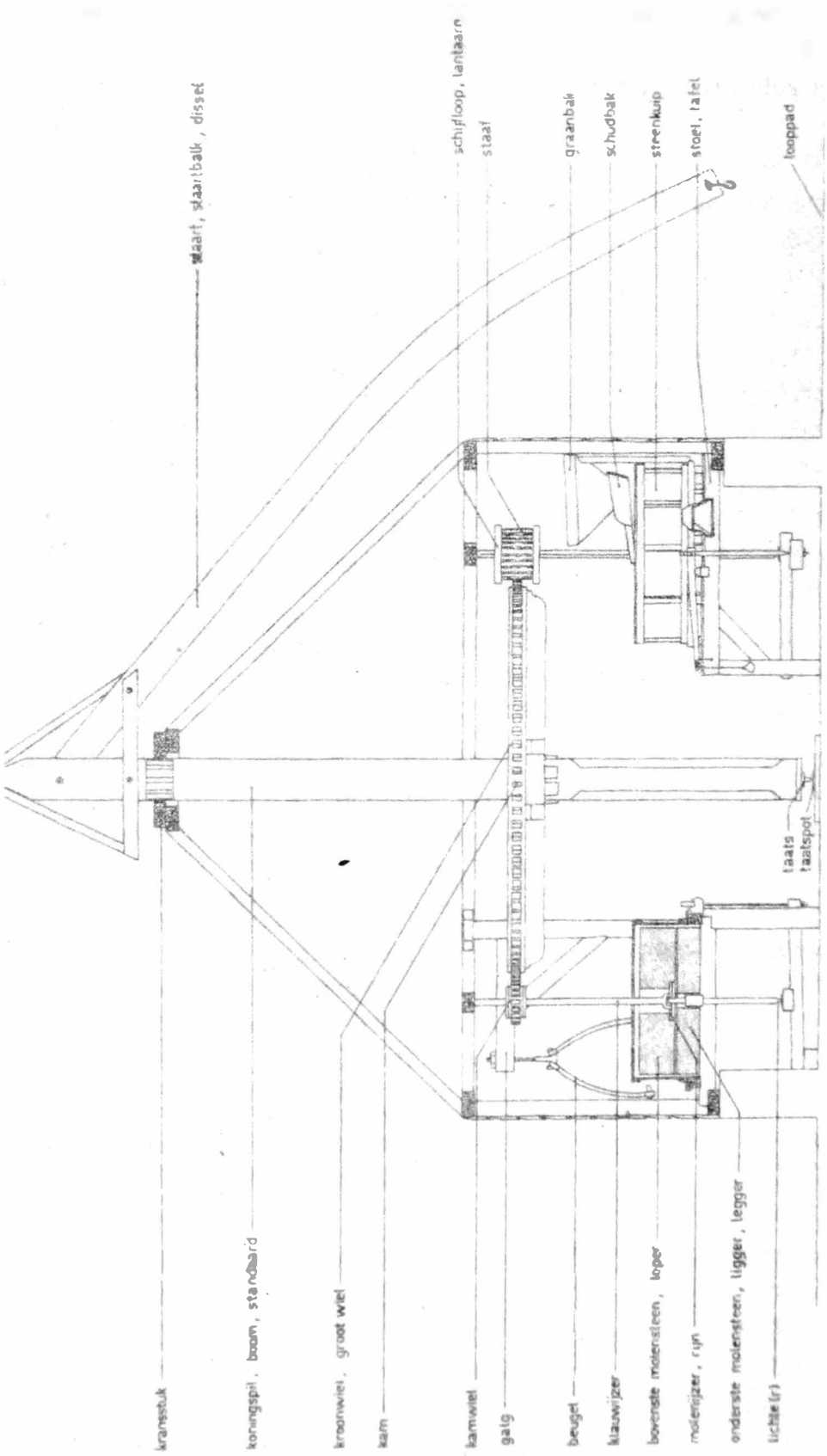

Foto 12. Schematische doorsnede van een rosmolen.

en de gebruikte paardekracht bepaalde de hoeveelheid graan die men per uur kon malen. Als men graan fijn maalde voor huishoudelijk gebruik, kwam men tot 50-90 kg per uur; grof gemalen voor veevoeder 100-300 kg per uur.(30)

De oudste vermelding van een rosmolen te Balegem

De oudste vermelding van een rosmolen te Balegem vinden wij terug in de penningkohieren van 1571-1578 bewaard in het stadsarchief te Gent.
Vóór deze periode kwamen er binnen het Land van Aalst slechts 3 rosmolens voor. Eén in eigendom te Scheldewindeke en twee in pacht waarvan één gelegen te Balegem en één te Melsen.

De rosmolen te Balegem was gelegen op het goed te Eesseghem, een hof dat eigendom was van Jaak Bets.
Simoen van de Hecke pachte het 20 bunder 37 roeden grote goed. Hiervoor betaalde hij jaarlijks de pachtsom van 17 p. 12 sch. gr. en 300 bundels stro te Gent geleverd.
Wij hebben het hier over het opper- of het neerhof van het kasteel van Issegem waar naast de 'perdemeulene' ook een 'brauwerie ende scherkin' stond.(31)

Dank zij een kaart uit 1675 bewaard in het rijksarchief te Ronse met daarop de vermelding van 'de meulestede', werd het ons mogelijk dit hof, waarvan de laatste resten na de Tweede Wereldoorlog verdwenen, terug te vinden.(32)

De Boekweit- en olierosmolens op de wijk Gardeman

De kadastrale schatting van 27.2.1835 vermeldt onder de nijverheidsgebouwen te Balegem twee rosmolens:

De paardenoliemolen van Pierre Amand De Backer

Deze molen was gelegen op de wijk Gardeman, sectie B nr. 1165b, ongeveer halfweg de huidige Poststraat waar nu de kavels 1165w,v,x, gelegen zijn.
In 1851 was de molen samen met het bijhorende hof eigendom van Jacques van de Hecke (De La Faille) uit Gent.
In 1867 werd Charles De Mulder uit Balegem de nieuwe eigenaar. De molen raakte stilaan in onbruik en verval. In 1885 werd de molen en het hof aan Sophie De Mulder verkocht. De molen werd afgebroken en de gebouwen tot woonhuis omgebouwd.
In 1889 werd de eigendom verkocht aan J.B. Van Lil, uit Schelde-

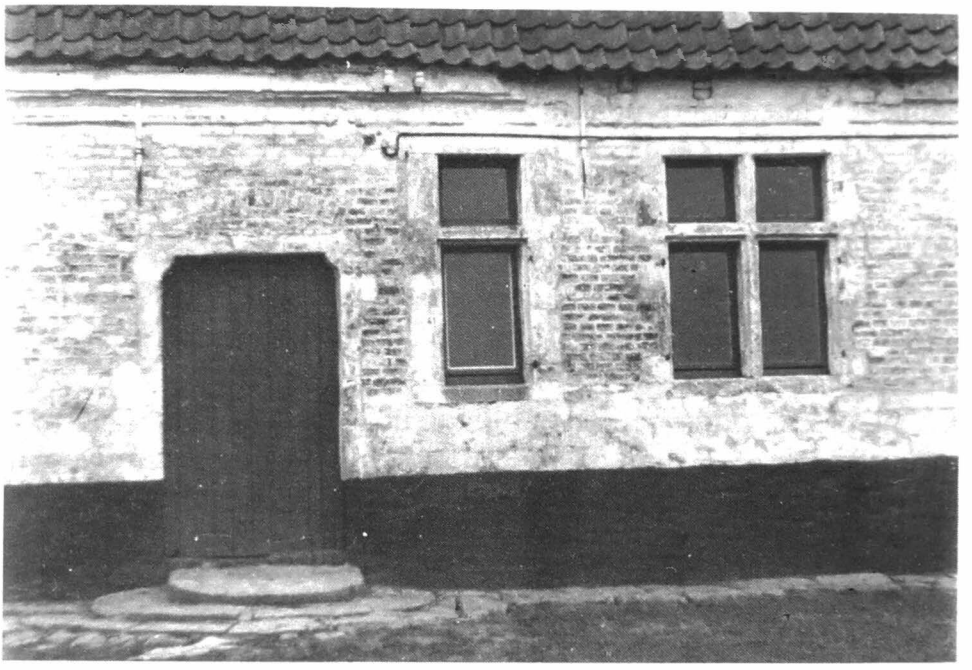

Foto 13. De meulestede te Issegem.

windeke. De rosmolen die oorspronkelijk eigendom was van Pierre Amand De Backer had een oppervlakte van 1 roede 50.(33)

De paardenboekweitmolen van Dominique De Backer

Ook deze molen was gelegen op de wijk Gardeman, sectie B 1172b, op de hoek van de Poststraat met de Houte.

In 1851 was de molen eigendom van Louis De Backer die hem in 1861 verkocht aan Pierre Amand Eeckhout. Laatst genoemde ontmantelde nog hetzelfde jaar de molen.
De boekweitmolen had een oppervlakte van 0,5 roede.(34)

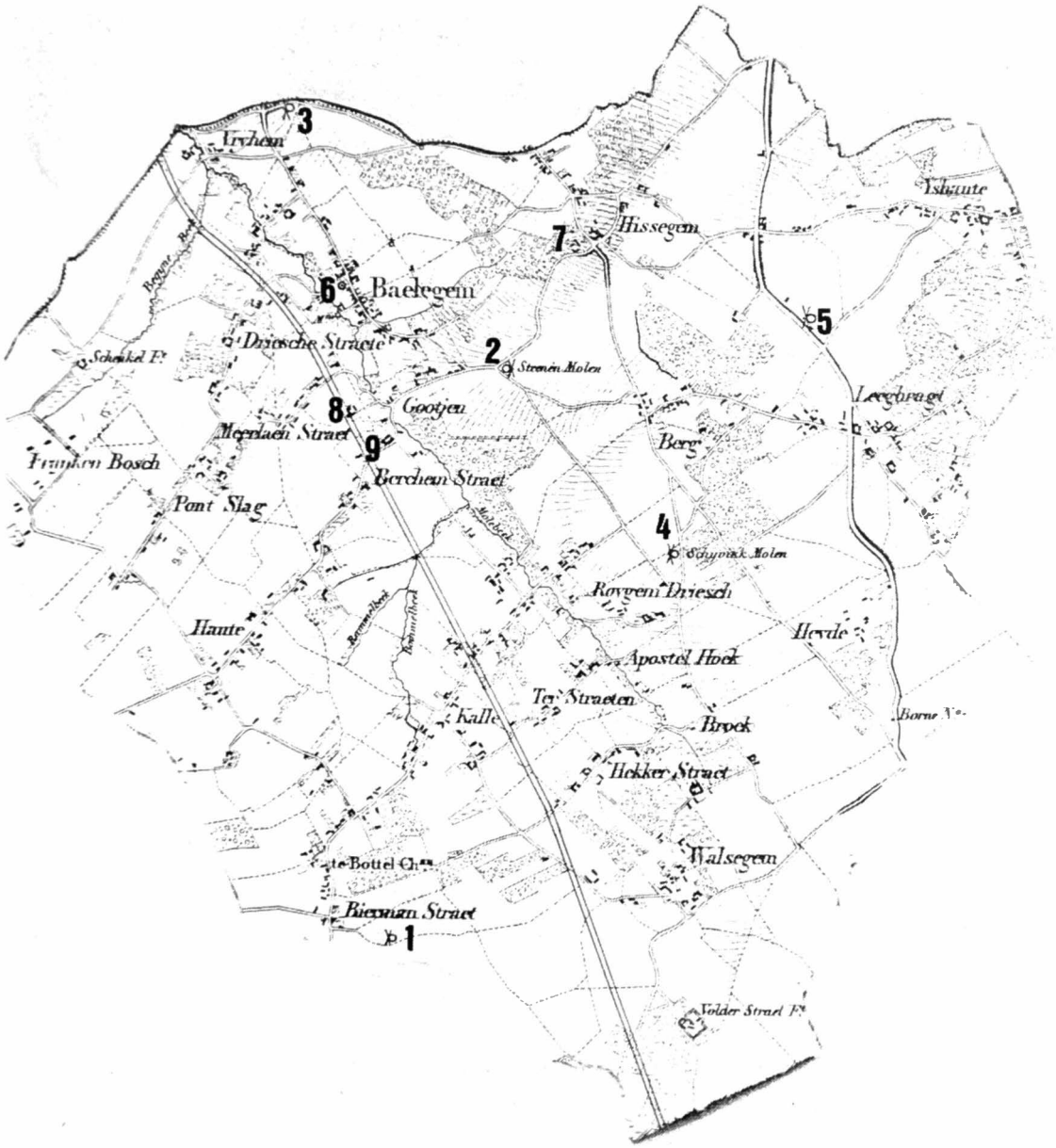

Kaart 2. De molenkaart van Balegem

1. Klepmolen (eigendom van de gemeente Oosterzele).
2. De Guillotine (eigendom van de gemeente Oosterzele).
3. De Windekemolen (eigendom van de provincie Oost-Vlaanderen).
4. De Schyvinckmolen (verdwenen ± 1935-40).
5. Moletje Te Veel (verdwenen 1953).
6. Watermolen (enkel een in vervallen geraakt rad is nog aanwezig).
7. Rosmolen Goed 't Eesseghem (verdwenen 2de helft 17de eeuw).
8. Rosmolen Oliemolen (verdwenen 1885).
9. Rosmolen Boekweitmolen (verdwenen 1861).

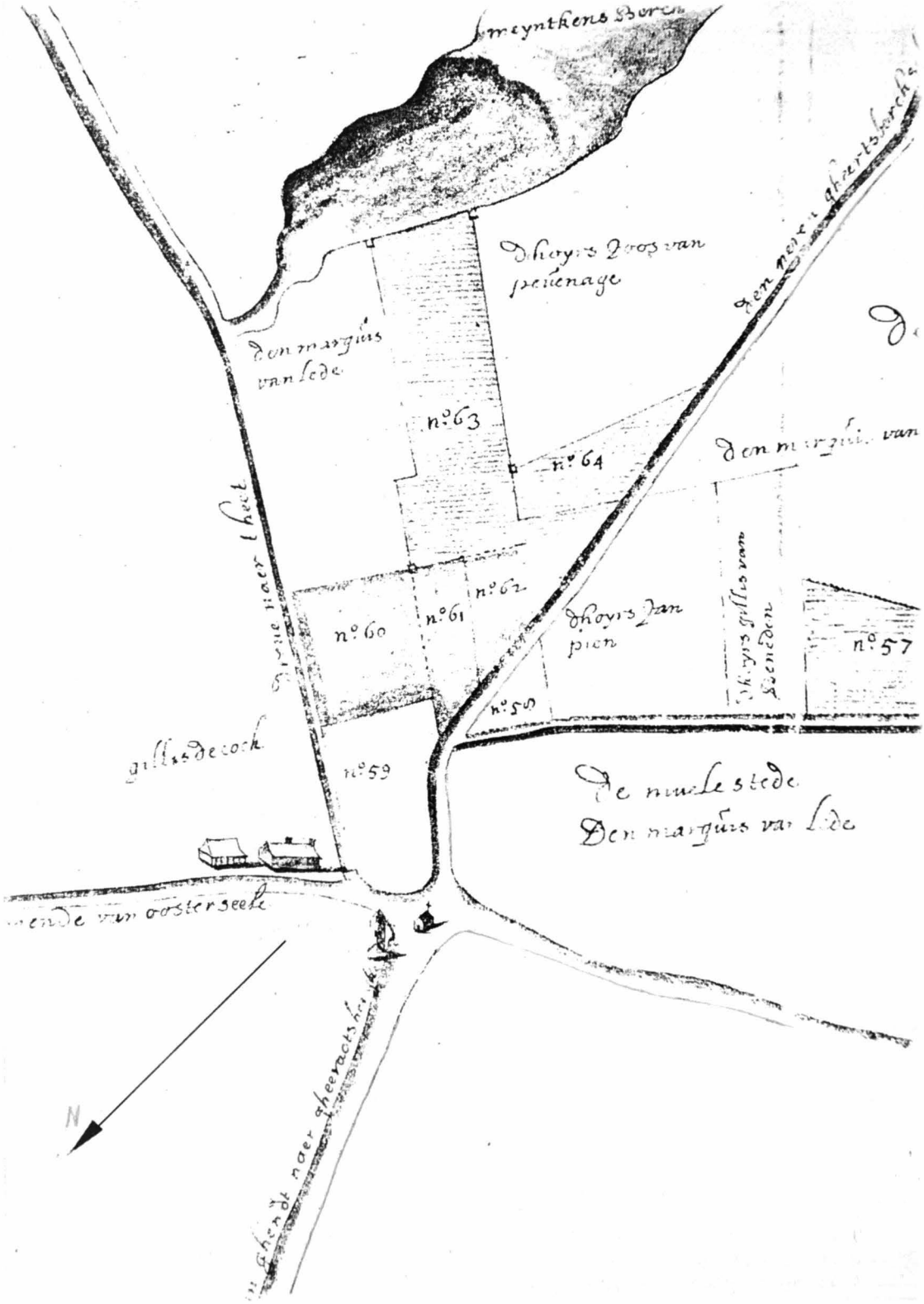
meyntkens Berch
dhoyrs Zoos van
peuenage
den marquis
van lede
n°63
n°64
n°62
n°61
n°60
dhoyrs Jan
pien
n°57
n°59
gillis de cock
De muele stede
Den marquis van lede
N

Kaart 3.

GLOSSARIUM

gesteund op de woordenlijst uit het werk van dr. Paul Bauters "Eeuwen onder Wind en Wolken". Windmolens in Oost-Vlaanderen een uitgave van de bestendige deputatie van Oost-Vlaanderen 1985. Zie ook ons jaarboek 1985 p. 70 en 71 en 1987 p. 56 en 57.

BUIK: in recente tijden aan de windweeg van een staakmolen aangebrachte uitstulping om een derde steenkoppel in de molen te kunnen aanbrengen.

BUITENBAND: buitenste steekband van het gebinte van een staakmolen.

HAVERBREKER: maalwerktuig waarmee door twee tegen elkaar indraaiende walsen, haver gebroken wordt.

MAAN: het stel van ijzeren, eventueel bronzen platen, schijven en ringen op de nok van de staak en in de uitsparing van de brasem waarop de staakmolenkas hangt en gekruid kan worden.

MOERSTIJLEN: verticale balk tussen de daklijst en de steenlijst van een staakmolen.

SPOORSTIJLEN: verticale stijlen tussen de waterlijst en de steenlijst van een staakmolen, die al naar gelang de tijd van ontstaan van de molen enkel of dubbel is.

STAART: hefboom aan de staakmolen, aan de buiten-kruienden bovenkruier aan de paltrokmolen en waaraan het kruiwerk bevestigd is.

STEENBALK: horizontale balk die op de nok van de staak van een standaardmolen ligt, die bij het kruien via de maan op deze nok draait en in werkelijkheid de ganse molen draagt.

STORMPIN: de aan de staak op de top aangezaagde pin die een bijkomende waarborg biedt om afglijden van het kot van de staak te voorkomen; niet elke staakmolen heeft op de staak een dergelijke stormpin.

STEFELBAK: bij de staakmolens de horizontale balk, die evenwijdig is met en onder de windpulm tussen de hoekstijlen aangebracht is, waarin het boveneind van de goot is ingewerkt en waarop steunders staan die de windpulm ondersteunen.

TREKBALKVERBINDING: in het oosten van Oost-Vlaanderen, in Brabant en in Kempen voorkomende houtverbinding in staakmolens waarbij de stefelbalk en de bovenbalk in een inkeping op de top van de hoekstijlen komt te liggen en de daklijsten op de twee daar boven uitstijgende pinnen worden gelegd.

VOORWEEG: de deurkant van een staakmolen.

WINDGESPAN: voorgevel van de molenkap waarop de windwijzer gebouwd is.

WINDPLANKEN: uittrekbare borden tussen de voorzoom en de roede, die met de voorzoom het voorhek uitmaken.

WINDWEEG: de kant van de staakmolen die bij het malen naar de wind gekeerd staat.

ZETEL: bij de staakmolen de ongeveer halverwege de standaard in zwaluwstaart verband uit vier stukken bestaande aangebrachte kraag, waartegen onderaan de steekbanden duwen om de standaard overeind te houden.

N.B. Een uitgebreide woordenlijst vind U in het hierboven geciteerde werk.

BRONNEN

1) Een bijdrage over de stenen windmolens verscheen in onze Jaarboeken 1985 en 1987.

2) G.A.O. Gemeentearchief Oosterzele. Kaart van de buurtwegen Scheldewindeke, legger plan nr. 6.

3) G.A.O. Kaart van de buurtwegen Balegem.

4) Noël Kerckaert, Oude Oost-Vlaamse Hoeven, deel 2, p. 315, S.A.G. stadsarchief Gent, 330/6 f. 201 v^{e}.

5) D. Van Heede, Van Vuenteca tot Scheldewindeke 1976, p. 24.

6) Land van Aalst, jaargang XI, 1959, p. 208. De molens in het Land van Aalst omstreeks 1575.

7) M. Cock, De oudste meesterkaart van het Land van Aalst. Land van Aalst, jaargang XL, 1989, nr. 5-6, p. 235-246.

8) R.A.G., Rijksarchief Gent, inventaris nr. 3, Aalst nr. 1530-1544.

9) F. De Sutter, De Heren van Scheldewindeke, Balegem en Moortsele in de 18^{e} eeuw.

10) De Potter en Broeckaert, Nat. Act. van Frans van Lancker en Jan Blomme, leenboek Aalst nr. 1471.

11) De Potter en Broeckaert.

12) A.K.G. Archief Kadaster Gent, Balegem primitieve expertise van het Kadaster.

13) A.K.G. art. 294/627/1, 1836.

14) A.K.G. art. 1219/1, 1859.

15) A.K.G. art. 1219/1, 1910.

16) Kultureel jaarboek Oost-Vlaanderen 1960, Derde band, p. 23, inventaris van de wind- en watermolens in de Provincie Oost-Vlaanderen naar gegevens van het Archief van het Kadaster.

17) Mij medegedeeld door Jozef De Visscher.

18) Paul Bauters 1985: "Eeuwen onder wind en molens, windmolens in Oost-Vlaanderen", uitgave Provinciebestuur Oost-Vlaanderen.

19) A.K.G. art. 344/1, 1956.

20) R.M.L.Z. Rijksdienst voor Monumenten en landschapszorg, Dossier 128. P.C.M.L. Provinciaal Comité Monumenten en landschappen, Dossier 9416.

21) G.A.O. Scheldewinde, Bevolkingsregister, boek 1, p. 258.

22) Paul Bauters met dank overgenomen uit het werk "Eeuwen onder wind en wolken."

23) Bij mijn bezoek op 27.12.1989 aan de molen vond ik op de plank afkomstig van de middenlijst dat omwille van de inschriften bewaard werd nog twee tot nu toe niet geciteerde inschriften terug.

24) Door mijzelf opgetekend in 1962.

25) Inventaris Provincie Oost-Vlaanderen 4.07 B., foto's genomen door M. De Jonghe, Sint-Amandsberg op 26.8.1953.

26) De Potter en Broeckaert, Geschiedenis van de gemeenten in Oost-Vlaanderen, Balegem.

27) A.K.G. Primitieve expertisie van het Kadaster, Balegem. Proces-verbaal van de afpaling der gemeente 08.08.1822. "La deuxième classe comprend trois moulins ... le 2e aux enfants Pierre Bockstael, Section C, nr. 53.

28) Kiezerslijsten Balegem, 1881.

29) Inventaris Provincie Oost-Vlaanderen, 4.07. F.

30) Luc Devliegher, Rosmolens in de WestVlaamse Kuststreek overdruk uit Biekorf 76 (1975-1976).

31) Land van Aalst, jaargang XI, 1959. De molens in het land van Aalst omstreeks 1575.

32) R.A.R. Rijksarchief Ronse.

33) A.K.G. Balegem, art. 17, sectie B, 1165ter.

34) A.K.G. Balegem, art. 13, sectie B, 1172ter.

Inhoud

Emiel Hullebroeck
Zijn liederen, getuigenissen voor het verleden 5
ROGER DE VOCHT

Heemkunde en muziek 93
ROBERT RUYS

De houten korenwindmolens te Balegem (Oosterzele) . 114
LUCIEN DE SMET